

FEDAI

Utazás

SOM

Nieso

potámi

ában

és

Irak-

Arabia

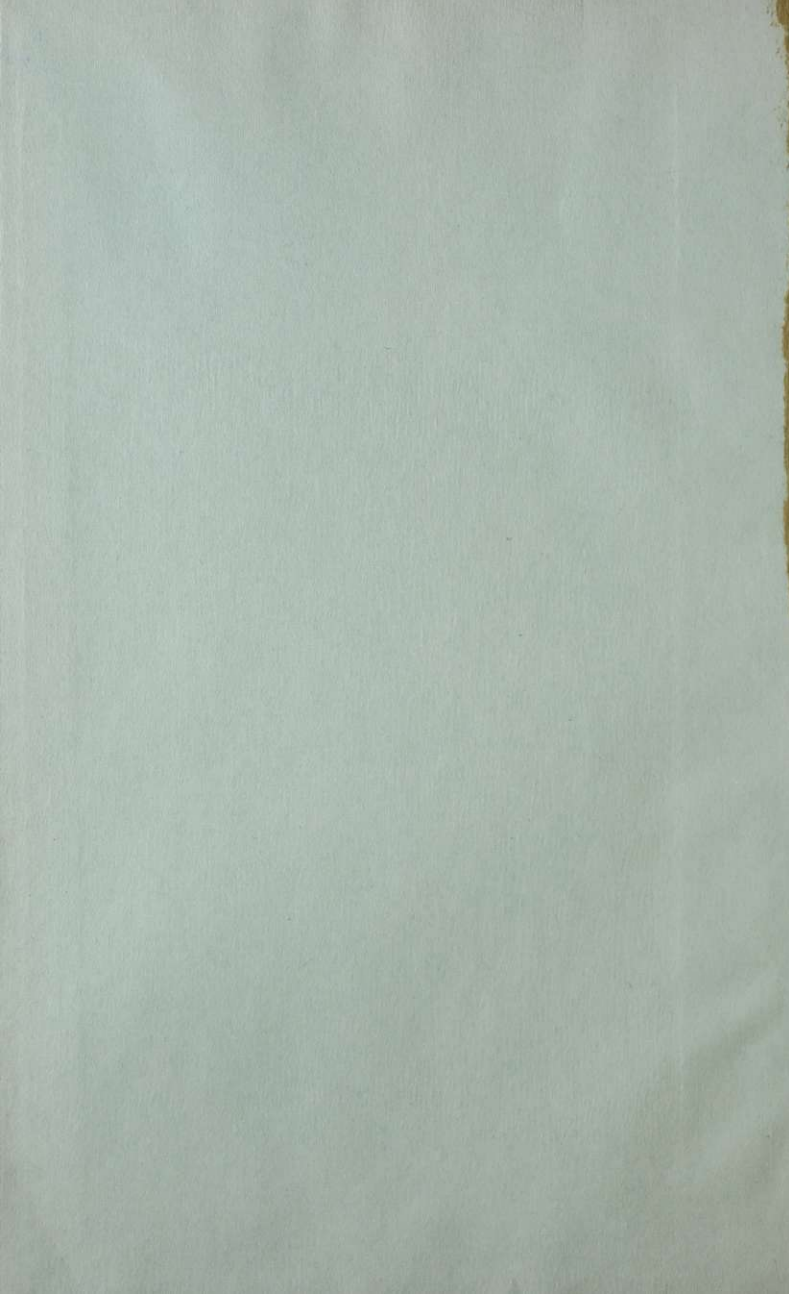
ban

.....

247.236

.....

OSZK

A m. kir. földművelésügyi minister támogatásával.

Utazásom Mesopotámiában és Irak-Arábiában.

Irta

Fadlallah el Hedad Mihály

cs. és kir. ezredes, méneparancsnok.

35 képpel és 1 térképpel.

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1904.

Ára 2 korona.

A m. kir. földmivelésügyi minister támogatásával.

Utazásom Mesopotámiában és Irak-Arábiában.

Irta

Fadlallah el Hedad Mihály

cs. és kir. ezredes, méneparancsnok.

35 képpel és 1 térképpel.

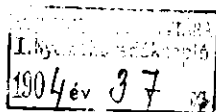
BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1904.

247236

TARTALOM.

	Oldalszám
Előszó...	5
Bejrut ...	13
A karaván ...	25
A sivatag előtt ...	35
Palmira ...	44
Az Eufrates mentén ...	57
Bagdad ...	63
Karácsonyest Babilonban ...	74
A bucsujáró helyek felé...	78
Az első ló ...	85
A sammárok ...	96
Lóalku és fizetés ...	105
Legenda az arab lóról ...	107
A beduin lova ...	113
A beduin élete...	122
Chazim pasa lova...	133
Nyugtalan éjszakák ...	139
Szakadó esők ...	146
Nehezebb napok ...	154
A Libanonon ...	165
Hazafelé ...	170

ELŐSZÓ.

1901 év őszén indultam a keleti lóvásárló expedícióra, melynek részletes leírását e könyvben találja az olvasó.

Mielőtt azonban e legutóbbi expedícióról való leíráshoz kezdenék, néhány szóval összegezem a bábolnai ménés vér-fölfrissítése, a tenyészanyag szaporítása érdekében a Keleten végzett lóvásárlásokat.

A bábolnai ménés 1789-ben II. József uralkodása alatt alapítottatott. 450 ezer forintért vásárolta meg a kincstár a bábolnai birtokot gróf Szapáry Józseftől; az átvétel 1790-ben történt meg. Eleinte a mezőhegyesi ménésintézet fiókja volt. 1807-ben önállóvá lett. A lótenyésztés Bábolnán csak 1816 óta történik határozott irányban, a midőn a főménésparancsnokság elrendeli, hogy a kanczák fedezésére keleti vérű méneket kell használni. Mivel pedig magántenyésztőktől és kereskedőktől nem lehetett elég jó tenyészanyagot vásárolni, már 1836-ban Herbert Ede őrnagyot kiküldötték Szíriába eredeti arabs lovak vásárlására. Herbert őrnagy Aleppo és Damaskus vidékén tizennégy arabs lovat vásárolt, és pedig kilencz mént és öt kanczát. Az őrnagy által vásárolt lovak között volt a később oly jónak bizonyult Shagya is. Herbert másodizben is, most már mint ezredes kelt utra hét évvel később 1843-ban újra, hogy a bábolnai tenyészanyagot vásárlással gyarapítsa. Ezen alkalommal Egyiptomból hozott lovakat és pedig nyolcz mént és két kanczát.

Az elért eredmények újabb vásárlásokra ösztönözték az intéző köröket. 1852-ben lovag Gottschlig őrnagyot küldték ki lóvásárlásokra, a ki Szíriában hat mént és négy kanczát vásárolt.

Az előbb felsorolt három expedíciónál nagyobb jelentőségű volt az 1856. és 1857. évben Brudermann Rezső ezredes kiküldetése, a kinek vásárlásaiból Bábolna tenyészanyaga tizennégy ménnel és harminczkét kanczával gyarapodott. Abbas pasa egyiptomi alkirály halála után 1861-ben vásároltattak meg Ahrenberg herczeg által El Delemi és Atuan mének; azonkívül csere által Gácsországból 1864-ben Dziedusyczy gróftól Abiath és Bagdady mének kerültek Bábolnára. Az expedíciók alkalmával beszerzett eredeti arabs anyagon kívül még magántenyésztőktől is vásároltak arabs lovakat, hogy a ménest időnként fölfrissítsék és megfelelő tenyészanyag álljon rendelkezésre. Az alkotmányosság újraébredésével az állami ménesintézetek a magyar kormány kezelésébe jutottak.

A ménesintézetnek úgy ezelőtt, valamint a magyar kormány kezelésébe történt átvétele óta vérfölfrissítés céljából több ízben vásároltak arabs lovakat. 1876-ban a szultán halála után Zichy Ferencz gróf konstantinápolyi nagykövet által tiz darab arabs mént vásároltunk Konstantinápolyban, melyeknek átvételére már e sorok írója küldetett ki. Ugyancsak én küldtettem ki 1885-ben Lutzenbacher akkori földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi titkárral Szíriába. 1885-ben pedig 4 drb eredeti mén és 5 eredeti kancza vásároltatott, és pedig: O-Bajan fekete mén Tell el Kēlahból, a Denedzsik törzstől, s ez a mén még ez idő szerint is mint törzsmén működik a bábolnai ménesben, ahol a fajjelleg fentartása érdekében kiváló eredményeket ért el. Kohailan mén, Salahiebentől délre Hamától a sivatagban vásároltatott az Anasc el Sbaa törzstől. Rövid ideig működött a ménesben, azonban egy félvér ménivadéka az 1900. évi párisi kiállításon, mint a legjobb félvér mén, a «Grand Championat»-tal lett kitüntetve. Saklavy Jedran mén vásároltatott Homs vidékén az Anase el Sbaa törzstől. Báz mén Tell el Kēlahból ajándék a Denedzsiktől. Kohaila kancza vásároltatott az Anase el Sbaa Mseni törzstől. Adjuse kancza ugyanott.

Bent el Arab Homs vidéken vásároltatott a Denedzsiktól. Végül Heliu kancza Bejruthban vásároltatott.

Ezekon kívül időközönként különféle tenyészetekből vásároltak még arabs telivéreket. 1897-ben 7 darab eredeti arabs mént vásároltak Arabiában, melyek közül Hamdani Semrie szürke mén, mely az Anase Wuold-Ali beduin törzstől és Hadban szintén szürke mén, mely az Anase el Sbaa törzstől származott, ez idő szerint is mint törzsmén van a bábolnai ménesben alkalmazva.

1901-ben 4 darab eredeti arabs kanczát vásároltak a török szultán Ő Felsége Schif Teler anatóliai magánménéséből.

A földmivelésügyi miniszter úr bizalmától 1901. és 1902. évben szerveztem és vezettem a lóvásárló expedíciót, melynek célja volt arabs fajú és tenyésztésre szolgáló lóanyagunkat a Keleten oly helyekről beszerezni, hol ez a ló nemességében, eredeti vértisztaságában van föntartva. Ugy az előbb felsorolt lóvásárlások, nemkülönben a gondos és szakszerű szaporítás és nevelés következménye, hogy Európában leggazdagabb és fajtisztaságában nagy gondossággal őrzött arabs ménes Bábolnán van s bátran mondhatom, hogy a Keleten sem láttam olyan értékes, tiszta és gazdag tenyészanyagot, mint a bábolnai.

Különben hogy ez nem elfogult vélemény, azt nemcsak a ménesünket tanulmányozó és avatott szakemberek ismerték el, de kitünt a párisi nemzetközi kiállításon is, a hol négy ménesbeli lovunkat arany éremmel tüntették ki, két lovunk ezüst érmet nyert és két lovunk champion volt. Az állami méneseknek általában elismert mai fejlettségét köszönhetjük főleg annak a gondos figyelemnek, a melyet a törvényhozás a lótenyésztés ügye iránt tanusított, megadván a módokat és eszközöket arra, hogy a lótenyésztés hazánkban állandóan fejlesztesse.

Az 1901. évi expedíciónak az volt a célja, hogy mindenüvé, a hol a Keleten az arabs faj-lovat eredeti vértisztaságában föltalálni vélem, menjek el, szabad kezét hagyva abban is, hogy egy messzebbre menő és hosszabb időre tervezett expedíció során annyi lovat vásároljak, a mennyi lehetséges.

Ezt a kitüntető megbízatást teljesítettem. A jövő fogja

igazolni, hogy a kiküldetés mennyiben vált hazai lótenyésztésünk hasznára. Erről ma beszélni nem lehet.

De engem feljogosít a remény, hogy az a néhány ló, melynek patái a távol Kelet sárga homokját és kavicsait taposták, be fog válni.

A kiküldetésről részletesen beszámolok. És azt hiszem, nem végzek meddő munkát, midőn nem csupán a cél érdekében való ténykedésemről adok számot, ha nemcsak arra terjeszkedem ki, a mi a szakembert érdekli, a mi az arabs lónak e helyen tradíciókon alapuló nevelésére vonatkozik, hanem a távol és földrajzi helyzete, közlekedési viszonyai miatt nehezen és kevesek által látott Kelet érdekes népének szokásaira, életmódjára, társadalmi viszonyaira is kiterjeszkedem. Mindebben nem az utleíró szubjektivitása vezet, de az a cél-tudatos szándék, hogy azok, a kik a jövőben, midőn majd újabb lóvásárlás szüksége elérkezett, könyvemet kálauzul akarják használni, ebben megtalálják mindazt, a mi útjuk célját elősegíti. Ám számot vettem azzal is, hogy e sorok iránt esetleg olyanok is fognak érdeklődni, a kiket inkább Kelet egy valóban kevésbé ismert tája, népe s ennek különleges társadalmi viszonyai érdeklik. Azért, a mennyire lehetett és a mennyi egy lóvásárló katonától telik, a ki nem impressziókért, de jó arabs lovakért utazott, nem hagytam figyelem nélkül, a mi erre tartozik; ám lehetőleg csak oly részletekre terjeszkedem ki, melyek vagy egészen ismeretlenek, vagy egyes utleírásokban tévesen közöltettek. Lehetnek ezek hézagok, de egy bizonyos, hogy közvetlen szemlélet eredményei.

A megbízatás után haladéktalanul az expedíció szervezéséhez fogtam. Mindenekelőtt számba vettem, hogy az 1897-iki expedícióról mely — még használható — felszerelések vannak meg. Itt közebeesőleg megjegyzem, hogy az 1897-iki kiküldetésnek az volt a célja, hogy arabs lovakat vásároljak, még ha azok minőségre nem is minden szigorú föltételnek felelnek meg, a melyek tehát nem mind föltétlenül törzsménanyagunk gyarapítására fognak szolgálni, hanem esetleg

arra, hogy az állomásokra fedező ménekül osztassanak ki. A szíriai sivatagon kellett azt az anyagot kiválogatnom, mert ebben az évben Arábiában pestis pusztított és a görög-török háború miatt a kedélyek sokfelé izgatottak voltak.

Az utasításban az is foglaltatott, hogy ne kockáztassak semmit és a fertőzött területeket, valamint azon helyeket, hol a harci zaj a kedélyeket nyugtalanítja, — kerüljem ki. Damaskustól Homsig, onnét Hamá-ig, majd Aleppo és környékén vezettem elő mennyiségre tekintélyes számú lovat és — mint fentebb említettem — nyolczat vásároltam is.

Az első négy törzsménül maradt, a másik négy tenyészcéllokra állomásokra osztatott. Hamdani Semri ivadéakai megfelelnek az ország igényeinek, a Hadban ivadékok nagyon jók, csak hogy kicsinyek, Saklavy Jedran igen jó mén, kár, hogy nem elég termékeny, Maneghie csak egy évig fedezett, kitűnő ivadékokat hagyott, de elhullott. A többi mén is beváltotta a hozzájuk kötött reményeket. Az 1897-iki utam alkalmával, a mint az utasítás szolt, kanczákat is szerettem volna vásárolni, de minthogy kitűnő és a tenyésztés számára minden tekintetben megfelelő kanczákra nem akadtam, — inkább nem vásároltam. A mostani expedíció nem lévén feltételekhez kötve, elhatároztam, hogy a cél érdekében és ha szükséges, átvágok a sivatagnak arra a részére is, a hol eddig magyar lóvásárló expedíció nem járt s a hol a minden tekintetben megfelelő lovakra véltem akadni. Erre a célra szerveztem a kis expedíciót, melynek tagjai voltak Halácsy Gyula főhadnagy s tisztán az ügyért érdeklődve, saját költségére a miniszter jóváhagyásával Szentkirályi István, Bojtár Lajos őrmester, a ki már egy ízben részt vett ilyen expedícióban és Pénzes János inasom. 1901. évi szeptember hó 30-án Triesztbe indultunk.

Triesztben egy kis meglepetés várt reánk. Az Afrika partjait érintő hajókat Bejrutban tíz napi vesztégzár alá helyezték, miután a keleti népek öldöklő betegsége: a pestis egyes parti helyeken mutatkozott. Ebben a helyzetben örömmel vettem tudomásul a Lloyd-társaság igazgatójának azt a híret, hogy néhány nap múlva, a miből egyébként tíz nap lett, közvetlen összeköttetésű hajó indul, a mely Szíria leg-

jobb kikötőjében, Bejrutban tesz partra. Erre a hajóra váltottam jegyet. A «Vorwärts» Braziliából jött megrakodva és Nápolyt, ez időben fertőzött területet, érintette. A görög és török hatóság, mely a pestisfertőzés ellen szigorú óvrendszabályokat léptetett életbe, nem engedi oly hajó utasait partra szállani, a mely hajó fertőzött területet érintvén, tizen-nyolcz nap előtt érne kikötőjébe, ha a fertőzött területet érintette, avagy ott ki is kötött. Ez pedig nekünk három napi idővesztegetést jelentett. Mindazonáltal gondolkozás nélkül a Vorwärtsre ültünk, mert velünk utazott a görög király fia, Miklós kir. herceg. Így arra számítottam, hogy a vesztegzári hatósági eljárás enyhébb lesz s jöllehet, a Vorwärtsnek három napja hiányzott a tizennyolcz napból, hogy Nápolyt érintette, nem fognak akadékoskodni és partra fognak bocsájtani. Ámde, mint minden remény, ez is csalfa volt. És mikor Corfuba érkeztünk, bár ez nem tartozott a vesztegzár alá vett kikötőkhöz, három napig kellett itt vesztegelnünk, a partraszállás minden reménye nélkül. Közben pedig a vesztegzári rendelkezések szerint időnként a hajón sorfalat állottunk, mikor a prefektus és az egészségügyi csapat orvosának hajója a kikötőből a Vorwärts előtt husz-huszonöt lépésnyi távolságban megállott. Erre hajóskapitányunk egyenként szólította nevünket s nekünk a hajókorlát előtt el kellett sétálnunk.

A prefektus hajója, mint fentebb jeleztem, husz-huszonöt lépésnyi távolságra volt a mienktől, nehogy a tenger lenge szellője átvigye rólunk a pestis bacillusait. Az utasoknak ez a többször megismétlődő előszólítása előírt és szigorú ellenőrzés és arra jó, hogy a hajók utasainak egészségéről az érdekelt hatóság tudomást vegyen, nevezetesen megtudja azt, ha vajjon a hajón nincs-e eltitkolt beteg, a ki a gyilkos betegség bacillusával partra szállva, terjesztőjévé lehetne a rettenetes fekete halálnak? Ám a három napi vesztegzár is letelt Corfuban s valamennyien örültünk, hogy ebből az unalmas mozdulatlanság- és tétlenségből kivergődtünk. A tengeren Patraszig jó utunk volt, a hol a görög királyi herceg kiszállott. Modern kényelemmel berendezett Lloyd-hajón utaztunk, az étkezés ellen sem volt panaszunk, csak azt vettük észre, hogy Patrasztól

Jaffáig szeretetreméltó utitársaink egyre gyérebben mutatkoztak a féltizenkét órai dejeuner és 6 órai dînernél. De ennek is megvolt a maga oka-foka. És hogy miért az elmaradozás, megmondotta a tenger, mely szelid arczatát megváltoztatva, viharos volt. Hajónk tánczolt a mind jobban duzzadó, tornyosodó hullámok hátán; az égen állandóan komor felhők gyülekeztek. Utitársaink közül igen sokan alig várták, hogy elérjük Jaffát, Jeruzsálem kikötőjét, de a mely Jeruzsálemtől mintegy 80 kilométernyire van. Hajónk nem horgonyzott be a part közelébe. Két kilométernyi távolságra állapodott meg előtte, mert a tengerben kiálló szirtek miatt a hajók a partokon nem köthetnek ki. A szentföldre igyekvő utitársaink csolnakokba ültek s mi a hajóról mondtunk nekik Istenhozzádot.

A jaffai tengerpart igen élénk. Csolnakosok, ügynökök, teherszállítók tolakodnak itt és sűrűn hangzik a «Mus lazim» (nem kell) erélyes szava, hogy e tulontul alkalmatlan népségtől, — mely mindenáron segíteni akar holmijaid vitelében hogy aztán baksisra tartsa a markát, — az utas szabadulni tudjon. Az utas, ha nem féltő gonddal vigyáz podgyászára, egyszerre csak azt veszi észre, hogy a csolnakos már el is helyezte csolnakjába, alig eresztettek le néhány hajókötelet és vaslánczot, még a hajólegénység a lépcsővel bajoskodik: a teherszállító hihetetlen ügyességgel és gyorsasággal fölkszúrt a köteleken s vaslánczokon s már zsákmányul is ejtett egy-két bőröndöt, czókmókot.

Jó ideje már, hogy a csolnakokról kiszálltak utitársaink és belekerültek a jaffai tengerpart forgatagába. Mi, a kik a hajó fedélzetéről néztük a keleti tengerpart tarka népségét és a baksisért való szertelen tülekedést, azt képzeltük, hogy utitársaink Jaffa nagy piaczára, a jeruzsálemi kapu alá értek már: egyszerre a szorongás, tolongás tömkelelegében újra mutatkoztak a parton s csolnakokra ülve közeledtek hajónk felé. Valósággal kérdőjellé változtunk, hogy mi történhetett? Elkecserevedve mondták meg aztán kérdéseinkre, hogy az egészségük felől van a hatóságnak aggodalma. Erre aztán nemcsak a partra kívánczolóknak, hanem valamennyiünknek nyelvét

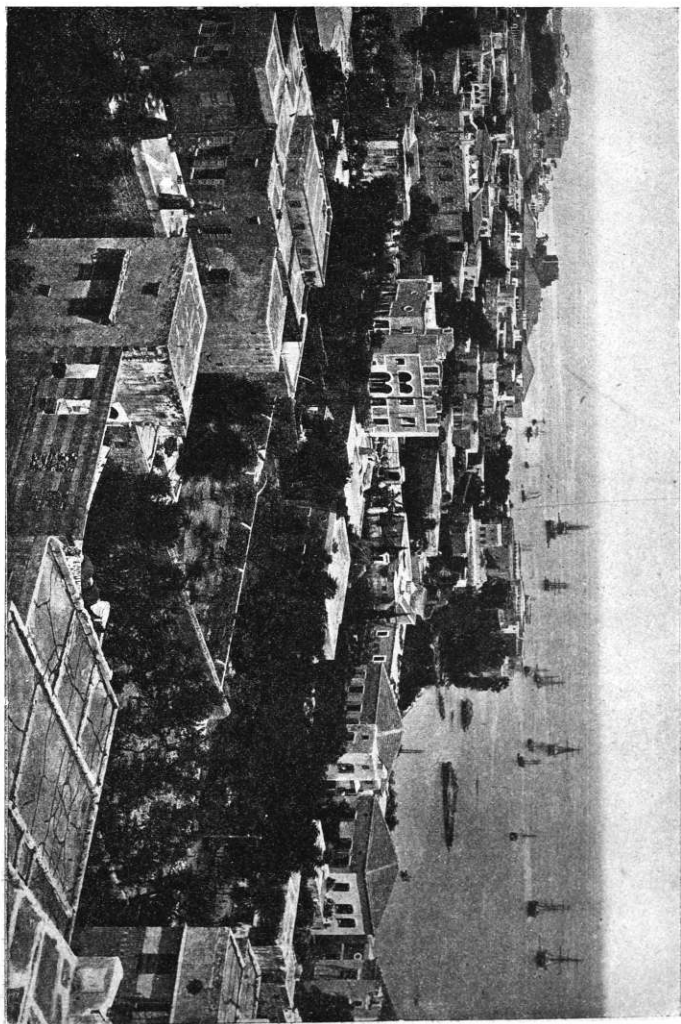
megnézte a kiküldött orvos, ütőerünket összefogdosta. Mindezek után utitársaink is elmehettek békességgel.

Hajónknak is szedegették már a horgonyát, hogy minket is, a magyar expedíció tagjait, a kik nem egyszer sárga fővenyen száguldó arabs ménről álmodtunk, szintén partra tegyen. Október hó 22-én délután egy órakor, tizenkét napi tengeri utazás után, melyből hármat vesztegelve Corfuban töltöttünk, Bejrutba értünk.

BEJRUT.

Bejrut a libanoni földnyelven 4—5 km. hosszúságban épült. Ma mintegy 150 ezer lakosa van. A város többnyire szűk, kanyargós utcái a libanoni földnyelv meredek partjai között épültek, van azonban már néhány egyenes, szép, modern utcája is, különösen a Damaskus felé vezető utnak van nyílt tekintete. Az ut oldalán kávéházak, szép magánépületek, melyek erkélyére gyűlnek össze pihenés idején s itt csevegnek vagy gyönyörködnek a vidék szépségében a város lakói. A város körül amfiteatrumszerűleg, dombokon épült csinos nyaralók vannak. A kereskedelem élénk és nagyrésztben bennszülöttek, kisebb részben európaiak kezében van. Rendes postahajókat a triezsti Lloyd-társaság, a francziák, németek, olaszok és oroszok járatnak. Nekünk Bejrutban főkonzulátusunk van. Az osztrákok azonfelül postaállomást is tartanak. Maga a város a Nahr folyó völgyében van, a hol a régi kultúrának számos nyomát lelhetni föl.

Négyszögletű tornya a keresztes hadjáratok idejéből maradt meg. A keresztes háborukból maradt egy templom is, mely ma a mohamedánok főmecsetje. Igen szép látnivaló Bejrutban Rusztem pasának izléssel és nagy költséggel berendezett diszkertje. Érdekes látnivalója még a nagy szarkofág, valami régi hatalmasságnak nyugovó helye és emléke. De hogy kié, kinek emlékére állították egykoron, e felől megoszlanak azok nézetei, a kiktől kérdezősködtem. Bejrut köze-

БЕЈРУТ ЛАТКЕПЕ,

leben volt a világhódító Nagy Sándor szarkofágja is, de a szultán Konstantinápolyba vitette.

Bejrut története is változatos és viszontagságos.

1763-ban került újra ottomán fenhatóság alá, 1840-ben Ibrahim pasa foglalta el.

Feltűnő a keresztények nagy száma Bejrutban. Ennek a nagy keresztényüldözés volt az oka. 1860-ban ugyanis a druzok egyesülvén az arab csőcselékkel, a török katonasággal a Libanonban valóságos vérfürdőt rendeztek, 14.000 maronitát leöldöstek. Ekkor tömérdek keresztény költözött Bejrutba s fölvirágzásához hozzájárult. (Magam emlékszem, hogy a tengerparton, a hol most minden talpalatnyi hely kultivált, gondozott, leginkább szederfákkal van beültetve, gyermekkoromban a parttól két kilométernyire homok-pusztaság, valóságos sivatagi vidék volt.)

Az üldözött maroniták félelmes halálkiáltása áthangzott Európába, és a francia hadsereg egy hadtestje megszállta Bejrutot és Szíriának partmenti részét. És az üldözött keresztények megvédése érdekében a francia hadsereg megszállása érdekes, tanulságos kulturális átalakításnak volt kezdője. Mikor mint gyermek a bejruti iskolába jártam, ott a tanítás nyelve olasz volt. 1860 óta, a midőn nemcsak Bejrut, de a Libanon is bizonyos autonóm jogokhoz jutott, a francia befolyás alá került s az iskolák nyelve is megváltozott; ma francia az oktatási nyelv nemcsak Bejrutban, de az egész Libanonban. S hogy milyen jelentékeny kulturális kiadása van itt közoktatásügyre a francia kormánynak, kitűnik abból, hogy a francia iskolákat évi 700.000 franknál több költséggel tartják fenn. Bejrutban több rendbeli híres iskolák vannak, milyenek az orvosi főiskola, a jezsuita középiskolák s az amerikaiak is tartanak fenn iskolákat. Különösen nagy hire van orvosi főiskolájuknak. A négy évtized alatt a francia iskolák nemcsak az emberek nyelvét változtatták olaszról francziára, de gondolkozását és érzelmét is. Mondhatni, hogy ma Bejrut intelligenciája nyelvben és érzésben francia. A Libanon új kulturája igen beszédesen tanúsítja, hogy az iskola micsoda gyorsan tud kulturális nagy sikereket elérni.

Bizonyynyal azzal kellett volna kezdenem Bejrutban való partraszállásomat, hogy már várt rám az én hűséges dragománom (kísérőm), a becsületes lelkű Szelim Daraouni, a ki már egy izben négy hónapi utam alkalmával szintén kísérőm volt, és a ki akkor hűségesnek, odaadónak, megbízhatónak bizonyult. Már kellő időben értesítettem őt, hogy várjon rám; az expedíciónak jó hátszlovakról, öszvérekről gondoskodjék, megbízható mokárikat (öszvér-hajcsárokat) szegődtessen.

HOTEL D'ORIENT BASSZUL.

Tudattam jöveletemet a főkonzullal, Khevenhüller gróffal is, a ki betegen feküdván, kavaszt küldött elébünk. A kavaszt könnyű volt meglátnom, mert hajónk felé közeledő csolnakán az osztrák-magyar zászló lengett s karján a konzulátus jelvényét viselte. A partraszállásnál nem is volt semmi baj, ha csak azt nem említem, hogy fegyvereinket és töltényeinket, melyekkel egész sivatagi utunk alatt respektust keltettünk a nomád törzsek között, — nem adták ki. A főkonzulnak kellett közbe-

lépni (noha nekünk fegyverengedélyünk volt), mivel a török közigazgatás éberén őrökdi, hogy a partra külön engedély nélkül fegyvereket ki ne lehessen hozni. Másnap azonban hiánytalanul megkaptam őket a Hotel d'Orient Baszulban, a hová megszálltam, mely vendégfogadót már ismertem.

Meglátogatván Khevenhüller gróf főkonzult s megköszönvén neki, hogy kavaszt küldött elébünk, a ki partraszállásunkat megkönnyítette, tudatta velem, hogy a szultánnak nagyvezére által küldött hat rendbeli ajánló levele a bejruti, damaskusi, deir el zori, bagdadi, passzai és massuli helytartókhoz megérkeztek s rendelkezésemre állanak. Meglátogattuk a válit is, de nem találtuk otthon s így a helyettesének mutatuk be magunkat. Igen barátságos fogadtatásban volt részünk s biztosított, hogy a legnagyobb előzékenységgel segít mindabban, a mi utunk sikerét előmozdithatja.

Mivel utelirásom során sűrűn fog megisméltódni, hogy a török közigazgatási hivatalok vezetőit meglátogattam, alkalmat veszek magamnak, hogy az első alkalommal, a midőn ilyen látogatásról megemlékezem, a török közigazgatási szervezetről néhány ismertető szót általánosságban elmondjak.

Törökország tudvalevőleg kerületekre, vialetekre van felosztva. Az ilyen kerületek élén a váli — főhelytartó — áll. A válinak kötelessége bizonyos meghatározott mennyiségű adót Konstantinápolyba szállítani, az utak és középületek fönrtartásáról gondoskodni. Ugy a váli, mint a mudir, a hadtestparancsnok, a vialet székhelyén laknak

Több török városban mutesarif (kormányzó) vagy a kajmakam (alkormányzó) van, a kisebb helyeken pedig a mudir áll a közigazgatási szolgálat élén olyanforma hatáskörrel, mint nálunk a szolgabírók és járásbíróké. A falukban seikok vannak. Miután a jelzett tisztviselőkhöz tartozik bírói ítéleteket is hozni, mellettük kádik működnek. A vialet székhelyén pedig a főbenjáró ügyekben törvényszékek ítélnek. A mutesarifek nem mindenütt alárendeltjei a válinak. Néhol, például Deir el Zorban, önállóan vezetik az ügyeket. Ugy a váli, mint a többi kormányzói hivatalnak rendelkezésére rendőrség áll. Ezek a zabtie, a kik rendszerint kiszolgált katonák, saját lovaik

vannak, a török kormánytól puskát és mentét kapnak, egyébként maguk tartoznak magukról és lovaik élelméről gondoskodni. A zabtiektől altisztjének 15 medsidiet kellene havonként kapni, a közlegénynek 12 medsidiet. A török őrtanyákra kirendelt zabtiektől a lovuk is tulajdonuk.

Ha a zabtiektől karavánokat, európaiakat kísérnek, a tisztnek napjára egy medsidiet szoktak adni, a közlegénynek fél-

TRIPOLISZ.

annyt. S az összeget azok fizetik, a kiket kísérnek; de nemcsak európaiak, hanem kereskedő- és zarándok-karavánok is gyakran igénybe veszik őket, tekintettel az itteni közbiztonsági állapotokra.

A zabtiektől leginkább kurdok vagy anatóliak, mert az arabot — nem bizván meg benne — a kormányzat rendőrségi szolgálatra nem használja föl. A bagdadi vialetben 600 ilyen zabtie van, a kiknek ló helyett öszvéreik vannak. A 30—40

kilométernyi távolságban fölállított őrházakhoz őrszolgálatra már a saját lovakkal bíró zabtieket alkalmazzák. Nekünk is fölváltva zabtieket, vagy török katonákat rendeltek kíséretünkre.

*

A hivatalos látogatásokat elvégezvén, egy kissé széttekintettünk Bejrutban és vidékén. Bejrut a Libanon tövénél, a tengerparton épülvén föl, éghajlata a legkellemesebb. A levegő tengeri és libanoni: friss és erőteljes, melyet telítenek a nap meleg sugarai. A Libanon magas csucsain a hó csillog, de lapályain és lejtőjén szőlőt ültetnek, fügefák diszlenek s legtöbb a szederfa. A hegyek lábánál pálma, bánaán, narancs és gránátalma zöldel. Csak délen és bizonyos magaslatról tűnik szemünkbe Sziria homokja. Még januárban is a nappali meleg: tizenkét fok R. A mezőkön virágozik a cikláma, sáfrány és illatosá teszi a levegőt.

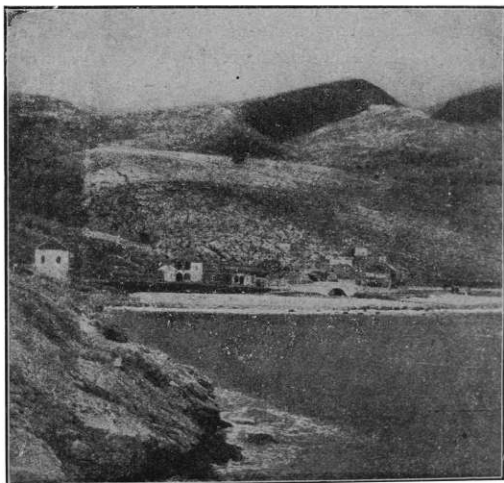
Milyen hangulatban lehet itt az ember, midőn a természetnek három csodáját látja: a tengert, a havasi hegyet és délszak gazdag flóráját és innét csak az Ain Sauféig kell utaznia a Libanon hegylánczán, megpillanthatja lent a messze-ségben a negyedik csodát is: a sivatagot.

A távol hegyeken előttünnek a nyaralók, egy-egy várszerű maronita klastrom, egy-egy «veli», vagyis kupolás sir-emplék, melyben valami arab szent vértanu csontjai porladoznak. Ha pedig a Libanonról letekintünk a városra, látjuk a lépcsőzetesen épült házak lapos födelét. Mintha egyik a másiknak terrassza lenne. Némelyiknek udvarából büszke pálma emelkedik ki. Kiugró apró erkélyek, kettős, hármás ablakok, oszlopocskákkal, csucsos ivecskéekkel. Ezek az ornamentális apróságok derűssé varázsolják a keleti építészetet, úgy mint a keleti szőnyeget az egymásba kapaszkodó arabeszkék és ezeknek szinpompája. A város alatt délnek homokhegyek húzódnak és a látohatárt délnek Szaidáig, északnak Lakatiáig a Libanon szakgatott lánczolata zárja el. Aztán a zöldnek mennyi változata ezen a tájon! A sötét piniától a gránát és szederfa élénkebb, az olajfa-erdők fénytelen, hamvas zöldjéig.

Ha pedig messziről tekintjük a Libanon bérceit, a mészhegyek szürke hegyszakadékait látjuk, a völgyekben pedig a

megolvadt hó patakokban zuhan le. A Libanon tetején él a czédrus, a honnan Salamon király a jeruzsálemi templom faanyagát szerezte, a honnét Róma fénykorában e drága épületanyagot rabszolgáival vágatta.

A hegyek csoportjából győzedelmesen emelkedik ki a Libanon óriása, a Dsebel Szan'in. Mindez változatosan gyönyörködtetvén, tekintsünk vissza a Libanonról Keletnek hatalmasan fejlődő szép városába, Bejrutba.

LIBANONI RÉSZLET.

Bejrut egyike a legrégebb városoknak. Legrégibb nevét, Berytost, a főnicziaiak idejére vezetik vissza. Augustus római császár korában Augusta Felix nevet viselte. Gyakran pusztult el, de újra fölépítették, a mit annak köszönhetett, hogy Szíriának mégis itt van legjobb kikötőhelye. Hogy mily régi Szíriának ez a kikötővárosa, kitűnik abból, hogy a városi vízvezetéki műnél, a melyet nemrégén létesítettek a várostól mintegy 15 kilométerre, a honnan a Nahr el Kalb látja el a várost egész-

séges ivóvízzel, a hegyoldalba bevésve föníciai hieroglifákat láthatni.

Hogy a szerencsés fekvés a mai napig elevenen tartotta a régi föníciai kereskedelmi jelleget, arról tanúságot tesz kikötője és a bazárok élénksége. Az idegen figyelmét mégis a libanoni nők kötik le, a kik közül igen sok valóban méltó lenne a festő ecsetjére. Szűk dolmányuk kecsesen tünteti föl alakjuk formáit, bugyogót viselnek, az utcán lefátyolozva járnak.

Hajukat, mely a feketének olyan árnyalata, mint a holló tolla, egyszerűen, fonottan viselik. Ám a francia izlés itt is nagyarányu hódítást tett, a minek éppen egyik unokanővérem adta erősen tanúságát. Legutóbb öt év előtt voltam a Libanonban. Akkor még kis rokonom az ottani vidék szokása szerint öltözködött, szép hollófekete haját egyszerű fonatban viselte. Azóta asszony lett belőle s Bejrutba vitte az ura. Most mikor megláttam, nem ismertem rá. Haját vörösre festette, mely a legujabb divat szerint szénaboglyaszerűen (és pedig olyan szénaboglya módjára, melyet akkor hevenyéz össze a gazda, mikor felhő kerekedik az égen s nincs ideje a szénáját rendesen összegereblyéztetni) borította a fejcskéjét.

— Te szerencsétlen, mit cselekedtél? — kérdeztem ámulatomban, mire ő csendes mosollyal így válaszolt:

— Hja bátyám, a divat!

A Szajna partján, a Libanon tövében, a Tűzföldön, mindenütt egyformák a nők: a divat rabjai.

*

A Libanon lakosai vallásukra nézve jobbra maroniták, vannak még druzok és ó-hitűek is. A maroniták és druzok nem külön népfajok, csak felekezetek, mind a kettő a régi föníciai vérnek keveréke.

Ugy a maroniták, mint a druzok is az arabbal azt az arab nyelvet beszélik, mely sziriai befolyás alatt alakult. A druzok a mohamedánoknak titkos szektája, ellenben a maroniták keresztények.

Ugyanis az izlám első századaiban nagy volt a vallási eszmék forrongása. Az izlám kebelében igen sok szekta alakult. A druzok vallásukat Hakim Biam Illáh kalifától vették

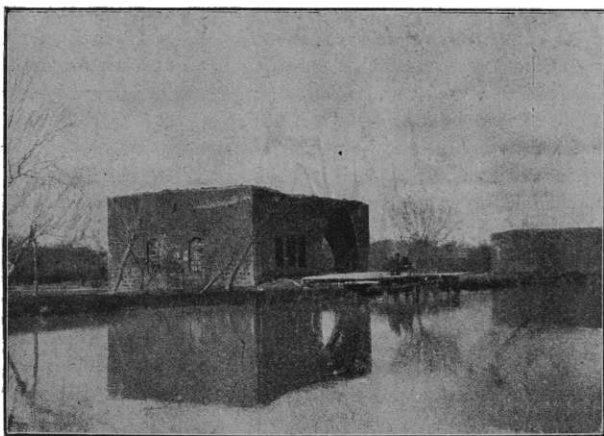
át, ki a XI. században Egyiptomban uralkodott és a ki kijelentette, hogy ő Alinak, Mohamed vejének a megtestesülése.

SZIRIAI NŐ.

Voltaképpen Hakim Biam kalifa a siita vallás megalapítója, mert ő Alit már az istenség megtestesülésének tekintette

s a többi vallásukat egyenesen istentagadóknak tartotta. A persa Mohamed Hakim vallási tételeit a lélekvándorlással bővítette és Hamza nevű utódja külön szektává szervezte. Így lettek a druzok, a kik magukat egy isten-vallóknak nevezik. Ez az egy Isten néha emberi alakban jelenik meg, utoljára Hakim kalifa alakjában jelent meg ; de el fog jönni még egyszer, hogy az egész világot druz hitre térítse. Utolsó főnökük Beszir emir volt, a ki hol mohamedánnak, hol kereszténynek vallotta magát. Neki Krisztus is egy korábbi Hakim vagy Ali volt.

VIZIMALOM AZ ORONTES FOLYÓN.

A druzok szép fajta nép, kedélyük komoly, sok köztük a tudós, bátorságuk régen ismert. Félelmet nem ismernek s halálmegvetéssel tudnak a veszélynek szemébe nézni. A druz anya már kis korában neveli fiában a bátorságot és hősiességet. Sokszor megtörténik, hogyha a druznak harczba kell állani, édes anyja, még ha egyetlen magzata volna is, szerez neki fegyvert. S nem volna nagyobb bánata, mintha fia gyávának mutatkoznék veszélyben és harczban. Ha egy druzról legénykorában kitudódik, hogy gyáva, az ugyan nem kap feleséget.

Sokkal többen laknak a Libanonban a maroniták. A maroniták ősi keresztények, a kik az V. században élt Maró János remetéről vették föl nevüket. A pápa fenségét elismerik, de szír nyelven folynak istenitiszteleik, papjaik nem tesznek nőtlenségi fogadalmakat. Egyebekben pedig megtartották ősi szokásaikat és szertartásaikban egyesül a Kelet bizarrsága és a katolicizmus miszticizmusa.

A maronitáknak különben tisztesség adassék. Egyike a világ legszorgalmasabb népének. Nincsen egy talpalatnyi hely, melyet gondosan és nagy fáradsággal ne művelnének. Szederfa mindenütt, az utak mentén, a hegyek lejtőin. Főfoglalkozásuk a selyemhernyótenyésztés és szőlőművelés. A Libanon gerinczén lépcsőzetesen találunk mivelés alatt gondosan megmunkált területeket és vajmi sokszor megtörténik, hogy egy-egy felhőszakadás és vihar lesodorja a maronitának földjét és megindul a sisifusi munka, hogy a terraszszerűleg művelt hegyek gerinczére újra fölhordja a hátán földcsékéjét. És bámulatos türelemmel és szorgalommal még a harciban álló elemekkel szemben is győz és vagyonosodik. Ujabban pedig mind többen akadnak köztük, kik a nehéz életküzdelmet földadják s kívándorolnak Amerikába, de a szülőföld szeretete visszacsalogatja őket a messze földről, ha ott egy kis vagyonkára tettek szert.

Mindazonáltal úgy vettem észre, hogy a régi, a patriarchális élet ott is kiveszőben van. Tiszta, erkölcsös életüket sem találtam olyannak, mint a milyen hajdan volt. . . .

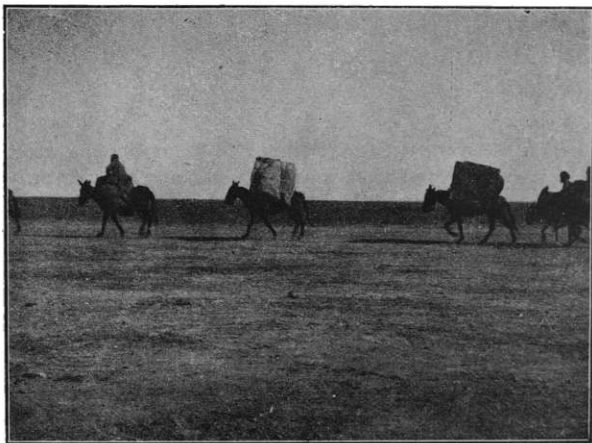
A KARAVÁN.

Hozzáfoglunk a felszerelésekhez. Megkönnyítette a munkát, hogy az expedícióra vállalkozómmal már előzőleg meg-egyeztem. Ellátásért, a berendezett sátrak, a lovak és öszvérek használatáért személyenként minden napra 25 frankot kért dragománom Szelim Darauni. És a dragomán ajánlatát kedvezőnek tartottam, mert figyelembe vettem, hogy a Cook utazási iroda ugyanazért naponta 40—45 frankot szokott utasainak felszámítani.

A felszereléshez tartozott az európai ruha, melylyel úgy voltam, mint a legtöbben, a kik nagyobb útra indulnak, hogy nem volt az idő minden szeszélyéhez számítva. Ki gondolt volna arra, hogy jóformán aequatori vidéken elkelő lenne a bunda. Pedig elkelő lett volna. Az idő néha oly szélsőséges volt, hogy egy izben alsóing, jägering, utazóing, mellény, kabát és felöltő volt rajtam, tetejébe ennek — más hiján — az esőköpönyegemet is fölvettem, mert fáztam. Volt velünk két Mauser, mindenkinél revolver és három vadászfegyver. Felszereltem magamat — a mi valóban igen szükséges — ajándéktárgyakkal. A legbecsesebb ajándéktárgy a látcső, revolver és töltények. Vettem a beduinok számára fejkötőket, kaffiet, köpönyeget, abajet, több apróságot és, mivel a beduin gyerekek jó véleményét is leginkább édességgel lehet megszerezni, cukorkákat is vásároltam be.

Az expedíciónak megvolt a karaván jellege. Öszvérek

czipelték sátrainkat, a hosszú utra való élelmünket, a melyet különféle konzervekkel szereztem meg. Vittem cognacot, pezsgőt és palesztinai vörös bort, mely az utat kiállotta és mely valóban sokszor nélkülözhetetlennek bizonyult. Lisztet is vittünk. Szakácsunk a derék Chalil, ki már egy izben volt velem, többször megkísérelte azt kenyérnek dagasztani, de a tészta a szellős sátorban nem kelt meg s legtöbbször arabs kenyéren éltünk, mely teveganéj parázsán sül meg.

TEHERHORDÓ ÖSZVÉREK.

Kis kézi gyógyszerár is volt velünk. Chinin, ópium, keserűs, kötőszerek ; a nélkül valóban nem lett volna tanácsos elindulni. Tudvalevő, hogy Bábolnáról ősszel indultunk a lóvásárló utra. A legnagyobb elismeréssel kell megemlékez-nem társaimról, mint a kik bajban, veszedelemben és a nélkülözések napjain sohasem csüggedtek el. És ez szükséges is. A kik jövőben lóvásárlásra Keletre mennek, azoknak elszánt-nak, határozottaknak, szívósaknak és föltétlenül egészségesek-nek kell lenniök. Az expedíció tisztjei tudjanak francziául, vagy angolul és arabul.

Kedélyüket pedig ne veszítsék el soha. Fáradságot, viszontagságot, koplalást türjenek szóltanul és kedélyesen. Rossz kedvet, csüggedést ne mutassanak, mert az ragadós. Az, a ki lóvásárló expedíciót vezet, gondolja meg, hogy ha desperált kedélye átragadt a karavánra, a jó kedvet visszavarázsolni nem lehet; pedig a sivatagi utat sokszor csak jó kedélylyel lehet elviselni.

Az időt is jól kell megválasztani. Legjobb októberben indulni, mert jobban belejutván a nyárba, nincs oly edzett európai, a ki az ottani klimát kibírná.

Jó kedély, szívósság, éhségnek, szomjúságnak szóltanul, jó ábrázattal való türeése mellett kétségkívül a legfőbb föltétel az arab nyelvnek tudása, mert a ki kellő nyelvismeret nélkül vezetne Keletre lóvásárló expedíciót és a benszülöttek nyelvét éppenséggel nem értené, az már előre bizonyos lehet felőle, hogy utja során tudatlanságából borsos hasznot huznak, a kikkel ügye lesz.

Nekivágni a sivatagnak dragomán nélkül szintén balfogás volna. Dragomán feltétlenül szükséges. Annak megválasztásában aztán nagy emberismeret, de egyuttal szerencse is szükséges. Csak teljesen megbízható, a helyi viszonyokat és vidéket teljesen ismerő kísért kell szegődtetni. A kísértnek megbízhatósága a sikernek legnagyobb garanciája, mert hiszen az szegődteti a mokárikat, a karavánhoz szükséges személyzetet s ezer módja van a benszülöttekkel szövetkezni s a lóvásárlásoknál sápot huzni. Nem ritka dolog, hogy a dragomán a benszülöttekkel egyetért s együtt valósággal megzsarolják a lóvásárlót, aztán osztzkodnak.

Szelim Daraunit előző utam alkalmával sokszor próbára tettem. A hűség próbáját kiállotta, azért választottam ujra.

Mennyi ember kell ilyen lóvásárló utra?

Szelim Darauni tizenhat mokárit szerződttetett a most indulni készülő expedíció alkalmára.

S ennyi ember valóban szükséges is.

Maroniták és druzok voltak a mi mokáraink, és mikor közöttük széttekintettem, el se tudtam képzelni, hogy ezek az egymástól semmiben sem elütő emberek, hogyan tudtak egymással olyan elkeseredett harczban állani, melynek véres,

kegyetlen részletei egész Európát betöltötték zajukkal és borzalmaikkal. De azóta sok víz lefolyt az Orentesen, mikor a maroniták és druzok egymással öldöklő harcban állottak.

Most az egész uton példásan megfértek és a szivósságnak, kitartásnak fényes jeleit tanusították. Két órával a nap fölkelte előtt fölkeltek, megetették, megittatták az állatokat, felszedték a sátrakat, összeszedték a velünk való felszereléseket, fölrakták az öszvérek hátára s aztán egész nap — olykor kegyetlen melegben — utaztak. Mikor este a pihenő helyre értek, nekik sátrakat kellett ütniök, azokat el kellett rendezni, az állatoknak ételt és italt adtak s csak mikor mindent bevégeztek, térhettek pihenésre. Mikor nyugodhattak le és mennyi pihenésük lehetett?

Aztán milyen táplálékon végezték ezt a nehéz dolgot! Faggyuval készített rizs volt az eledelük; utközben kenyeret, olajbogyót, hébe-hóba tojást ettek. Százötvenhat nap alatt, míg az expedíció tartott, ritkán vetkőztek le, mindig a szabadban háltak, éjjel fölváltva ketten ört állottak és bizony nem egy éjjel, a mikor veszélytől lehetett tartani, egyikük sem aludt és az egész uton panaszra nem nyilott fel ajkuk. Ellenkezőleg, egész uton jókedvűek voltak. Ha pedig emitt-amott vettem nekik egy-egy birkát, micsoda nagy ünnep volt akkor! Barna szemükből megindító hálaérzet villogott.

Hát még mikor egy-egy olyan városba értünk, a hol fürdeni lehetett. Alig van valamire való török város, melyben, és pedig elég kényelmes meleg fürdő ne volna. Ezeken a helyeken valamennyinek kiosztottam a fürdőre való költséget. Micsoda farsang volt köztük! Valóban tartozom e megbízható emberekről elismerőleg elmondani, hogy a hűségnek, odaadásnak, olykor bátorságuknak is fényes jeleit adták. Érdekes megemlítenem, hogy mindegyikük, ki előbb, ki később váltólázas volt, de egy-két adag chininnel hamar kigyógyítottam őket. És noha lázas betegek voltak, nem vesztettünk azért időt, bár bizony sajnáltam őket. Még lázas állapotukban is panasz nélkül végezték dolgukat. Szelim Darauni különben már előkészített arra, hogy mokáriaink az ut elején váltólázások lesznek, de azzal biztatott, hogy a karavánokat a

váltóláz utjok elején meglepi, azonban ez nem ad késedelemre okot, mert emberei mielőbb ki fognak gyógyulni és e miatt utunkban nem vesztegetünk időt.

Arab szakácsunk, Chalil, is megérdemli a dicséretet, a ki, ámbár egyszer sem kóstolta meg az ételt, sohasem szóta azt el és mindig igen jóízű ételeket főzött viszontagságos utazásaink alatt. Siíta szakácsunk, ámbár vallása erre éppen nem kötelezi, rendithetetlen vegetarianus volt.

Október 26-án indult el a karaván Damaskus felé. Én még egy napot Bejrutban töltöttem, a hol kedves gyermekemlékek figyelmeztettek mindenfelé. Mindenki érezhette már azt a lelki ellágyulást, a szívnek szokatlanul meleg érzését, a mi eltöltötte egész valóját, ha hosszú idő után szülőházát látja meg. Több rokonom is várt rám, a kik a Libanonban laknak; de mindezekhez még egy szokatlan megbízatás is rábirt a maradásra. Az én becsületes dragománom, Szelim Darauni nővérének négy hónap előtt gyermeke született és keresztelestlenül hagyták a leendő maronitát, hogy a magyar földről jövő katona, a kinek valóban ritkán jut ki ebből a funkzióból — tartsa a keresztvizre. Utközben a Libanon tövében, az Antiliász templomban nagy fénynyel végbe is ment a keresztelési szertartás.

Engem, a keresztpát, talpig az ártatlanság színébe öltöztettek, fehér palástba, a gyermeket kezembe adták és így indult az abunával (lelkészszel) élén a menet. Előbb a templomban processziót jártunk, háromszor megkerülve a falakat, a keresztkuthoz mentünk. Elöl füstölő, hátul czintányér. Mindez hatalmasan kipróbált. Szinte attól féltem, hogy a kis keresztelendőt a templom kövezetére pottyantom; de ott volt az egész család s különösen a csecsemő nagyanyja vigyázott, nehogy a nagy tisztesség balul végződjék. A czeremonia után el kellett ismernem, hogy kevesebb fáradsággal szelidítem le a megbokrosodott lovat, mintsem egy maronita ujszülöttet tartsak keresztvizre.

*

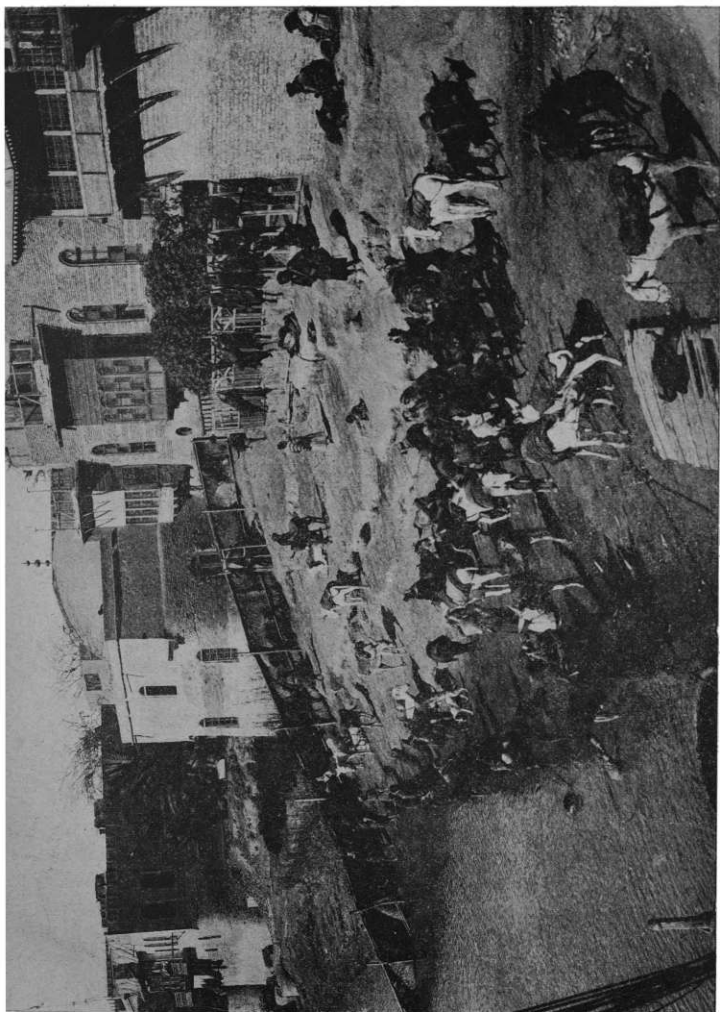
Bejruttól a tengerrel párhuzamosan halad a magaslat. A sziriai parthegység ez s összeköttetésben van a libanoni hegy-

séggel. A Libanon nevét (fehér hegység) mészszikláiról és részben azért kapta, mivel csucsait az év legnagyobb részében hó borítja. Az arab a Libanont Libnan-nak (tejducnak) nevezi. Az arab szerint a Libanonnak tetején a tél pihen, vállain a tavasz játszik s lábánál heves nyár pörköl. Évekkel előbb még gerinczére alig lehetett fölhatolni, mert csak kecskekörmök vájtak a sziklába valami utnyomot, ma már serpentinuton mehetünk föl kocsin elég kényelmesen.

A rokoni látogatás után Bejrutból fogaskerekű vasutal Damaskusba indultunk.

A Libanon «Ain Sauffernél» éri el a legnagyobb, a tenger felett az 1600 méternyi magasságot. Fölséges itt a kilátás a Libanonra és az Antilibanonra és a köztük levő Leontes völgyére, mely a Jordán folyó felé egyre szélesedik. A Leontes völgyének subtropikus növényzete van s ha megfordulunk az Ain Saufferen, a Libanon e magaslatán, Svájc hegyeihez hasonló nyílt geológiai kép tárul szemünk elé. Márga, mész, agyag, dolomit, kréta, számtalan helyen bazalt és vulkáni kőzetek, a hegyoldalak pedig mindenütt szőlővel vannak beültetve. S a Libanonnal átellenben az Antilibanonnak kopár, tenyészetben szegény sárgásbarna szikláit is áttekinthetjük. A szűk völgyben, melyet csaknem függélyes hegyfalak zárnak be, vízben dúš folyó hömpölyögteti habjait, a Barada, mely Damaskus rónájának buja termékenységet idézi elő. És valahol messze Damaskustól a Barada elvész a sivatag homokjában. Első állomásunk már a Libanonnak nem olyan magaslatán Malakka volt, a hol részünk volt olyan étkező teremben éhségünket lecsillapítani, a hol Kelet és Nyugot találkozik legalább az étellapon. Félig keletiesen, félig nyugotiasan lakmározhattunk.

Délután négy órakor érkeztünk Damaskusba, a hol az osztrák-magyar konzul helyettése, a francia konzul fogadott. Megtudtam, hogy a váli nincs itthon. Ez azonban nem volt baj, mert Damaskusban lovakat olajtrán vásárolni, úgy is néhány napot akartam itt időzni. Megbízást adtam több lókereskedőnek, a kik előbbi expedicióm alkalmával a lovak vásárlásánál segélyemre voltak, hogyha megvételtre alkalmas lovakat

VÁSÁR DAMASKUSEÁN.

találnak, mutassák be. Sok lovat is vezettek elő, de nem akadt megvételre való.

A két napi pihenő alatt Damaskus környékén Hemed pasa ménesét is megtekintettem, a hol öt év előtt Saklavy Jedrant vásároltam, de most megvételre itt sem találtam alkalmas lovat.

Nem bizonyult az sem célravezetőnek, hogy minden egyes lőügynöknek becsvágyát megsarkantyuztam s azt ígértem nekik, hogy három-négy hónap múlva visszatérvén, minden általam megvett ló után 10 arany üti a markukat. Négy hónap alatt tehát alaposan tekintsenek szét, hogy hol vannak megvételre alkalmas lovak? Föl is csillant a lőügynökök szeme. A jutalmat megfelelőnek tartották, a mi nem is csoda, ha meggondoljuk, hogy Keleten a pénznek négyszer annyi értéke van, mint nálunk. Pénzről lévén szó, itt megemlítem, hogy a pénzzel állandó gondunk volt. Ámbár hitelem volt Bejrutban, Damaskusban és Bagdadban, de hogy ne kellessen magammal kelle-ténél több pénzt vinnem, több helyen kisebb összegeket akartam fölvenni; de a pénzbeváltás mindenütt nehézséggel járt. Damaskusból, miután hasztalan jártam a Hitelbank hitellelével az ottomán banknál, 20.000 koronát aranyban kellett lóvásárlásra magammal vinnem. Ez pedig terhemre is volt és aggasztott is.

*

Damaskus hajdanta a kalifáknak volt a székhelye. Nagyságára ma is a negyedik város a török birodalomban. Az áldott Barada (magyarra fordítva: friss) folyónak köszöni termékenységét; több mint tíz kilométernyire buja oázis veszi körül. A mohamedánok, a kik az allegorikus elnevezéseket annyira szeretik, «a föld arczán lévő anyajegynek», «a szépség nyaklánczának» szokták Damaskust mondani. Nyugat felől az Antilibanon hegyláncza, a hóborította Hermon gulaalaku piros színű sziklája látszik. A város háztengere már messziről mint valami nagy erdő tűnik elő. Mindenütt kertek, csoda gazdagon megrakva virággal. A nagy mecset, mely valamikor keresztelő szent János tiszteletére keresztény templom volt, leégett; de újra építették, egyike a legszebb látnivalóknak, arany kupolájával és karcsu minaietjével; a khán épületei is

pazar képet tárnak elénkbe. Százakra megy Damaskusban a mecsetek száma, bazárainak gazdagsága Konstantinápolyét is fölülmulja. Az európai civilizáció nyomait kétségkívül látjuk, de Kelet gazdagságát is.

Itt is, mint Konstantinápolyban, ezrével csatangolnak a gazdátlan kutyák s nem hiányzanak Damaskusban sem a keleti városok piszkosabb részletei, habár általában festői szép a város s minden házában vízvezeték van.

Nemcsak virágzó kereskedelmével vonzza Damaskus az idegent, mert az igazhitű mohamedánusok azért gyülekeznek Damaskusba, hogy a próféta zöld zászlaját Mekkába vigyék.

30—35 ezer ember gyülekezik akkor össze erre az utra s az ünnepi menetnek indulása pazar látvány.

A zarándokcsapatban az a legtiszteltebb alak, a ki disztévén ülven, a diszszőnyeget viszi, melyet Mekkában vallásos zsolozsmák között a nagy prófétának fölajánlanak. Ezer esztendeje, hogy mindig ugyanazon családból kerül ki a szőnyegvivő, a mi mérhetetlen tisztelettel övezi az ősi családot.

A hatóság kikiséri a zarándokokat. A város alatt ágyuk állanak. Elhangzanak a diszlövések s megindul a hatalmas tömeg, védelmükre és a rend föntartására öt-hatszáz katonával. Mikor a sivatagba érnek, messziről mozgó erdőnek vélnéd az imbolygó hatalmas fekete tömeget.

Mindez kétségkívül bizarr látvány az európai szemében, látva a hithűség megindító jeleit, azt a nagy önsanyargatást, melyet a nagyszámu dervisek az uton végbevisznek, kik júniusban, tehát a délszaki meleg tetőpontján, meztelen felső testtel gyalogszerrel teszik meg a hetekig tartó utat, — megindulunk láttára és elismerjük, hogy mindez a vallási rajongásnak fényes tanúsítása és nem nélkülözi a romantikus voltát sem. De hát sem emberi intézmény, sem szokás nem tarthatja fenn magát örökké. Éppen most folyik a muzulmánok között a gyűjtés, hogy Damaskustól Mekkáig vasutat építsenek. S nekem e hirre eszembe jut, hogy mi más volt hangulatom akkor, mikor először életemben lovon Jaffából a szent városba igyekeztem, a hol Jeruzsálem közelében lévő minden talpalatnyi hely az emberiség legnagyobb epocháját idézte föl emlékemben s mily kegyet-

lenül rontotta hangulatomat, mikor másodszor vasuton utaztam Jeruzsálembe, aztán odaérvén, közömbös vasuti szolgálja figyelmeztetett, hogy a nagy, a szent városba értünk.

... Ha majd a Mekkába igyekvő zarándokok vasuti jegyet váltanak, az utnak minden romantikája véget ér és éppen olyan szürke látvány lesz ez is, mint más élénk vasuti állomás tülekedése.

Igy rontják a modern találmányok a poézist.

A váli hazaérkezvén, látogatást tettünk nála. Bemutatván ajánló leveleimet, a legnagyobb szívélyességgel fogadott és nyomban egy tiszt vezetése alatt tíz legényből álló katonai kíséretet ajánlott föl. Ez sok is volt a jóból, miután a kíséret ellátása az expedíció költségére ment volna. Megköszöntem s elégnék tartottam, ha négy katonát ad mellénk. A váli kérelmemet teljesítette és így az expedíció egy tiszt vezetése alatt négy török katonával gyarapodott.

A SIVATAG ELŐTT.

Első állomásunk Teiffa falu volt, a hová délután négy órakor érkeztünk meg. Teiffa az Antilibanon ölén fekszik, az ut első fele bájos, kertek, gondosan megművelt területek között, melyeken a vegetáció gazdag, a másik fele kopár, kavicsos. Alig vártuk, hogy sátort üthessünk. Itt jegyzem meg, hogy napi utiprogrammunkat a nap fölkeltehez szabtuk.

Napfölkelte előtt egy órával mi is ébredtünk, fölszedtük sátrainkat s elindultunk. A két legény sátra ebédlőül is szolgált, Halácsy főhadnagy és Szentkirályi sátortársak voltak. Külön sátor volt a konyha s külön sátram volt nekem. A sátor butorzata csak a legszükségesebbekre szorítkozott. Tábori ágy, asztal, szék volt benne mindössze. A szakács a málhát czipelő öszvérekkel rendszerint előre indult oda, a hol este mi is megérkezendők voltunk. Rendesen faluszélen, vagy a katonai őrtanyák mellett ütöttünk sátort s bizony nehéz munka volt a sátrak helyét eltisztogatni. Embereket fogadtam, a kik előbb az állati csontok, csafatok, hulladékok képtelen szemetjét és piszkát hordották el távolabbra, hogy csak valahogyan is tűrhető helyen legyenek sátraink. Az elhullott állatot nem földeli el senki. A hol az állat kiadta páráját, ott hagyják. Nappal a keselyűk, éjjel a hiénák, sarkalok táplálkoznak belőle. Fehér csontjuk pedig ott marad utjelzőnek. A karavánok se tisztogatnak soha. Esztendőről-esztendőre összegyűlik a sok piszok s ez így volt a török őrtanyai első pihenő alkalmával Teiffában is. Teiffa különben nyomoruságos

falu, elég türelmes és békés lakókkal, ámbár az európaiakhoz nincs valami tulságos nagy bizalmuk. Földmivelésből és pásztorkodásból élnek s alacsony agyagházakban laknak. Még itt a sivatagutazás legnagyobb hiánya, a víz hiánya, nem mutatkozott. Elég sok hús forrás szolgált szomjunk enyhítésére. Teiffa rendes állomása a karavánoknak s mindazonáltal megjelenésünk nagy érdeklődést támasztott, mint általában mindenütt, a hol megfordultunk.

Itt is, mint mindenütt az egész uton, a hol sátort ütötünk, a falu kicsije-nagyja összeszaladt s nincs az a falusi látványosság, — legalább érdeklődésük minden részlete azt mutatta, — mely fölért avval a szenzációval, hogy minket láthattak. Sokszor mosolyt keltő is volt szertelen csodálkozásuk. Egy ízben, midőn éppen rendelkezéseimet tettem a sátrak között, egy arab legény somfordált hozzám s riadtan kapott a kezemhez. A kíváncsi ficzkó sohasem látott kézen keztyűt s érzékei alapján akárt meggyőződni, hogy a bőröm-e az, vagy mi? Aztán micsoda tépelődés, a rejtélyesnek, az érthetetlennek milyen fürkészése volt az, mikor a kis villamos lámpásom gombját megnyomtam és a lámpás kékes fénye világította be barna arcukat! Ha pénzért mutogattam volna efféléket nekik, azt hiszem még akkor is kaptam volna rá publikumot.

Hanem ez a folytonosan megismétlődő népösszeverődés nem volt mindig inyűnkre. Mert sokszor az rejtett mögötte, hogy valamit — emlékül szeretnének elemelni.

Mielőtt tehát az elkerülhetetlen népösszeverődés nagyméretűvé vált volna, az óvrendszabályokat kellett foganatosítani.

Minden elvihetőt el kellett hordatni a sátrak széléről, mert bizony a kíváncsi népség legtöbbje olyan erkölcsű, hogy a mit szeme meglát, azt keze el is emeli, ha lehet...

Nem lesz érdektelen fölemlíteni, hogy a sivatag első állomásán hideg főtt csirke, sült juhhus, szardinia és kemény tojás volt az eledelünk. Általában délben rövid pihenés közben hideg birkahus, főtt csirke, tojás és szardinia volt az eledelünk; este pedig már várt a rendes pihenőn vegetarianus szakácsunk, Chalil s Liebig-levessel és, ha beszerezni lehetett, friss

hussal tartott jól. Ha pedig ilyenek hiányában volt a konyha, elővette a huskonzerveket.

Másnap egész nap hegyek között vitt az utunk Nebekig. Az ut fárasztó az Antilibanon 1300 méteres nyergén. Az időjárás igen szélsőséges. Mig nappal 25—30° meleg, éjjelre lehült 5° melegre. Itt említem meg, hogy öt évvel előbb márczius 17-én e helyen 5° R. hideg volt. Teiffától Nebekig volt talán expedíciónk legfárasztóbb része az Antilibanon sivár vörös kőzetei között. Semmi változatosság, lassu menetel és nyolcz órai pihenés nélkül való lovon utazás. 45 évi katonai szolgálat után biz' elég fárasztó az öreg katonának . . . De a fiatalok erejét is próbára tette.

Nebekben, jóllehet én azt nem tudattam senkivel, megtudták jövetelünket, s azt, hogy lovat szándékozom vásárolni. Vagy 20—25 lovat vezettek elénk; tömérdek nép gyűlt sátraink elé és kíváncsian lesték, melyik ló tetszik meg nekem. De nem volt megvételre alkalmas köztük. Nebek az Antilibanon nyulványa végén van, sivár, apró csenevész fű nő; itt-ott elszáradt zsombékok vannak, melyeken nomád csapatok birkáikat, tevéiket legeltetik. Mi is találkoztunk ilyen pásztor-néppel. A másik oldalon Kariténig mivelik még a földet, főleg árpát, búzát, kölest és tengerit termelnek. Karitén szinte városnak mondható a lakosai száma után. A legnépesebb a sivatagmenti faluk sorában.

4000 lakosa van. Élén seik tartja fenn a rendet, a melyért a török kormánytól rendes fizetést kap, de viszont kötelessége a közbiztonságot föntartani s különösen arra vigyázni, hogy a karavánokat, a melyek Palmirától Deil el Zorig itt tartják egyik pihenőjüket, ki ne foszszak. A seik közvetetlen elődje ugyancsak megfelelt ennek a föladatnak. Föltűnt, hogy az őrizetére bízott területen a karavánokat igen sokszor fosztották ki. A mult évben aztán kiderült a karavánfosztogatásnak valódi oka. Kiderült, hogy a seik maga raboltatta ki az utasokat. Most Damaskusban szenvedí gonosz tetteinek büntetését.

Kariténtől hosszabb sivatagi ut előtt állottunk. Nyolcz tevét béreltem, a melyekre ráakattam a vízzel telt edényeket. Másnap utnak indultunk.

Jó ideig haladtunk mind beljebb a homokpusztába. Az egyhangu, nagy térségen, sehol még csak zsombék sem volt, csak hébe-hóba egy gazella szökelt föl. Messzelátómmal a vidéket nézve, távolról pihenő beduin törzset láttam meg. Az egyik török katonát előre küldöttem hozzájuk, hogy kérdezze meg tőlük,

MESSZELÁTÓVAL KÉMLELJÜK A VIDÉKET.

vajjon elmehetünk-e látásukra? A beduinok a legnagyobb barátsággal fogadtak. Annase Ruela öt törzse táborozott itt, mintegy 70—80 sátorban.

Leszállván a lóról, üdvözlésükre siettünk. A beduin törzs seikje tisztelettel és barátsággal fogadott. Üdvözlésünkre meghajtotta magát, jobb kezét szívére, homlokára és szájára tette, jelképileg kifejezván, hogy szívével, gondolatával és szájával igaz indulattal van hozzánk. És következett a konvencionális fekete kávézás, mely el nem maradhat soha és a melyből

gyakorta volt részünk utunk során. De nehogy valaki ezt a delectálást megirigyelje tőlünk. Rendesen csak egy csésze áll rendelkezésre, azt hordják sorban a jövevényeknek, a kávé aljastól együtt öntik be és ha tulságos sok az edény fenekén a kávé, a bal keze mutató ujjával a kínálgató szépen kitakarítja a csészét, vagy — a mi már egy neme a fényezésnek — egy piszkos fekete szivacscaal törli ki, melynek láttára az inyes európaiat majd kirázza a hideg. Ám mindehhez hozzá kell szokni, barátságos arcot kell mutatni s nehogy finyáskodj köztük, mert ez a vendégjog megsértése. Igen örültem annak, hogy az Annase Ruela törzsre akadtam, mert ez a beduin törzs régen híres lótenyésztéséről. Sajnos azonban, hogy csak husz kanczát mutathattak be, melyek szépek voltak, hanem kicsinyek és öregek. Java lovaikat háboruba vitték a sammárok ellen. Hogy mikor jönnek haza a törzs harcos tagjai — nem tudják.

Ebben az időben a világsajtó az angol-bur háborúról való híreket közölte. Ugyan ki olvasott arról, hogy az Eufrates és Tigris között két beduin törzs méri össze fegyverét? Európa nem vesz erről tudomást soha. Hiszen a két törzs jóformán állandóan harczban áll egymással és a török kormány nemcsak elnézi, sőt kedvére van az egymást gyöngítő viszály. Az Annasek törzse az Aleppótól Baszráig levő sikon legelteti jószágait; a sammárok a Tigris és Eufrates közén laknak; ha akármelyik törzs átkelt az Eufrates határfolyón, ez a hadüzenet, a hazába való betolakodást meg kell torolni. Mivel pedig ez a határháborítás sokszor megtörténik: a két beduin törzs élete jóformán állandó csatározás.

Másfél óráig pihentünk a derék Annase Ruela törzse között, amugy is a beduin karaván érdekes látnivaló.

A sátrakat párhuzamosan ütik föl, valóságos sátorutczákat, a melyek között 300 - 500 méternyi közök vannak. Kiadja a térséget a beláthatatlan pusztá: nem kell takarékoskodni. De a széles közök másra is valók. Lovaik, tevéik éjjel a sátrak előtt álldogálnak. A lovak első lábait vasbékóba kötik és teveszőr-pokrócczal borítják le. Az első sátor a seiké. Ez nagyobb és aféle tanácskozó hely. (A seik magyarul: öreg.)

A seik a mohamedánnál általában a nyilvános állásuk folytán előkelő emberek czime; de a beduinok törzsfőnökeiket is így nevezik. A helységek vezérembere, a polgármestere, a falu birája: seik. Rendesen öröklés alapján jutnak a tisztségre, de nem ritkán elcsapják őket s mást választanak. Tudni kell különben azt is, hogy seik sokféle van. Minden testület elnökét, a dervisek főnöküket szintén seiknek nevezik. Sőt Egyiptomban a szenteket is seiknek mondják. A beduin seiknek szerecsen rabszolgája van. A rabszolga a seik hatalmi jelvénye s rendesen ott lépked a seik oldalán, mikor megindulnak. A seik sátora, mint előbb megjegyeztem, nagyobb a többinél és arra szolgál, hogy a törzs itt beszélje meg «közügyeit». Hova megy legeltetni, hova megy rabolni. A beduin törzseknek ezek a «közügyei». A beduin sátrak rendszerint fekete színűek s tevé- és kecskeszőrből valók. Minden sátor előtt a földre lándzsát szurnak. A sátor közepén teveganej parázsa melegíti a fölötte lévő kannában a fekete kávé. A parázstól jobbra, balra a sátor oldalain szőnyegek vannak leterítve. Nincs ágya a beduinak, madracza, szőnyegpárnája birkabőr és köpönyegével takarózik. Az Annase Rueláknál betekintettünk több sátorba is. Ott üldögéltek a beduin asszonyok, egyszerű kék ingben, orrczimpáikban fityegőkkel, mely épp olyan nélkülözhetlen fényűzés, mint a fantasztikus kék vonalakkal tetovírozott szájuk széle. A beduin asszony rendszerint kis kődarálón lisztet őröl, a miből a pusztáról összehordott kórón vagy teveganején kenyeret süt.

A beduin napi tápláléka tej, buza és árpa. Nagyon előkelő és ünnepi eledelük a juhhus és a rizs.

E nomád törzs között megtaláljuk a teljes egyenrangúságot.

Egyik sem előkelőbb, befolyásosabb a többinél, s hogy ki szegény, ki gazdag, ez előttük ismeretlen fogalom.

Ha támadásra indulnak, a seik vezeti őket és mellette lovagol a szerecsen rabszolga.

Fegyverük a hosszú lándzsa, a kard, nem ritkaság már náluk a revolver, a kovapuska, a melyet, igen fortélyosan kijátszván a török hatóságot, csempésznek be.

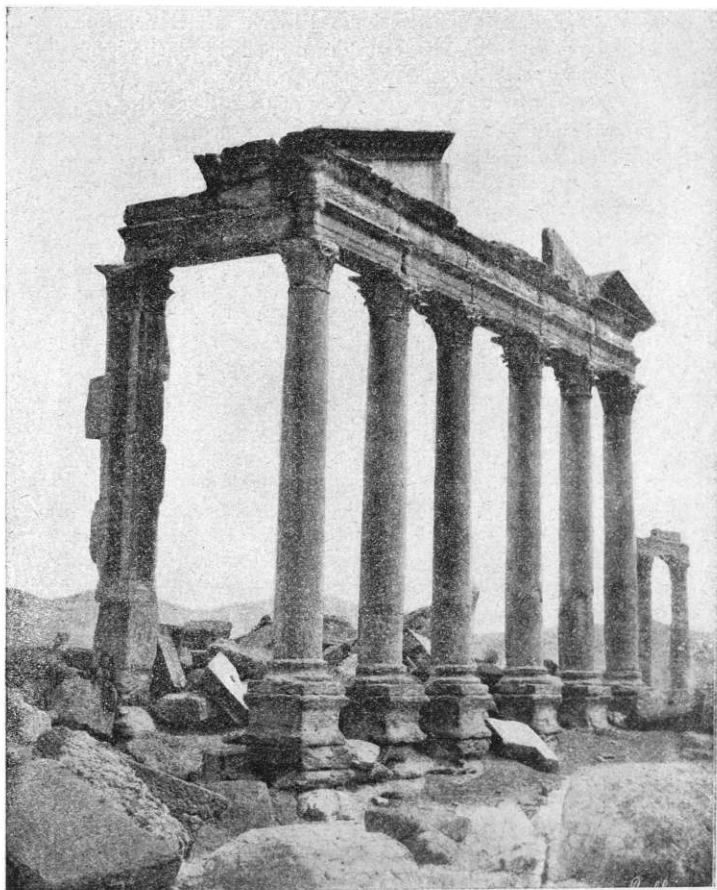
A férfi bugyogóban, fehér szoknyaszerű ruhában, mezitláb

indul dolgára, míg a seik nem ritkán sárga vagy vörös csizmát huz lábaira. Ez is a hatalom külső jelvénye. Nincs náluk az étkezés szabályozva, akkor esznek és ott, a hol kapnak valamit és a hol megéheznek.

Az arab voltaképen egy nemzetnek tartja magát s azt mondja, hogy Izmaeltól származik. Miként a paripája, az arab is határozottan nemes faj. A zabolátlan természetnek rokon-szenves gyermeke, köztük állandóan élni nem volna gyönyörűség, de szokásaikat távolról szemlélni a regényesség bűvös varázsával vonzó. Udvariasak, méltóságosak és finom viseletűek. De mikor üzletről van szó, hazudnak biz' ők is, csakhogy minél előnyösebb legyen a vásár. Ha azonban az egyezés megvan, szavukat megtartják. A gyermekek a szülőket a legnagyobb tiszteletben részesítik. Az idegenekkel vendégszeretők; de a tőlük eltávozott embert gyakran ki is fosztják.

Vegyünk bucsút az Annase Ruela törzstől és rőjjuk tovább a sivatag homokját, melyen az utat elhullott tevék, őszvérek fehér csontjai mutatják. Ezek a csontok az utjelzők. Eleinte szokatlan látvány az idegen előtt, de aztán közömbösen siklik el fölötte a tekintet, mint mindenben, a mit az életben gyakorta lát. A sivatagban első pihenőnk Kassr el cher volt. A tevék hátáról leszedeggettük, a mi ebben a napokban a legbecsesebb volt: a vízzel telt edényeket s a legénységnek, lovaknak kimértük részét. Végig tekintve a sivatagon, homokkal megtömve, belepve, romokban fekszik egy még a pusztulás ilyen állapotában is szép kaldeai épület, melynek ivezete, kapuja egészen jól kivehető. Évezredek előtt nagy tény és pompa lakozott itt. A sivatagi romvárosok a kereszténység első idejéből valók. Maga Zenóbia királynő hires városa Palmira, mely előtt később megbűvölve állottam, 774-ben pusztult el. Arab legendák szerint csak Aleppo vidékén 365 elpusztult város romjai vannak. Ma ez a vidék sivár, elhagyatott; itt-ott lándzsás beduinok vonulnak el.

A kassr el cheri éjszakai pihenő után tovább haladtunk előre és míg egyik oldalunkat a nap égette, másik oldalunk fázott. Hosszabb, kedélyt lehangoló sivatagi utat tévén, elértük a helyet, a hol a török fennhatóság intézményileg mutat-

A VAÁL-TEMPLÓM ROMJAI.

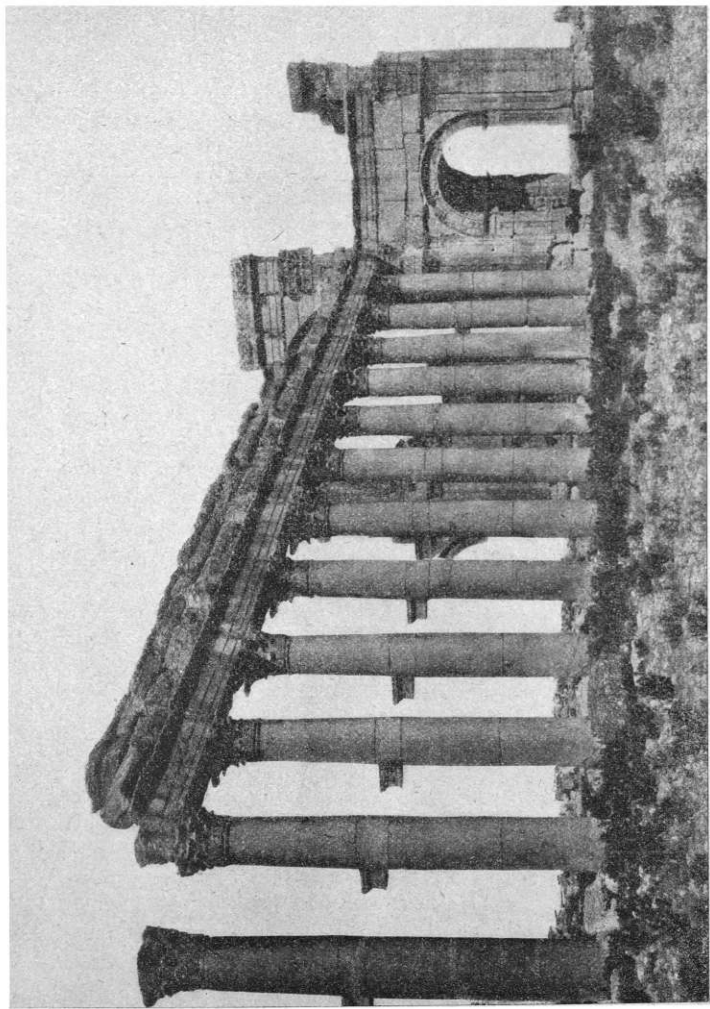
kozik : török őrházhoz, melynek négy főből álló legénysége a közbiztonságot van hivatva fenntartani. Aindl Baida az őrház neve s a sivatagi kut, melyet itt találtunk, nem nagy örömmünkre volt. Kénes és keserű víz volt benne, de vízkészletünk elfogyott, edényeinket meg kellett tölteni. Itt különben Bagdadból induló karavánnal is találkoztunk, mely pihenőt tartott. Két órai lovaglás után a távol messzeségben megpillantottuk a Palmira előtti hegyi várerődítményeket s hat órai utazás után a mesés romokba érkeztünk.

PALMIRA.

Milyen lehetett ez a város, mely még romjaiban is oly gyönyörű és elbűvölő? A városon átvezető via triumphalis keleti részén van a három kapuju diadalív, mely alatt tanyát ütöttünk. Képtelen a toll leírni ezt a tizenkét század előtt elpusztult romvárost. A nagy római korban épült templom csodaszép oszlopainak sora szinte a végtelenbe vész. 1500 méterre kell előre tekinteni, hogy a végét lássuk. És micsoda alkotásai egyenként a monumentálisnak! Ez az oszlopsor pedig csak egy része a látnivalóknak. Jupiter templomának óriási méreteiről fogalmat nyújt az, hogy most e romok között hatvan agyag házikó van. Bizony furcsa: épségben látni a jelen nyomoruságát és romokban a múlt nagyszerűségét.

A via triumphalis előtt állítottuk föl sátrainkat. Aztán elkezdünk őgylegni a romvárosban, mely a hajdani gazdagságról, fényről, hatalomról beszél; de egyuttal arról is, hogy az idő milyen forgandó; hogyan vált az emberkéz százados művészi munkája romhalmazzá. Láttuk, hogy tengődik a jelen nemzedéke e helyen, a hol századok és századok előtt fény és pompa lakozott.

A romvárost leírni meg sem kísértem. Így nem tudok szavakat találni annak a hangulatomnak csak halvány vázolására is, a mit akkor éreztem, midőn az 1500 m. hosszú gránit és márvány oszlopsort végig tekintettem. Az idő vas-

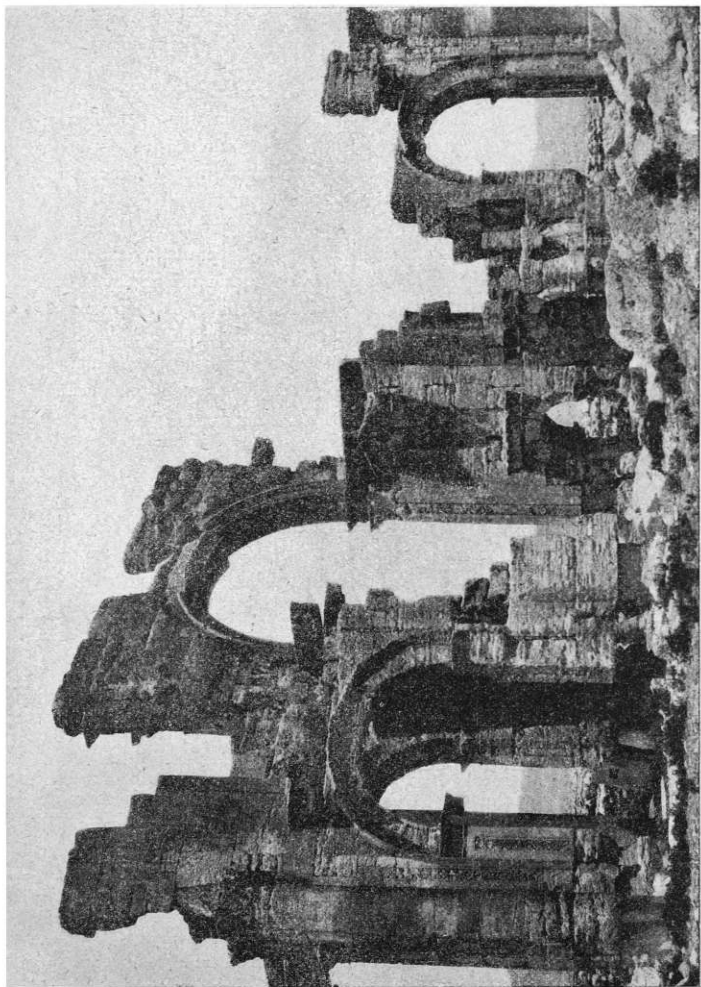
A VIA TRIUMPHALIS EGYIK OLDALRÓL.

foga megviselhette, de a monumentális voltát el nem vehette. Általában a nagy méreteknek helye van itt. Palmiráról való képeink csak halványan fognak arról fogalmat nyújtani. Az én néhány szavam még halványabban. Valóban ezt a pazar gazdagságot, mert gazdagság az a romjaiban is, látni kell. A romvárosból egy még nem teljesen ép állapotában is gyönyörű reliefet hoztam, mely ámbár századok és századok viharát szenvedte, de még ma is bájos és kétségkívül művészkéz munkája. Kit ábrázol? Ki tudja azt? Tán éppen Zenóbia királyné egyik palotahölgyét, ki egykor ígézte volt a nagy királyné udvarának. Becsét és azt, a mit a műtörténész belőle tanulságul kihámoz, avatott tollra bízom. Örömmel ajánlottam föl a nemzeti múzeumnak.

Palmira romjainak gazdagságáról egyébként az a nem-bánomság tanuskodik, hogy mindenki, a ki itt megfordul, kedve szerint egyet-mást elvihet évszázadok óta innét. Látni itt sok-sok megcsonkitott, fej nélkül való szobrot. A szobrok fejét egyszerűen leütötték és műkincsgyűjtők elvitték. Ma már ugyan ügyeltetnek a romokra, de hogy ez a felügyelet elég laza, mutatja az, hogy ma is csak az nem visz innét el egy-egy szép szoborrészt, a ki nem akar. Micsoda gazdagság lehetett itt, hogy a karaváncsapatoknak ezen évszázadok óta kijelölt és fölkeresett megálló helyén a szinte vandal pusztítás ellenére is ennyi emlék maradhatott meg. Inkább monuméntális voltuk őrzi őket, mint a művészetért való kegyelet. A nagy oszlopokat, diszes oszlopfejeit lehetetlen elvinni. És csak azért áll máig is, mert tizenkét század viharaival tudott dacolni.

*

A seik barátságosan fogadott s megígérte, hogy mivel tudomása szerint a környéken beduinok tanyáznak, a kiknek — hír szerint — jó lovaik vannak, érettek küld. Az utazás fáradoimai amugy is pihenésre ösztönöztek és maradtam annál is inkább, mert már előbbi expedicióm során több ízben hallottam, hogy Palmira környékén igen jó lovak vannak. A seik, a mi valamennyiünknek föltűnt, szépen beszélt francziául, a minek meg van a maga romantikus története. Évekkel előbb egy előkelő franczia nőt hozott ide a vágy, hogy Zenóbia

A VIA TRIUMPHALIS EGYIK RÉSZLETE.

királynő városát, habár csak romokban is, megtekintse. A francia nőt és kíséretét, a mi e helyen nem éppen szokatlan, megtámadták a kósza nomád csapatok. Megjegyzem, hogy a támadás csak színlelt volt. A seik embereket bérelt, hogy éjnek idején rohanja meg a francia nőt és kíséretét. És hogy a seik alkalmas férfiú lenne színházi rendezőnek, kitűnt abból, hogy éppen végszóra, mikor már a francia nő a félelmében elájult, ott termett a lovagias seik és — megmentette. Az élelmes férfiú talán egy kis jutalomért rendezte ezt a mondva csinált karavánfosztogatást, és megnyerte a legértékesebb jutalmat: a nő szívét. A francia nő regényes hajlamu volt, beleszeretett a szép arab férfiuba és szép szóval, szép szemeinek varázsával, elcsalta magával Párisba. A seik a szép asszonynyal csakugyan elment, de csak egy évig maradt Párisban. A honvágy hazaédesgette. Visszament Palmirába, mostani kicsiny falujába.

De hagyjuk ezeket a romantikus dolgokat és térjünk vissza küldetésem céljára. Lovakban nem is volt hiány, csak az hangolt le, hogy megfelelőt nem láttam. Mintha egy kis csüggedés ült volna lelkemre. Találok-e alkalmas lovakat, mikor Palmirában, melyről előbbi expedicióm alatt annyi dicséretet hallottam, se tudtam lovat vásárolni.

Palmira vidékén itt-ott mutatkozik a pálma, megterem a gránátalma. Buzát, árpát is termelnek az oázison. Tevéket, birkákat nevelnek, többnyire a kövérfarku birkát. A nappalok a sivatag méla csendje szerint valók. Olykor mokáriaink kedélyes tréfája, kacajja hangzik csak, annál hangosabb az éjszaka. A sakálok ordításához szokni kell a sivatagi utasnak. Utitársaim az első éjjeleken nem is tudtak a sakálok ordításától aludni, később aztán annyira megszokták ezt az éjjeli zajt, hogy a csöndre fölébredtek. Mi történhetett, hogy olyan csöndes éjszaka van? A sakálok ordítására szamaraink felelgettek, de ezt is megszoktuk megannyian.

Különben Palmirában se találtunk valami üdítő forrásvizet. A szegényes, kisvizű forrás vize kellemetlen kénes és keserű ízű. Palmirából hat órai lovaglás után Arakba, egy nyomorult

A HÁROM STATUA.

faluba értünk, a hol egy kis forrásra akadtunk. Itt ütöttünk sátort. Innét a közelben tanyázó beduinok után küldöttem. A beduinok (Ben-Hadit törzséből valók) elő is vezették lovaikat, tizenegy kanczát és két mént, melyek szépek voltak, csakhogy nagyon könnyűek, a mi céljainkra nem alkalmasak.

Az estebéd elköltése után pihenőre tértünk. Nyugodott mindenki, csak néhány ór tekintett az arabs pusztá csillagképletébe, mikor az óriási lármára riadva ébredtünk föl. Éjnek idején jött vizért egy népes beduin törzs.

De vajon vízszükség hajtotta ide ezeket, vagy minket akarnak meglopni? Mindnyájan talpon voltunk ez éjszaka, bucsut mondtunk a további pihenőnek. A törzs aztán valahogy elkészült a vízmeréssel s hajnaltájt elvonult.

Másnap a sohne (meleg) forrásokhoz érkeztünk. A forrás vize egészen fekete és csupa kén. Sátort ütöttünk.

Emberem a közelben tanyázó beduinok után ment, a kik elő is vezették előttünk lovaikat; de megvételre való nem volt köztük.

Mindenkép keserves dolog ezt a beduinnal megértetni, hogy lovát nem lehet megvenni, a mi nem csoda, hiszen így van az nálunk is. De a beduin még rátartóbb a lovára. Minden beduin a maga lovát tartja a világ első és legjobb lovának. Óvatosan, kerülgetve kell a beduinnal a lóról beszélned, főleg ha nem akarod megvenni. Valósággal gyöngédnek kell lenni, mert az expedíció sikerét kockáztatja az, a ki az arabnak nem tudja ezt és egyéb gyöngéit. Mikor tehát megvételre alkalmas ló nem akadt, olyan kifogásokkal hozakodtam elő, melyek kicsinyesek.

Vagy a lovak színe nem tetszett, vagy azt mondtam, hogy csak egy valami parányival lenne nagyobb ez a gyönyörű állat, de szívesen megvenném!

És az arabot evvel a beszéddel kibékitheted. Apró és lényegtelen kifogásokkal állj elő, de ne vond kétségbe lovának nemes voltát és jóságát, akkor még barátsággal is elválhatsz tőle.

A Ben-Hadit törzstől eredmény nélkül, de barátsággal megválván, keletnek vettük az utat s a sivatag közepén a Bir sdid (új kutra) akadtunk.

Ez is a török kormánynak egyik őrtanyája. Az őrtanya mellett ütöttük föl sátorunkat, a mi azonban nem volt olyan könnyű dolog. Csontok, rongyok, piszok rétege van egymásra halmozva; ezt előbb valamennyire el kellett hordatnom.

Az új kut azonban teljesen ki volt merítve. Beduinok jártak itt nemrégiben és minden csepp vizét elvitték. Elkövetkezett tehát sivatagi utazásunk legválságosabb része: *harminczhat órai utazás víz nélkül*. A sivatag pedig innét volt a legridegebb, csupa homok, végtelen sikon, mely beléveszett a szemhatárba.

Déltájban kedves meglepetés várt ránk: összeakadtunk a sivatag ellenkező oldaláról jövő európaival, természetesen angollal. Soha nem láttuk ezt az embert, se ő minket, valószínűleg sohasem fogjuk viszontlátni; de azt az örömet, a mit kölcsönösen éreztünk, mikor a kietlen sikon, a hol a kedély a monoton utazás közben annyira lehangolt, a hol az ember annyira az idegenség érzetével halad előre, mintha a nap, mely ránk tűzi forró sugarait, nem az a nap volna, mely otthon ragyog reánk, mintha egy más földtekén vándorolnánk, uttalan utakon, a hol azok az eszmények, gondolatok, czélok, remények, vágyak, melyek nálunk az embereket egybefűzik, itt nem élnének? Órákig róva a homokot s nem látva a párás átmelegedett sivatag levegőégben mit sem, úgy érezzük, mintha itt minden idegen volna: föld, ég, emberek és ekkor elénk jön váratlanul egy európai, a kivel nem tudunk egy szót sem váltani, se ő velünk; de a kinek beszédessé válik az ajka és beszédessé válik a mienk is, örömsugárzó arczczal társalgunk együtt. Ha a nyelv idegen is, de az egymás artikulált hangjait megértjük és tudjuk ki ő, tudja ő is, mik vagyunk mi és miért találkoztunk a sziriai sikon. Aztán egy kis idő után úgy váltunk el, mint attól a jó baráttól, a kit hosszú távollét után rövid időre láttunk és újra elvesztettünk.

Másnap — és ennyi volt az egész változatosság — egy kis oázison legelésző tevékre akadtunk. A tevékre vigyázó beduinok kérdésünkre megmondták, hogy az Anaze Mhedi törzséből valók. De a törzs java a seik vezetése alatt 300

lovassal a sammárok ellen háboruba ment. Mivel a törzsnek itthon maradt része félre esett a karavánok járta uttól, eltértem az utból, hogy találkozjam velük. Csak aggastyánok, asszonyok, gyermekeket találtam, valamennyi fegyverfogható beduin behúzódott az Eufrates partjára s a mint itt sátorozó vénék mondták, két hónap mulva valószínűleg Kerbelénél találkozhatom velük. Helyes!

Kerbele utamba esett. Bucsut mondtam az Anaze Mhediknek és víz nélkül Deir el Zornak vettem az utat. Sir emlékek között haladtunk. Csupa zöld cserepekből vannak a sírok és alattuk ki tudja, hogy mióta nyugszik az igazhitű arab. A harminczhat óráig víz nélkül való utból nagy keservesen eltelt már huszonhét.

Nyolcz-kilencz órai sivatagi utazás fáradalma és nélkü lözése várt még ránk, a midőn a mennyei gondviselésnek, kitől minden jó ered, hálát adva, megpillantottuk az Eufratest.

Nem is kísértem meg leírni azt az örömet, a mi ennek a czibereszinű folyónak láttára mindnyájunkat elfogott.

Ember, állat egyaránt érezte, hogy ott a messzeségben mutatkozó folyó a mi megmentőnk, az enyhületet és új erőt adó isteni ajándék. Gyötrelmünk válsága s az élet mentője. A ki nem szomjazott, az elképzelni sem tudja, mit érez a tikkadt ember, a ki már 28 óráig nem ivott vizet s nap melege süti egész nap s lovon tör előre, mikor meglátja a vizet. Pedig az Eufratesnek vörös és piszkos a vize. De mit törődtünk mi most azzal! A vizpartján ütöttük föl sátorunkat s letelepedtünk, hogy felüdüljünk kissé. A parton szép város állott a mezopotámiai sík szélén: Deir el Zor. Most tehát a kínzó szomjúságot enyhíthetjük. Hogy ez mit jelent, attól kérdezem, aki valaha tikkadt, meleg forró napon utazott, harminczhat óráig haladt előre, aki ellankadva rőtta egyik lépést a másik után s látta, hogy a gyöngébb szervezeteket miként támadja meg a szomjúság gyötrelme. Hálát adtam a gondviselésnek, hogy ide segített; hálát adtam azért is, hogy nem tévesztettük el az utat és nem vesztegettünk időt, mely válságos lehetett volna most.

Az utolsó órákban az akarat ellenállása csődöt mondott és sok tagja expedíciónak valóban rettenetes kinokat szenvedett.

*

Deir el zori tartózkodásunkat öt napra terveztem, mert vidékén alaposan szét akartam tekinteni, mivel értesültem, hogy itt igen kitűnő lovakra fogok akadni. Nemcsak a deir el zoriaknak, de a közelben tanyázó beduinoknak is igen jó lovaik vannak.

Másnap a mutasarifnál tettem tisztelgő látogatást, a ki vendégszeretettel és az elmaradhatatlan fekete kávéval kedveskedett. Kérés nélkül ő maga ajánlotta föl, hogy a beduinok után küld és fölhívja őket, hogy lovaikat vezessék el előttem. A városban valami százhusz lovat tekintettem meg, de nem találtam megvételre alkalmasat. Meg kell vallanom, hogy miután Deir el Zornak ugyyszólván valamenyi jónak jelzett lovát megtekintettem, reményem csökkent annál inkább, mert mikor lóvásárlás céljából előbb Szíriában jártam, több helyen hallottam, hogy fajtiszta és kitűnő arabs lovakat leginkább Deir el Zorban lehet vásárolni.

Most már nem elégedtem meg azzal, hogy a mutasarif küldött a beduinok után, de magam is elküldöttem embereimet az Eufrates bal partján tanyázó beduinokhoz, kérve őket, hogy adjanak módot lovaik megtekintésére. A beduinok azt üzenték, hogy jöjjenek át hozzájuk s megnézhetem a lovaikat, de a városba nem jönnek.

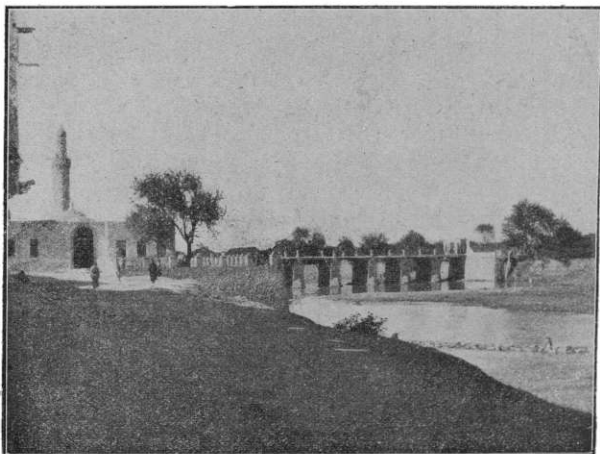
Általában a beduin nem igen szeret a városba menni, főleg pedig a lovaival. És el kell ismernem, hogy erre neki oka is van. Keserű tapasztalatok birták rá, hogy a várost kerülje.

De minket se kellett valami nagyon hívni.

Harmadnap át is mentünk Mezopotámiába, az Eufrát bal partjára. Száz lónál többet láttam újra, de megfelelő itt sem volt. Pedig a lókeresgéléssel és szemlével a pihenőre megállapított hat nap letelt s miután hiába vártam újabb beduin csapatok után: csökkenő reménységgel Bagdad felé indultam.

Mondjunk néhány szót Deir el Zorról, erről az élénk Eufrates-folyó parti városról, mely telve van bazárokkal. Réz bogrács, bőrárak, tevé, öszvér és lónyergek s egyéb sivatagi felszereléseket árulnak bennök leginkább.

Deir el Zor nagy kereskedést űz a datolyával és árpával, mert a beduinok itt szerzik be lovaik számára a szükséges takarmányt. Mint a kies helyről való képünk mutatja, Deir el Zorban a datolyapálma, ez áldott fája a sivatagnak, igen otthonos.

DEIR EL ZOR KÖRNYÉKE.

Egy-egy pálmafán öt-hat fürt van, melyek egyenként 25—30 kg. súlyúak. A datolyapálma az arabnak mindennapi tápláléka. És hozzá ezt a fát, midőn már jó gyökeret vert, ápolni sem kell; ellenáll a legdühösebb száumumnak és hiába pörköli äquátori meleg, gazdájának minden évben juttat terméséből. Csak az ültetésnél kell gondosan vigyázni és kezdetben gyakran kell öntözni. A párosításnál nem ritkán meszszebb helyről hoznak himport, hogy a fa meddő ne maradjon.

Ha a pálma bizonyos időt élt, legkevesebb tíz esztendő, el van minden ápolás nélkül.

A datolyapálma az arabs fatális nyugalmának biztosítója. Egy-két fa birtokából, úgy bérletéből már megél.

Munka nélkül elmerengve, bölcs nyugalommal tekint rá, mint a mely eltartja. Ha kell, a mókus ügyességével kuszik fel sudarára.

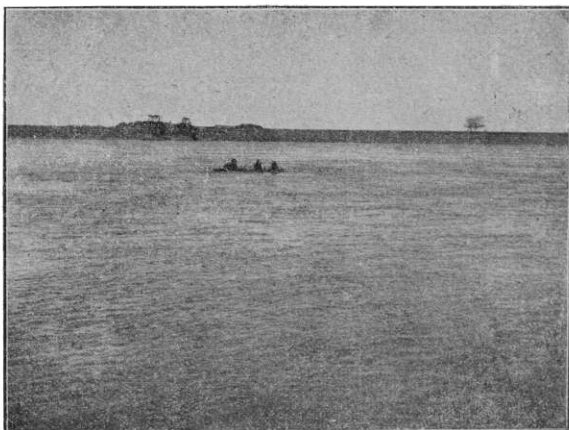
Deir el Zorban különben megnéztük a város két ó hitű keresztény templomát is. Maga a pap volt szíves kalauzunk. Mikor szemlénket befejeztük, szíves kalauzunk felhívott, hogy a templom céljaira való kegyes ajándékot nyujtsunk át. Megjegyzem, hogy a templom meglátogatását s a templomalapnak javára való adomány átnyújtását, európai karaván alig kerüli el, mert a deir el zori ó hitű lelkész igen leleményesen módját ejti, hogy hitéletük iránt az idegen érdeklődjék s az adományról, mely egy aranynál kisebb nem lehet, meg ne feledkezzék.

Csak még egyet, mielőtt Deir el Zorból tovább folytatnám utirazomat. Mint szenvedélyes vadász ember nem tudom elhallgatni, hogy itt időzésem alatt valóságos helyi érdekű tapasztalatokat szereztem.

Az Eufrates partján sétáltam. Közelemben lövés dördült el. Az Eufrates-parti Nimród pedig a folyóból kihozta vadászszákmányát, a lelőtt vadkacsát. Megnézván a vadat, azt találtam, hogy golyó sebezte meg. Megnéztem a vadász puskáját, kezdetleges kovapuska volt. De nem sok időt hagyott embe-rem a csodálkozásra. A szemem előtt megtöltötte újra golyóra puskáját s tőlünk nyolczvan lépésre az Eufrates tulsó partján egy ágon gubbaszkodó szürke varjut lőtt. Tehát a mesopotámiai Tell Vilmosra akadtam. Majd egymásután háromszor, mindnyájunk álmélkodására, ugyancsak nyolczvan lépésről egy papiroslapra rajzolt kör közepébe lőtt. És ez az ember nem megy világkörüli utra mutogatni magát. Itt marad az Eufrates partján . . .

Deir el Zorban különben igen praktikus mesopotámiai szokást láttam. Azt, hogy mindenki magával viszi a — csolnakját. Nem egyéb ez a folyó-átkelésre szolgáló készség, mint

kecsketömlő, melyet a vízbe ugrás előtt fölfujnak, a hónuk alá illesztenek s csupán lábukat mozgatva usznak át az Eufrates vörös vizén a tulsó partra. Férfiak, asszonyok a rajtuk levő ruhát turbánszerűleg összegyűrik, a fejük tetejére illesztik, beugranak az Eufratesbe és átkelvén a vizen, a tulsó parton toilettet csinálnak, a kecsketömlőből kieresztik a levegőt, a hónuk alá csapják.

USZÓ ARABOK.

A vizen való átkelésnek ez a módja a legegyszerűbb és kétségkívül a legolcsóbb is, a klíma enyhe: alig is van ennek az átkelésnek szünetje. Mivel pedig fürdeni alig fürdene az itt lakó, ez a vizenjárás jóformán egészségi tényező is. Egyesül a hasznos és szükséges a kellemessel. Csak praktikus népség ez a deir el zori mohamedánus. Megindultunk tehát ló nélkül Bagdad felé. Már hetekre való utat tettünk a szíriai sikon, Mesopotámia szélén voltunk s még nem vettünk egy lovat se.

AZ EUFRATES MENTÉN.

Az Eufrates mentén a régi kultura romjai látszanak : betömött öntöző csatornák, régi római várerődítmények. A mai vízvezeték ugyancsak egyszerű. Szarvasmarha- vagy bivalybőrtömlőt bocsájtanak be az Eufratesbe, melyet csigán emelnek föl.

A tömlőt aztán állati erővel huzza föl a csiga és pedig akként, hogy a tömlő kötelét a vontató állat (ló vagy marha) kötőfékéhez kötik. Mikor a tömlő megtelt vízzel, a meredek parton leszaladó állat megfeszíti, majd kiemeli a tömlőt. Ezt többször ismétlik, míg csak a csatorna nem telik meg vízzel. Akkor aztán kis földszalagokat öntöznek meg s másutt állítják föl a parton csigájukat. Ez az öntözési mű hijával van a mostani technikai követelményeknek, de ahhoz a földműveléshez, melyet itt végeznek, már ez is hatalmas mű, az emberi szorgalomnak pedig bámulatos próbája.

Hajdan nem ilyen kezdetleges földművelés volt itt ; azonban az ásott csatornák beiszaposodtak s csak egyes nyomai mutatkoznak. Különbözik az egész Eufrates mente elég élénk vidék. Sokszor akadunk legelésző birkákra, lovaink lába alatt minduntalan elíramodott a sivatagi patkány, mely ezártalán van itt, össze-vissza turva a földet s bosszantva a gazdákat.

Utunkban több ízben vezettek el előttünk lovakat, és ugyan csak dicsérték a gazdáik, a kik szerették volna eladni, de nem voltak a megvételre alkalmasak. Így hát csak tovább haladtunk. Tamariszk-cserjék között vezetett utunk s olykor feltűnik a gazella,

a pusztai tyuk, frankulini és apró galambfajok. Magam is lőttem több frankulinit, szép és jó husu madár, mely igen hasonlít a mi császármadarunkhoz és a mely a konyhán jó szolgálatot tett.

Lovakat nézve, menetközben vadászgatva így érkeztünk Abugamal alá, egy újjáépített csinos kis városba. A régi várost az Eufrates árja pusztította el, a régi város most romokban hever s borzalmasan sejteti, hogy a megbőszült folyó árja mily sok

LOVAKAT NÉZEGETVE.

gyásznak, nyomoruságnak volt itt okozója. Abugamalban meglátogatván a kajmakánt, azzal biztatott, hogy jó lovakat fognak élém vezetni. Lovakban nem is volt hiány. Nyereg nélkül ülték meg őket az arabsok és vágattak el előttem jobbra-balra. Valami ötven darabot mutattak be, de megvételre alkalmas nem akadt köztük. Kissé elcsüggedtem, a mit a kajmakán észre is vehetett, mert azzal vigasztalt, hogy Bagdadban bizonyosan szép lovakat vásárolhatok. November 24-e volt már. Az expedíció két hónap óta uton minden eredmény nélkül.

E napon reggel a napfölkeltkor olyan harmat ereszkedett le, hogy egy óráig, míg sátraink meg nem száradtak, nem is indulhattunk el. Különben semmi leírásra alkalmas részlet. Egy török őrtanyára akadtunk, az ő négy török katonájával, s innét az Eufrates partján levő ut elkerülésével az oldalt eső sziklás emelkedéseken kellett nagy ügygyel-bajjal haladnunk, mert a folyó áradása elmosta az utat.

Az idő egyébként kellemes volt. Mint nálunk a langyos tavasz. Az Eufrates egy szigetét is elértük, hol hihetetlenül olcsó a datolya. Egy okkát ($1\frac{1}{4}$ kg.) tizenennyolcz fillérnyiért vettem a mokáriknak.

Elérkeztünk Annahba, arabs nyelven: a pálma anyjához. Soha még ilyen hosszú arabs falut. Hét negyed óránál tovább tartott, míg az agyagházak között átvonultunk. Külömben szertelen ijedelmet is okoztunk a falu lakóinak. Mikor megpillantottak, rendre-sorra elcsukdosták előttünk az ajtókat s bizony embereimmel, a kiket elküldöttem, hogy a lakóktól az állatoknak árpat vásároljanak, még szóba sem állottak. Csak midőn látták, hogy jó pénzzel fizetek, nem pedig úgy, mint a török katonák, a kik istenre bizzák a fizetést: bátorodtak föl és maguk hoztak tyukot, tojást kínálva, szakácsunknak, ki persze kapott rajtuk.

Sokan, a kik az Eufrates mentén utaztak, azt írják, olvastam magam is ilyen véleményyt, hogy e pusztasági nép a pénz értékét nem ismeri és cserekereskedést üz. Szó sincs róla.

Nagyon is ismerik a török pénzt és értékét és nem igen lehetne őket bárkinek is rászedni, e mellett kalmár, élelmes nép, csak a török katonának nem szeret eladni semmit, mert a vásáron rendszerint pórul jár.

A sziklás emelkedések csakhamar véget értek és ismét a pusztán voltunk, a nagy, a beláthatatlan pusztán. A tájék különben nem kihalt. Több izben birkákat legeltető beduinokra akadtam.

November 30-án, félórával előbb, hogy Hitbe megérkeztünk, orrunkig elcsapott az aszfaltnak a szaga, a mely itt igen gazdagon, forrásként bugyog elő a földből s a mely, ha a víz lefolyik, mint kész aszfalt marad vissza, melyet messze földre,

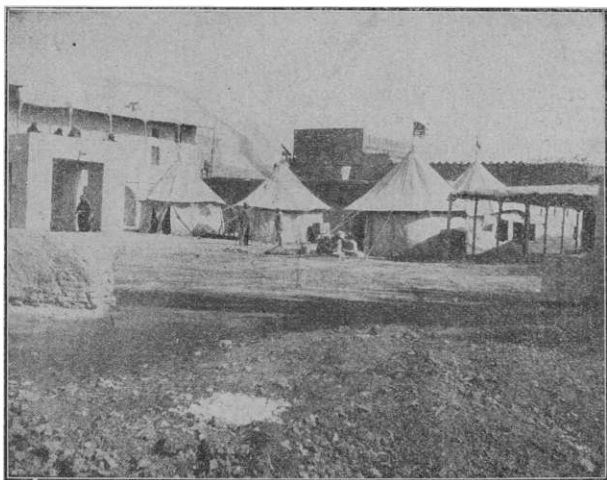
egész Babilonig elvisznek. Az aszfalt különösen a hajók és a házak építésénél tesz jó szolgálatot.

Hitnek mintegy 5000 mohamedán lakosa van. Itt is több lovat vezettek elém, a melyek bár szépek voltak, de a mi czéljainkra nem alkalmasak. Érdekes tünemény a vidék földjének kivirágzása. Mikor reggel kiléptünk sátorunkból, mintha hómezőn állottunk volna, olyan fehér volt a tájék. A só virágzik ki éjjelente. Ezen a napon egyébként expedíciónk napi történetében olyan dolog történt, a mire nem gondoltunk. Mint minden nap, ugy most is délben másfél órai pihenőt tartottunk. Mikor a pihenő után Bojtár Lajos őrmester a lovat kanthozta, elalélt, szeme megüvegesedett és arcza halálsápadttá vált, összerogyott. Azonnal vízzel fölöntöttük, folszakítottuk ruháját és félóra múlva, mikor magához tért, konyakkal itattuk, hogy az utat folytathassa. Az idő viszontagságaira edzett katona deczemberi hó 1-én enyhe napszúrásban alélt el. Nem érdektelen, de kellemetlen tapasztalás, hogy az Eufrates mentén milyen időjárás van. Ezért kell a lóvásárló expedíciónak még a deczember, tehát aránylag a legtűrhetőbb időt fölhasználni az utazásra, mert később már európai ember nem tudná a gyilkos meleget kiállani. Hiszen még deczember hóban sokszor elviselhetetlen meleg volt. Örölnöm kellett, hogy ezt a kis, meglepetésszámba eső muló rosszullétet leszámítva, más betegség nem hátráltatta expedíciónkat.

Hitből megindulva, sivatagi utazásainknak legunalmasabb része következett.

A végtelennek látszó homoksíkon égető melegben tizenkét órát ültünk nyeregben. Szerencsére délután négy órakor megérkeztünk Rumadiba, a hol a sereil, a kormányzó hivatalos helyisége előtt, az udvarban, meglehetősen védett helyen sátort ütöttünk. A Rumadiba való megérkezést azért tartom különösen szerencsésnek, mert az éjjel rettenetes szánum dühöngött. Az örök le se feküdtek ez éjjel nyugalomra. Egész éjjel a sátor köteleit erősítették. Reggelre pedig, jóllehet sátraink eléggé védett helyen voltak, ámbar ládáink pontosan le voltak csukva, mind telve voltak homokkal s volt dolog, míg a sivatagi haragos időnek minden nyomát eltisztítottuk. A kaj-

makán részéről itt is, mint egész utam alatt, a török hatóságnak a legnagyobb előzékenységét tapasztaltam, — embereket küldött a közelben levő beduinok után, a kik aztán sok lovat vezettek elé, — de — szinte unalmas leszek már a sokszor megismétlődő kijelentéssel — megvételre alkalmas lovat itt sem találtam. Rumadiban a bagdadi osztrák-magyar konzul távirata várt rám, a ki arra kért, hogy tudassam vele: mikor érek Bagdadba? A figyelmes konzulnak táviratilag vála-

RUMADIE.

szoltam és most már gyorsított menetben indultunk Keletnek egykor világhírű városába. Termékeny, mivélés alatt levő földek között haladtunk. A sík területen számtalan csatorna van, mely rendszeres öntözésre szolgál. A pálmaligetek mint zöld szigetek emelkednek ki a szántóföldeken. Közbe-közbe birkákat, tevéket legeltetnek. Az Eufratesen kellett átkelni, hogy bemehessünk Feludja, egy mintegy 4000 lakosu elég élénk városba, melynek bazáiraiban főleg a beduinoknak szükséges

szerszámokat, teve-, öszvér- és lónyergeket és élelmi cikkeket árulnak. A hajóhídon azonban nem volt éppen a legkönnyebb dolog átkelni. A hidnak csak itt-ott volt korlátja s helylyelközzel 15—20 cm. hézagok voltak a hidon, a lovakat kötőféken vezették, az öszvérek azonban pontosan kikerülték a hézagokat. A hajóhid mintegy 200 méter hosszú. Mezopotámiában voltunk, az emberiség ez ősrégi helyén, hol már az ó-testamentomi népek éltek, a honnét az emberiség szétszéledt a világ minden tája felé. A parton üttünk sátorot s csakhamar a kíváncsiaknak olyan tömege szaladt össze, hogy a katonáknak kellett föntartani a rendet, nehogy a bámész nép a mieinkkel összekeveredjék. El is kellett az őrház udvarára menni, hogy a kandi emberek alkalmatlankodásától megszabaduljunk. Ilyen apró vesződések után indultunk az arab kalifák városába: Bagdad felé s reméltük, hogy ott több szerencsénk lesz s megvételre alkalmas lovakra találunk. Már hatalmas utat tettünk, előre kémelve folyton a tájékat, mikor látjuk meg, ha csak a messze távolban is, Abd el Kadernek, a siíta mohamedánusok harczos emirjének, a kit a siíták később profétául fogadtak, tiszteletére épített híres templom négy aranyos kupoláját, melyet a persa sah saját költségére épített, — midőn a kíséretül mellénk adott egyik török katona megszólalt:

— Tudja valaki Bagdadban, hogy mi oda megérkezünk?

— Igen. A konzul.

— Akkor a konzul elébünk jött és azon a dombon az vár, a hová a bagdadiak ki szoktak az érkezők elébe jönni.

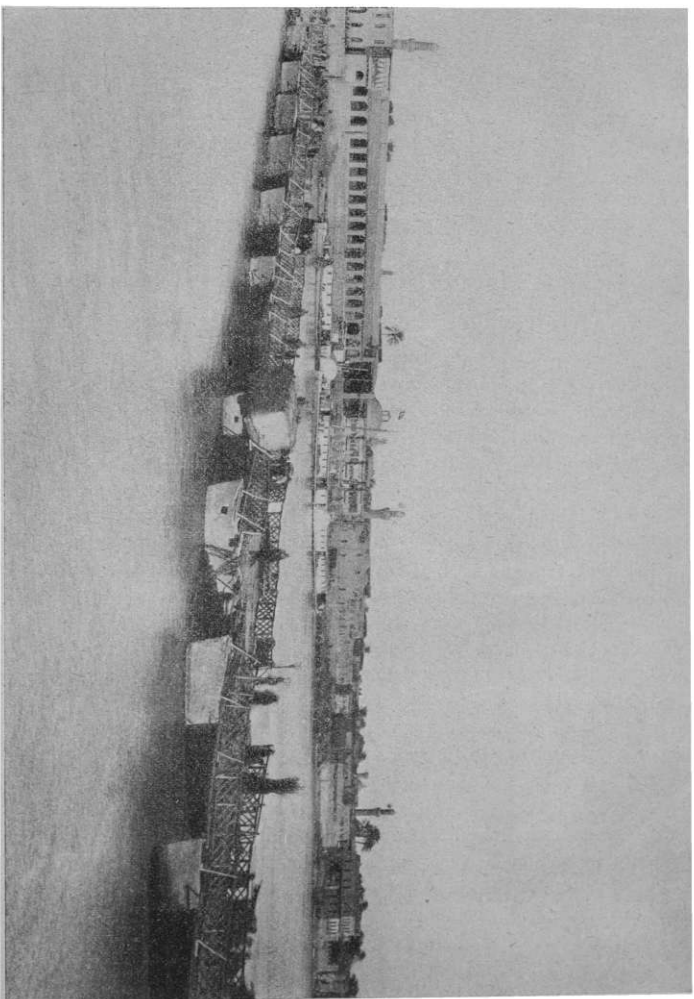
Ugy is volt. A bagdadi osztrák-magyar konzul, Rappaport Alfréd várt ránk. Mindkét részről kölcsönös volt az öröm, hogy minden baj nélkül megérkeztünk. A bemutatkozás után a sivatagon pompás hűsítővel kedveskedett konzulunk: pilseni sörrel. A karaván vezetését Halácsy főhadnagyra bízam, magam pedig a konzul szives hívására kocsijába ültem s így mentünk be a Keletnek egykor mesés városába.

BAGDAD.

Bagdad a Tigris folyó mindkét partján terül el. Egykor kalifák székhelye, ma egy török vialet főhelye. A két városrészt négy hajóhid köti össze, melyeken lebonyolódik Bagdad élénk forgalma, de igen sok kellekhajók is állanak a parton, ezeken kívül eredeti közlekedési eszköz is: furcsa formájú ladikok; pálmalevélből való gömbölyű csolnakok ezek, melyek hézagai és alja hiti-i aszfalttal vannak kitöltve; olyan az alakja, mint a felébe vágott görög dinnyéé és a ki nem tud hozzá, ugyancsak hiába erőlködik: se előre, se hátra nem bírja hajtani. A hajóhidak rozszantak, ódonak. Legérdekesebb része a városnak a Tigris mindkét partja. Midőn feléje tartottunk, nem győztem szépségével betelni. Mindenütt pálmafák, narancsligetek. Minden iczi-piczi térség kultivált.

Belseje azonban korántsem igazolja azt az elragadtatást, melylyel arab regények szólnak felőle. A középkorban állítólag ez volt a földgömb legnagyobb, legszebb és leggazdagabb városa, mintegy két millió lakossal, ma mintegy 180 ezer lakosa van. A konzul kocsisa a legjobb utat választotta s csak később, midőn a városban szétnézegettem, láttam a város elhagyatottabb részeit. A legtöbb kapu ma már be van dőlve, közelükben pedig romhalmaz, posványok és tisztátalan csatornák, melyekből a karavánok által megriasztott vad kutyák kullognak ki.

A város fölött a sivatag kondora kering, s itt ez elha-

A BAGDADI HAJOHID.

gyott piszkos külső városrészén az elhullott állatok hulláin holló-csapatok lakmároznak.

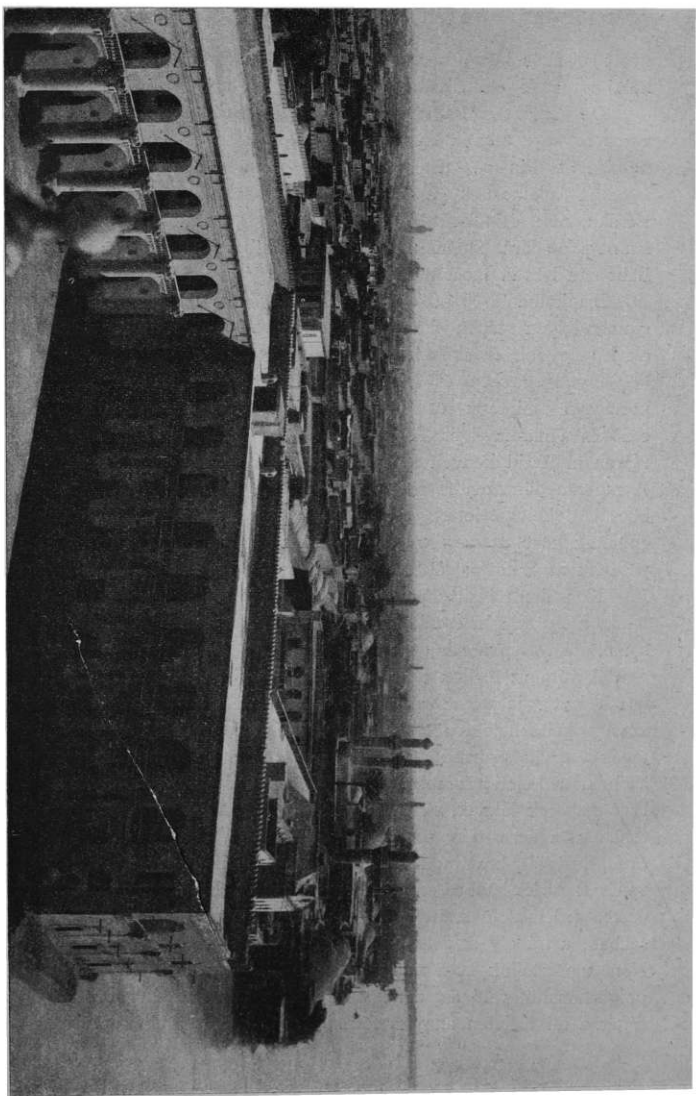
De nem az egész város ilyen visszataszító. A mozgalmas város egy-egy utcája határozottan szép és az idegennek sok néznivalóit kínálja. Egyik érdekessége, a melylyel léptenyomon találkozunk, a fehér számaron való szamaragolás. Férfiak, nők, és főleg nők, mert az divatos, az utcákon fehér szamarakon járnak-kelnek. Ezekből az arab fehér szamarakból Bábolnán is van most néhány.

Bagdadban 500—600 forint között váltakozik áruk. A nők szamarai igen szépen vannak szerszámozva s az utcái életnek ők legnagyobb érdekességei.

Igy igen szép és kellemes látványt nyújt az ó-várost körülvevő mintegy öt kilométernyi hosszú datolyapálmaterdő és a narancsliget. A kalifák idejéből egyedül Zobeidnek, Harun al Rasid kedvelt feleségének mauzoleuma maradt fenn. A mohamedán szentek sirjai is, a melyek egykor jelentékeny bucsujáró helylyé lettek, nagyobbára összedőltek. A modern épületek közül tetszetősek a vámház, az angol palota, Chazim pasának az Eufrates jobb partján épült keleti stílus palotája.

Konzulunk Menachemnek, a szíriai Krözusnak bérházában lakik, mely szintén egyike Bagdad legszebb épületeinek, hasonlóképen szép a német konzuli épület is.

A vámház mellett kötnek ki a gőzhajók, melyek a Tigrisen Tekzitig járnak, gyakoriabbak a felfujt kecsketömlőkből készült kellekhajók, melyek helyi érdekű forgalmat bonyolítanak le egyik szomszédos városból a másikba. Bagdad egyike azoknak a keleti városoknak, melyekben a legkülönbözőbb vallású emberek laknak. A hitfelekezetek számát valami huszra tehetjük, a keresztény és izlám szektákon kívül vannak itt tűz-, ördög-imádók, braminok és Konfudzse követői. A keresztények vallásuk gyakorlatában szokatlan szabadságot élveznek. Mindenesetre érdemes fölemlíteni, hogy pl. Bagdadban harangozni is szabad, a mi oly sok keleti városban erősen tilalmas dolog. Nem tapasztaljuk itt a mohamedánusnak keresztény letelepült polgártársaitól való azt a nagy idegenkedését és elzárkózottságát, a mi Keleten annyira föltűnő. A társalgás jobbára arab

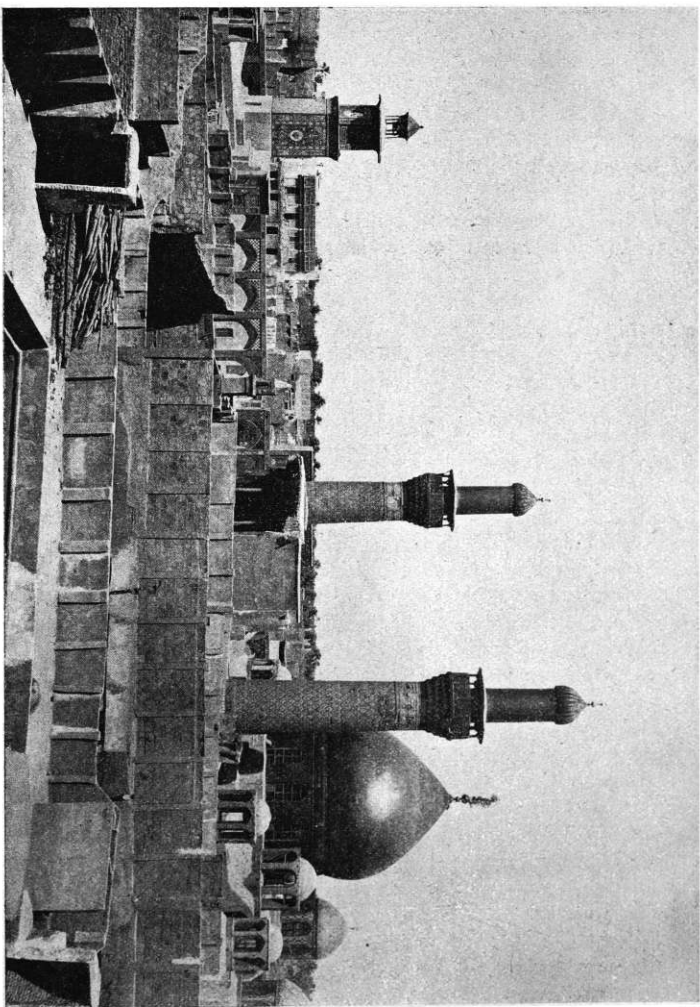
BAGDAD, JOBBOLDALON AZ ABD EL KADER MECSETTEL.

Az arabok rokonszenves emberek s Bagdad mulása nem egészen az arab törzslakók kényelemszeretetének, de egészen más tényezőknek, főleg a Tigris gyakori kiáradásának tulajdonítható. Ma is érintkezési pontja Indiának és Perzsiának. A lakosok nagyobbára szunnita mohamedánok, czek valamint az izraeliták és a többféle felekezetű keresztények a legnagyobb városrészekben laknak. A jobbparton jobbra siíta mohamedánusok és csekély számban hinduk telepedtek le. Bagdadnak egykori híres ipara kétségkívül aláhanyatlott, de ma is készít szattyánbőröket, ló- és teveszerszámokat, selyem- és pamutkelméket, szőnyegeket, sálokat, ékszereket és ezüst dísz tárgyakat, melyekből — de leginkább datolyából — egy kis kivitele is van. Bagdad gyűjtő állomása azoknak az összevásárolt lovaknak, melyeket az angolok Indiába visznek. Évenként 4—5 ezer ló megy Bagdadból külföldre. A bazárokbán igen sok az indiai áru, selyem, acél, arany és bőrkészítmények, gyapotáruk. Legnagyobb fénykorát Harun al Rasid korában élte a IX. században.

*

Sátrainkat a Tigris partján ütöttük föl, de mivel a Tigris áradóban volt s a következő éjjelen már majd sátraink szelét nyaldosta, és egyébként is, mivel Bagdadban és környékén heteket szándékoztam tölteni, így azt főhadiszállásunknak tekintettem, egy udvart béreltem ki, a hová sátrainkat fölállítottuk. Különben meg kell említenem, hogy az európaiat nem igen engedik itt a városban magára. Ha a kavas nem volt velünk, akkor török katonának kellett kísérnie. Világításról szó sincs. S ha a pihenés napjain este a konzulok valamelyikéhez hivataltak voltunk, egy lámpavivő világította meg előttünk az utat. Ilyen lámpavivővel megy este mindenki, a kinek dolga akad.

Mindenek előtt a konzult látogattuk meg. Szentkirályi, az expedíció voluntörje, itt rosszulról panaszkodott. A konzul az angol ezredorvost kérte meg, hogy Szentkirályi betegségét állapítsa meg. Az ezredorvos azt konstataulta, hogy Szentkirályi napszúrásban beteg. Szerencsére betegünk a konzulnál jó otthonra és ápolásra talált s hat hétig feküdt ott, míg betegségét kiheverte. A napszúrás itt, főleg idegenek között, igen gyakori

RÉSZLET HAGDADBÓL.

betegség. Kegyetlen meleg van itt, nyarantszaka olykor 50 Celsius is. Ilyenkor Bagdad utcái néptelenek. Az emberek elsötétített földszinti lakásaikon alusznak, vagy huzódnak a földbe vájt üregekbe.

A munka zaja éjjel van. Egyik speciálítás az éjszakai házfedélen való séta és beszélgetés, de van ennél kellemetlenebb speciálítás, a legyek, melyek a nagy melegben nem mutatkoznak, de mihelyt alább hágy a meleg, oly óriási számmal röpködnek, hogy az minden képzelmet felülmul.

Hosszu idő után most részesültem abban, hogy négy fal között vetett ágyban pihenhettem ki uti fáradalmaimat. Másnap a többi konzult is meglátogattam. Az osztrák-magyar konzulunk megkérdezte a válit, hogy mikor fogadhat? S meglátogattuk Chazim pasát, altábornokot, hadtestparancsnok-helyettest, a szultán sógorát, egy mintegy 45 éves, magas férfit, a ki a cserkesz fajnak prototipusa. Nővére a szultán felesége. A tisztelő látogatás kölcsönös udvariasságokra szorítkozott.

*

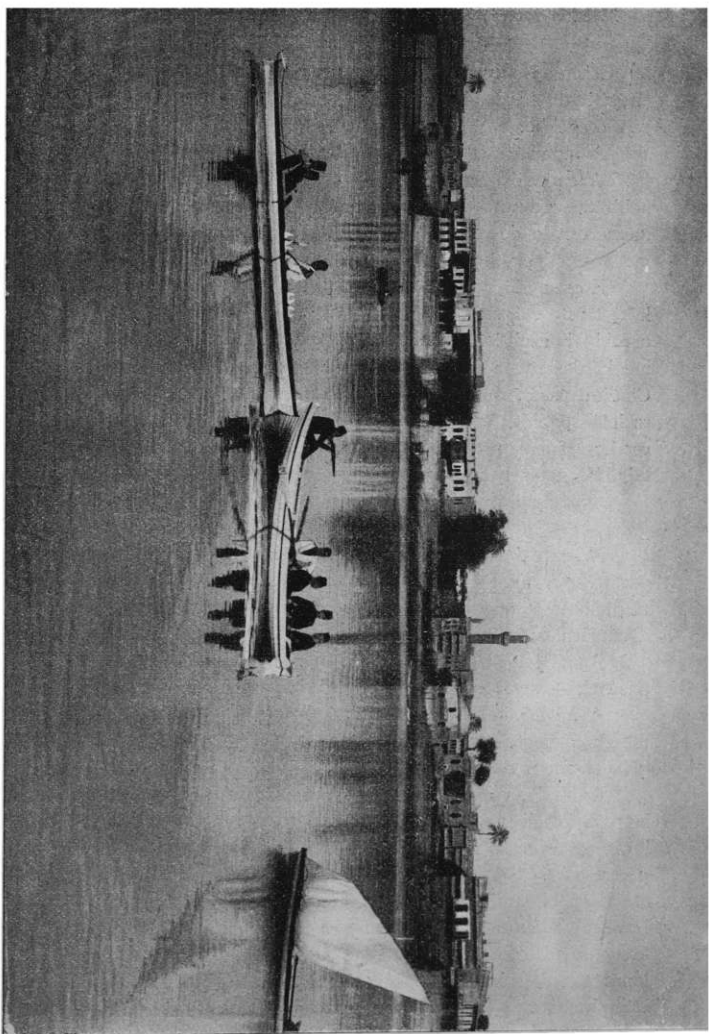
Másnap diplomáciai uton kérdeztük meg a derék Chazim pasát, hogy mint kiváló lókedvelő és ménestulajdonos, lovainak megtekintését engedje meg. A kérelmet második látogatásom alkalmával szóval is megismételtem.

Annál inkább vágyom látni — mondtam a derék Chazim pasának — mert régóta tudom, — hogy milyen kiváló ménese van.

A mi lovaimat illeti — felelte a pasa — azok nem érdemesek a megtekintésre, de ha éppen kíváncsi uram, készséggel megadom rá az engedelmet.

Bagdadban más irányban is minden lehetőt elkövettem, hogy a közelben levő beduin törzsek, a sammárok minél több lovat vezessenek föl. Ebben a váli is előzékenyen segítségemre volt.

Egyébként is a bagdadi válinak felettébb le vagyok kötelezve. A legelőzékenyebb módon, nagy igyekezettel fáradozott, hogy céljt érjek. Konzulunk előzékeny és tapintatos közbelépésének köszönhettem, hogy Chazim pasa ménescit megtekinthettem.

CHAZIN PASA HIYATLARA VIETI MAGAT.

A pasának Bagdadban levő lovait nem számítva, három helyen voltak ménesben lovai. Egyik ménese Bagdadtól két óra járásnyira volt.

Előbb ezt tekintettem meg. A bemutatott tizenkét kancza közül kettőt megvételre előjegyeztem.

Fölhívták figyelmemet Hammed pasának, a dehistani cserkesznek lovaira. Meglátogattam Hammed pasát is.

Tizennégy ménjéből kettőt mint megvételre alkalmasat itt is előjegyeztem. Már Fuad bégától, ki Bábolnán is megfordult és a ki még akkor följánlotta, hogy legközelebbi expedíciójában segélyemre lesz, megtudtam, hogy Veziríében közel Bagdadhoz, a szultánnak is van ménese.

Igy, midőn Bagdad vidékén való lószemléim programját megállapítottam, tervbe vettem a szultán ménésének megtekintését is. De ez nem ment oly könnyen. Mivel súlyt helyeztem a szultán ménésének megtekintésére, diplomáciai uton tárgyaltunk, hogy az engedélyt megkapjam.

De csak nagyobb utánjárásra nyerhettem azt meg. A szultáni ménesben 21 mént, 80 anyakanczát, köztük 32 arabs lovat láttam. Volt annyi fajta ló, hogy szinte szemléltetni lehetné a különféle országok lófajtáit. Orosz, arabs, magyar és még több fajta ló volt itt. A mi fokozottabb igényeink szerint való lónevelés és lógondozás nyomait alig láttuk s hogy a ménesről többet nem mondok — pedig volna még mondani valóm — ennek az az oka, hogy a közbejáró angol konzulnak megígértem, hogy a ménesről minél kevesebbet fogok odahaza szólni.

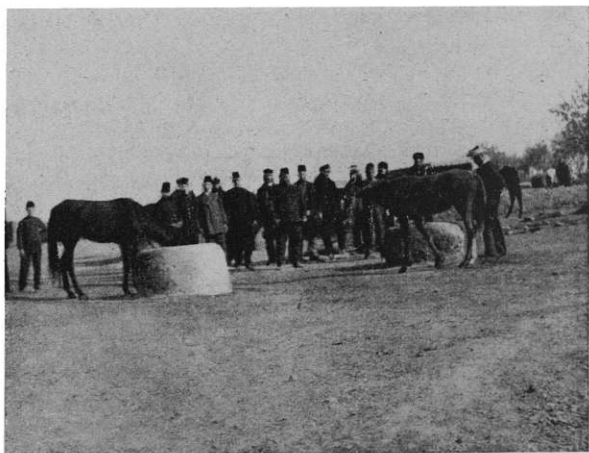
A szultáni ménes megtekintése különben igen ünnepélyes fogadtatások közben történt. A ménesparancsnoknak (alezredes) sok kedveskedésében volt részünk.

Szemlénk befejezése után visszatértünk Bagdadba, hogy már másnap két napig tartó útra induljunk Hammed pasa másik ménésének megtekintésére. A ménes a Kthesifon romvárostól éjszakra volt Dauerben, túl van a Diala folyón.

Kthesifon romvárosban még látható a szaszanidák trónterme, egy széles nagy terem, melyből a romboló idő egyet-mást megkimélt. Itt-ott kivehetők még a trónterem bolthajtásai

Minden baj nélkül érkeztünk Dauerbe. A pasa ménese megérdemelte a megtekintést. Igen szép, nemes, tiszta arabs lovakat láttam itt, csak hogy öregeket, finomakat, kicsinyeket, a mi igényeinknek nem alkalmasakat. Tehát a nélkül, hogy megvételre alkalmas lovat találhattam volna, innét is visszatértem újra Bagdadba.

Legközelebbi kirándulásom Chazim basa Fhéli birtokára volt, hol a basa ménésében tíz kiváló kancza költötte föl figyelmemet és kettőt megvételre elő is jegyeztem.

A SZULTÁN MÉNESE.

Megjegyzem, hogy azokon a napokon, mikor föladatom végzésében Bagdadban való veszteglésre voltam kényszerítve, a konzuloknak a legszivesebb vendégszeretetét élveztem, a kiket aztán viszonzásul én is vendégemül sátramban láttam, sőt a derék diplomáciai kart egy speciális magyar fűszerrel is megajándékoztam: szegedi paprikával. Örömmre szolgált, hogy izlett nekik.

Bagdad és vidéke klimája szinte tűrhetetlen volt. Deczem-

bertől február elejéig tartózkodtunk ezen a vidéken, de zulu-kalap nélkül nem járhattunk, a török katonák is turbánt hordottak, a török fez valóban megcsudálni való ritkaság a kalifák e meleg székvárosában. Még ez semmi ahhoz a meleghez, a mi később Bagdadban lesz, — vigasztaltak.

Bagdadban különben már alig volt valami keresni valóm. Hiszen valamennyi előjegyzett ménest megtekintettem; Chazim pasánál való utolsó látogatásom alkalmával fölhevta figyelmemet a sammarok seikjére, Mezsuele. Ajánlotta, hogy e törzset okvetetlen látogassam meg, mert e törzsnek messze vidéken híres lovai vannak. Megköszöntem a figyelemztetéseit és elhatároztam, hogy e törzs lóanyagát szemügyre veszem. Több nebigénél is tettem még látogatást, mert hallottam, hogy megvételre alkalmas lovaik lesznek. Itt-amott elő is jegyeztem egy-két lovat, de sajnos, megfelelő, fötétlenül megvételre alkalmasat nem találtam. És miután oly sok időt töltöttem már Bagdadban és még egy lovat sem vásároltam: kezdtek bennünk gyanakodni. Sugdosták itt-ott, hogy nem is lóvásárlásért jöttünk mi ide.

A lóvásárlás csak ürügy — mondták, sepegték többen — és valami titkos cél hozott erre felé... Helyzetem mind nehezebbé vált. Mindennap újabb meg újabb lovakat vezettek elé, de hiába! Megvásárolni való lóra nem akadtam. Mivel most már alig remélhettem, hogy Bagdadban és vidékén, Chazim pasa lovain kívül, megfelelő lovakra találok, december 22-én délnek vettük az utat s megindulunk — de Szentkirályi nélkül, ki még az ágyat nyomta — Babilon felé.

A falvak között elterülő halmokon a számtalan cserép a legkülönbözőbb színekben tűnik föl, mind megannyi siremlék ez vagy még épen, vagy már elpusztulva. Alattuk ki tudja mióta nyugoszszaák csöndes álmaikat Mohamed igaz hivei. A kiszáradt csatornák között a legtikkasztóbb hőség uralkodott. A levegő sűrű és fojtó. Szürke párák lengenek ide-tova, mint valami szellőtől bokrozott tó. A páratömegből csak a pálmafák koronái magaslanak ki a kékekszürke ködtengerbe. Valóságos délibáb-vidék. A szántóföldeken durah-ültetvényeken, rizstelepeken flammingókat és pelikánokat látunk olykor.

KARÁCSONYEST BABILONBAN.

December hó 24-én értünk Bab-llu-ba (az isten kapuja) romvárosba, a honnét az ó-testamentomi nép elszéledt a világ minden tája felé. És itt ünnepeltük meg a karácsonyt. Mikor e sorokat írom, egy esztendő telt el, éppen karácsonyi hangulat fog el, mert a kereszténység ünnepétől most is alig néhány nap választ el és visszagondolok egy év előtti karácsonyi hangulatomra. Milyen más is volt az! Milyen nehéz, hogy elszakadva otthonunktól e messzeségben varázsolom elő gyermekálmaimat, a fenyőgalyas karácsonyi ünnep örömét. Babilonban három német tudósra akadtunk, kik már harmadik éve kutatnak Nabukodonozor kétezer év óta romokban heverő nagy városában. Az eddig fölkeresett romok közül, a tudósok szerint, megtalálták a kaszrt, a királyi palotát, a hol Nagy Sándor lakott és meghalt.

Koldovay, André, Weisbach a német tudós triumvirátus a nagy ünnep közeledtére abbahagyta Nabukodonozor kastélyának ásását s nagy szeretettel ölelte keblére a magyar jövevényeket. Udvarukon üttöttük fel sátrainkat s nyomban meghívtak, hogy karácsony este vendégeik legyünk. Este kegyeletes szokás szerint karácsonyfát is állítottunk. A fenyő zöld galyait (ki tudna itt fenyőgalyat szerezni!) zöld papiros pótolta, hanem egyikük valóban ügyesen imitálta meg tamariszk-bokorra tett zöld diszekkel a fenyőfa galyait. És kedves volt, mikor este a Megváltó születése napján ez ó-testamentumi

helyen odajárultunk a gyertyácskáival ragyogó fenyőfához! Meg voltunk illetődve. Gondoskodtunk, hogy a szeretetnek ez ünnepén mindenkinek jusson egy kis ajándék s a khaldeai stilusu étlap tanuskodik a mellett, hogy az emberiség ez ősi helyén, mint egyesültek a szívek szeretetben. A magyar jövevények mint találtak vendégszerető otthonra e napon azok körében, kik a tudománynak szolgálatában három évig nélkülözik a haza éltető levegőjét, — melynek hiánya — legalább ez emlékezetes szép napon — minket, a magyar expedíció tagjait annyira elfogódottakká tett. Karácsony első napján Chalil, a mi arab szakácsunk tett ki magáért. Viszon- zásul mi láttuk vendégül a tudomány férfait s ők is szülő- földjükre gondolván, bizonyos elfogódással jegyezték meg, hogy három év óta még másutt, mint a maguk otthonában nem ettek.

Karácsony másnapján indultunk Hilleh felé. Bagdadban a konzulunk ajánlólevelet adott Menachemhez, egy fölötté gazdag izraelita birtokoshoz, a kinek szép házában a konzulátus is el van Bagdadban helyezve. Menachemnek nemcsak Hillehben, de a környező vidéken is nagy hire és befolyása van.

Hilleh élénk város az Eufrates mellett. Lakosainak száma 25—30 ezerre tehető.

Sátort ütvén, látogatást tettem a mutasarifnál. Már értesült jövetelemről, a bagdadi váli tudatta érkezésemet. Igen barátságosan fogadott.

Biztatott, hogy megvételre alkalmas lovakat bizonyosan találok, mert a beduinok közel vannak. A sammároknak is irtam, hogy szeretném lovaikat megtekinteni. Tervemet azonban a beduin sajátyszerű adózási rendszer tönkre tette. Négy napig küldönczökkel kerestettem a sammárokat apusztában, de a szél elfujta lábuk nyomát. És negyednapra küldönczeim visszajöttek azzal a hírrel, hogy a még néhány nap előtt a közelben tanyázó pásztornép a sivatag ismeretlen helyére vonult, mert csak így menekülhetett meg a tevedő megfizetésétől, mely fölötté esedékessé vált. Száz zabtie indult keresésükre, hogy az adót beszedje. A sammá-

rok elvonultak és így csak nem találkozhattam Mezsuellel, a sammárok seikjével, a kire már Bagdadban fölhivta figyelme-et Chazim pasa. Üthettem bottal a nyomukat.

A hír kellemetlenül érintett. De nem volt ok min sokáig mit tanakodni, talán később mégis ráakadok az elszalasztott sammárookra, így elhatároztam, hogy Meshed Ali felé indulok, annál is inkább, mert meghallottam, hogy utban érem az Annase Ruellákat, kik a lovaikkal háboruba mentek. A hír szerint ez a törzs Meshed Ali táján sátoroz. De más is rábirt az indulásra. Halácsy főhadnagy, mint pihenése legtöbb idejében, — itt is a hillehi tanácsházról fénykép fölvételeket eszközölt. És ennek nagy szele lett. Eljutott Bagdadba is.

Ugyanis a helyi fantázia ebből a körülményből egyenesen azt okoskodta ki, hogy nem lóvásárlók vagyunk mi (mert különben már legalább egy lovat vehettünk is volna), hanem kémek, s gyanujokat meg is sürgönyözték Bagdadba. Nehogy tehát ottmaradásunk e gyanut növelje, megindultunk annál is inkább, mert az ujabban megigért és egy izben elszalajtott beduinok úgy eltűntek, mint a mesebeli hamupipőke: köd előttük, köd mögöttük.

Az elindulás előtt azonban bucsut mondtam a mutasarifnek és Menachemnek, ennek az irak-arábiai Krözusnak, a kinek a szultán után a legtöbb földje van. Menachem ajánló levelet adott a meshed ali-i kajmakánhoz, a kinek — mint mondtam — igen jó lovai vannak s megirta jó arabul, hogy igen jó üzletre lehet a kajmakánnak kilátása, csak engem teljes bizalommal fogadjon.

Hillehben, melynek lakói egyeseken siiták, mohamedánok, izraeliták, — módunkban volt a mohamedán elfogultságot (talán másnak is mondhatnám) megismerni.

Vizszállítónk Hillehben mohamedán volt.

Két napig hiven végezte a dolgát. Két nap múlva fölmondotta a szolgálatot és kérdésünkre sajnálkozva jegyezte meg, hogy tovább nem hozhat nekünk tömlőjében vizet, mert ha ezt tenné, rendes vevőit végkép elveszíti. A hillehi mohamedánusok ugyanis tudtára adták, ha nekünk tovább is vizet szállít, a kik nem vagyunk a próféta hivei, akkor az ő töm-

lőikbe ugyanabból a beszennyezett edényből nem fog többé vizet tölteni. És nem is bocsátják meg, a ki vallása iránt így vétkezett.

Az ilyesmit hívják érdeköszeütközésnek.

Meg tudtam érteni vizszállítónk buját és más uton-módon gondoskodtunk ezután a karavánunknak szükséges vizről.

A BUCSUJÁRÓHELYEK FELÉ.

Utunk célja, egyébként mint említettem Meshed-Ali volt, hol a siiták vértanuja nyugszik, a nagy Ali.

Egyenesen déli irányban haladtunk egyhangu sivatagi tájon s nagyobb pihenőnk Kifa volt, a hol Ezekiel zsidó próféta, a kit Indiából Nabukodonozor király helyezett, élt s hirdette a zsidó vallást. Gyönyörű siremlék hirdeti nagyságát, mely csodálatos épen áll máig és remeke a mór építészetnek. Kifa a Hindie csatorna mellett van. Hogy utunkat folytathassuk, a csatornán át kellett kelni, a mi nem volt éppen olyan könnyű. Sem hid, sem valami megfelelő közlekedési eszköz, csak nagyobbfajta ladikok állottak a parton, melyekbe össze-vissza nyolcz ló fért el. Ez az alkotmány is igen-igen rozoga volt. Ladikokon kellett tehát átkelni. És így az átkelést bármennyire siettettem is, órákat vett igénybe. De mindez a lassu átczihelődés még kellemes kezdete volt annak, a mi ezután várt reánk. A Hindie csatorna tulsó partja, a mély sik, a hogy végigszemléltem a vidéket, mintegy másfél kilométer szélességben mocsaras volt, a melyen a szellő piszkos megülepedett vizet fodrozott.

Nem volt más megoldás: a csatorna mocsaras kiöntését végig kellett gázolni.

Halácsy főhadnagy fölvétele érdekesen mutatja be azt a vidéket. A Hindie csatorna tulsó részén másfél kilométerre mocsaras kiöntés volt.

Megindultunk.

Lassu, nehéz átgázolás volt ez. A lovaknak hasig ért a víz. De nem volt nagyobb baj most se.

Csak egy öszvér lépett félre és már-már közel volt a vízbe-
fuláshoz, a mikor a mellette gázoló mokári fölemelte a szegény
válságos állapotban levő öszvér fejét s valahogy kivonszolta a
mélyebb vízből.

Valóságos vergődés volt ez az ut s megizzadt ember
és állat.

Aztán még két óráig haladtunk előre s akkor a messze-
ségben föltűnt Meshed Alinak, a siita vallás prófétájának négy
aranykupolás mecsetje, a melynek táján már nagy élénkség volt.
Karavánt karavánra találtunk, melyek a nagy fordulónapnak meg-
ünneplésére igyekeztek a szent városba. A világnak sokfajta népe :
perzsák, indusok, kinaiak. S egész utunk szinte temető között
vezetett, mert Meshed Aliról éppen úgy mint Kerbeléről azt
tartja a siiták hite, hogy mindazok, a kik a szent sir közelé-
ben élnek, avagy ott csak egyszer is megfordultak a nagy Ali
napján, pláne ha ide temetkezhetnek, elkerülik a poklot, sőt
az utolsó ítéletet is.

Ezért valahol csak siiták élnek, de leginkább Perzsiából
ezrével hozzák ide a hullákat eltemetni s mivel mi éppen a
ramadhán ünnepek idején mentünk e bucsujáró helyre, a mikor
a legnagyobb bucsujárás ideje van, minden felől láttuk, hogy
a menet oldalán öszvérek koporsókat czipelnek. E boldog
siiták elérték életük legnagyobb kívánságát: oda temetkezhet-
nek a nagy Ali sirja közelébe. Hogy micsoda méretet ölt ide
és Kerbelébe a halottaknak messzeföldről való szállítása, arról
fogalmat nyújt, hogy minden ötven bucsujáróra jut legalább
egy halott.

A halottnak tehát úgy tisztessége mint jövődő boldogsága,
ha itt alhatja örök álmait; de az élők közül azoknak, a kik
Meshed Alit megjárták, ez életüknek legnagyobb büszkesége.

Két óra hosszáig haladtunk már előre és mindig csak
sirok és sirok között. A sirok jobbára zöld, fehér cserépből, vagy
agyagból valók, ugyan olyan a feje is, avagy márványoszlop,
melyre a Koránból jelmondatok vannak vésve. Legtöbb sir-
emlék tetején turbán van, jelöl, hogy igazhitű mohamedánus

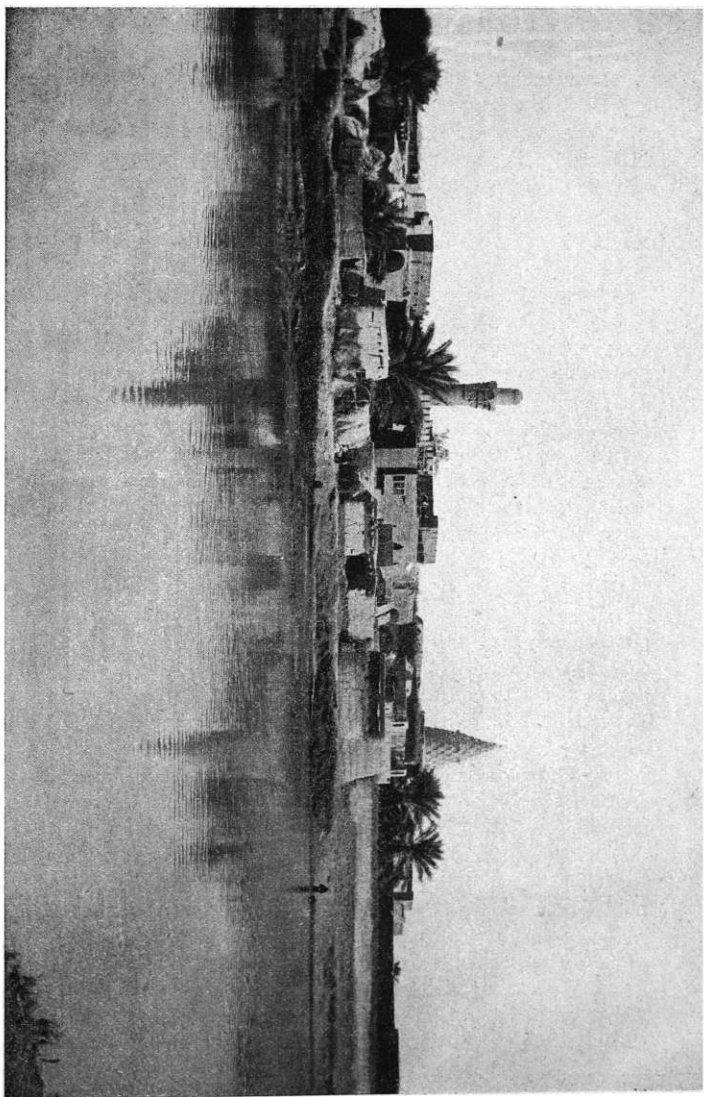

FIG. 4. TOWN OF HINDI GATORNA PARTIAN.

nyugszik alatta. Szinte végnélkülinek látszik itt tíz kilométer hosszban az enyészet országa, sírok és sírok. A halál mindenható hatalmának tudata foglalkoztatja láttára lelkünket és szinte szeretnénk már belőle kijutni, a mikor csak az elején vagyunk még.

Mivel a próféta halálának évforduló napja volt, jóval több volt a zarándok, mint máskor, úgy hogy jónak láttam Selim Daraounit a kajmakánhoz küldeni, hogy ebben az emberforgatagban lenne szíves nekünk megfelelő helyet kijelölni, a hol sátort üthetnénk. A derék kajmakán azt üzenté, hogy tekintettel az összeverődött népre, ennek vallási áhítatára, mely közben a vele nem egyhitű ellen még türelmetlenebb; legjobb lesz a sereikben (tanácsházban) megtelepedni. Megérkezésünk után nyomban meglátogattam a kajmakánt, Raschid pasát, a kinek gondoskodását megköszöntem. Ebben a siita szent városban töltöttem a Szilveszter-estét s bizony még soha ilyen szilveszteri estém nem volt. A városban tömérdek igazhitű siita gyűlt egybe, a kiknek csodás imájuk kolosszális hangzavarban hallatszott. Legtanácsosabb volt nem is mutatkozni, nehogy a vallásuk gyakorlásában elmélyedt igazhitűeket a távol országának szerintük hitetlen emberei izgassák, avagy zavarják. A kajmakán is ezt ajánlotta és este meglátogatott, hogy utam célja érdekében egyetmást közöljön velem. Én a derék Raschid pasa udvarias látogatását azzal viszonztam, hogy előhozattam a fonográfot s vendégemet takaros török s arab nótákkal mulattattam. A kajmakán, noha igen jól érezte magát, csak rövid ideig volt vendégem, mert nem akarta, hogy a bucsura összegyűlt siiták megtudják, hogy ő Ali próféta nagy halálünnepélyét gyaurok társaságában töltötte.

Másnapra a kajmakán katonákat adott mellénk, hogy kellő katonai kíséret mellett megtekintsük az érdekes sivatagi szent várost.

*

Meshed-Ali hírének és nagy forgalmát Alinak köszönheti. Ali, a ki Mohamed unokaöccse volt s férje a próféta egyik leányának, Fatimenek, 656-ban különféle ármányok legyőzése után kalifává lett, de nem sokáig uralkodott, mert Kufában

meggyilkolták s holttestét egy tevére tették, a teve a mostani Meshed-Aliig vitte a meggyilkolt holttestét. Itt a próféta holtteste leesett a teve hátáról. E helyen emelték diszes sírját, mely máig a siitáknak zarándokhelye.

Kétségtől legszébb itt a mecset, melynek aranyos kupolája már messziről előnkbe ragyogott.

A perzsa sah, a kinek őse a siita vallást államvallássá tette, azzal adott kifejezést vallásos kegyeletének, hogy Ali mecsetjét újra felépítette.

Csak a tornyok aranyozása tizenegy millió frank költséggel történt.

Természetes, hogy csak kívülről gyönyörködtünk benne, mert Ali templomába csak igazhitű léphet.

Meshed-Ali bazárai elevenek, a szünet nélkül való bucsujárók vesznek itt kegyeletes emlékeket, de a sivatagon kedvező fekvésű várost a karavánok, beduinok is fölkeresik, a kik itt szerzik be élelmüket, ruházatukat.

Meshed-Ali kőfallal van körülvéve, mert félnek, hogy a beduinok kirabolják őket.

Azért a kapukat már este 8 órakor bezárják s azontul senkit sem eresztenek a városba. Meshed-Alinak mintegy 40.000 lakosa van.

A kajmakán átlag 50.000-re teszi a zarándokok számát s hogy mennyi siita mohamedán temetkezik itt, fogalmat nyújt az, hogy sírhelyekért 70—80 ezer török aranyat vesznek be évenként.

*

Alinak halálnapja borzalmas fájdalomra nyújtott alkalmat.

Mindenki a Meshed-Ali tájára vonult titokzatos és zűrzavaros zsolozsmák között. A menetben férfiak, asszonyok elegyesen és szivettépő fájdalmukban ütve mellüket, közbe fájdalmasan sikoltozva.

Mindezt azonban nem egészen a vallási kegyelet tényének vegyük. Ugyanis a tépő fájdalom halálvonaglásai és a fanatikus groteszk mozgások nem a meggyilkolt kalifáért való odaadás és fájdalom jelei, hanem ügyes szcenéria, a végből, hogy az ünnep feledhetetlenné váljék a résztvevőre. Ezért a nagyobb

emóciókra, az erősebb fájdalomkitörésekre napidijért asszonyokat fogadnak s ezeknek fájdalomkitörései a legjobban borszongatták a csendes szemlélőt.

Minket állandóan zabtiek és négy katona kísért, s ha az utcán végigmentünk közre fogtak s bizony így is sok szurós tekintettel találkoztunk.

A városban az ut közepén számtalan üregre akadtam, melyet rostaszerű fedőlap borít. Voltaképpen ez az élet útja. Mert letekintve a fedőlap likacsain, 30—40 lépcsős lejáratot láttam a földre s a lejárát alól szétágazó üregekre oszlik.

A nyári gyilkos melegben ezekben a földalatti üregekben van a meshed-aliak szállása, mert a pörkölő melegben lehetetlen lenne a földön tartózkodni. Hogy milyen gyilkos klíma van itt, bizonyíthatja az is, hogy január másodikán éjjel 16 fok meleg volt és csak miután az ablakokat kinyitottuk, tudtunk csak nyugodni. Nappal olykor 33 fok R. volt.

Az izlám bucsujáró helyén megfordulván, nem tartom érdektelennek néhány általánosságban való szóval az izlám vallásról megemlékezni. Arabul az «izlám» odaadást jelent, Mohamed vallása tehát azon alapszik, hogy magát az ember Istennek odaadja. Dogmája az egyetlen és mindenható Istenben (Allah) való hit, a ki egyetlen és mindenható isteni akaratát prófétákkal tudatja. Mohamed az isteni kinyilatkozás utolsó közlöje volt. Mohamedről tudjuk, hogy tanait prófétai pályafutása alatt fokanként fejtette ki. Mekkában hirdetett vallási elvein sok koncessziókat tett. Rendszere tervszerűen összefoglalva az, hogy nincs más Istenség, csakis Allah, és Mohamed az ő követé. Az igazhitű naponta ötször tartozik imádkozni. Elrendelte, hogy a szegényekkel jót kell tenni; szigorú megtartását írta elő a ramadhan havi böjtnek és elrendelte a mekkai zarándoklást. Előírta a vallás rituális részét is, a hol igen bölcs higienikus elveknek hódolt; a mosakodás mellett megtiltotta a borivást, — de bizony magam voltam tanuja itt is, hogy Mohamednek ezt a parancsát sokan megszegik. Bizony sokan áldoznak itt a tilalom ellenére Bachusnak.

Megtiltotta Mohamed a szerencsejátékot is. Az izlám könyve a «Korán», az isteni kinyilatkozások könyve. Köteles-

séggé tette az «izlám» fejedelmének a dzsidád-ot, azaz a vallásháborút a hitetlenek ellen, azzal a czéllal, hogy az igaz hitnek országát terjeszszék. Az «Izlám» sektái nem dogmatikus kérdésekből és vitákból nőttek ki, hanem az államjogi harcok következtében támadtak. Első sorban az imáni méltóság adott okot azon szkizma keletkezésére, mely vallásbeli eltérésekben a siiták és sunniták között van. A sunniták nem tartják a kalifai méltóságot a próféta leszármazottjai között örökölhető hivatalnak, ellenben a siiták csakis Alit és ennek egyenesen leszármazó ivadékait tartják jogos imánoknak. Így a siiták a kalifátus történelmi fejlődését jogtalannak vélik.

Utunk jobbára siita mohamedánusok között vezetett.

AZ ELSŐ LÓ.

Másnap déltájban újra látogatóba mentem a kajmakánhoz.

Megemlékezve Menachemnek arról a mondásáról, hogy a meshed-alii kajmakánnak kitűnő lovai vannak, kértem, mutassa meg lovait.

Két ménje és három kanczája volt.

Az egyik mén különösen megtetszett. A pasa Ibn el Raschidtól kapta. A származás is kitűnő: Kohajlan Adjuze faj. 161 cm. magas, öt éves. Apja Kohajlan Mradi, anyja Koheila.

Ezt a lovat borralalóval együtt 150 török aranyért megvettem s mivel a mén Kohajlan-faj volt és Ibn el Raschid emirtől származott: Kohajlan Raschid nevet adtam neki. S mihelyt megvolt az alku, megsürgönyöztem az örvedetes eredményt a bagdadi konzulnak. Tehát végre sikerült lovat vásárolnom. Így a kilétünk s céljaink felől aggodalmaskodóknak nincs többé okuk kételkedni és bennünk mást, mint lóvásárlókat látni. A konzul is megörült a hírnek, mert rá nézve is kellemetlen volt már, hogy lóvásárló utam során nem talállok megvételre alkalmas lovat, aztán az arabok gyanakodása is bántotta. Néhány napig vesztegeltem még a bucsujárók városában, mert még mindig a beduinok Annase törzsét vártam. De hiába! Így aztán fölszedtettem sátrainkat, megindultunk vissza Irak-Arábiába, a nagy arábiai sivatagról és érdekes szent városából, Meshed-Aliból.

Harmadnap Kerbelébe érkeztünk. Itt is, mint Meshed-Ali előtt, két óráig siita-sirok között haladtunk. A végtelennek látszó temető szakasztott olyan, mint a meshed-alii.

*

Kerbele, a siita mohamedánok második szent városa. Itt van eltemetve Huszejn Ali, Alinak és a próféta Fatime leányának második fia, a ki bátyja Haszán halála után a kalifaságra igényt tartott és a ki 679-ben ezen igényével nyíltan föllépett, de I. Jezid kalifa megveri és az ütközetben Kerbele mellett maga is elesik. A siiták a vallás martirjaként tisztelik és halálának helyén (Meshed-Huszein) nagy mecsetet alapítottak és azt bucsujáró helylyé avatták. Kerbele a Hindie csatorna mellett épült, az Eufrat jobb partja közelében. Lakosainak száma mintegy 75.000. Szintén nagy kereskedő város, mely virágzását az ide özönlő ájtatos siitáknak köszönheti. Legszebb épülete ennek is a templom s a gazdag negibek kényelmes házai.

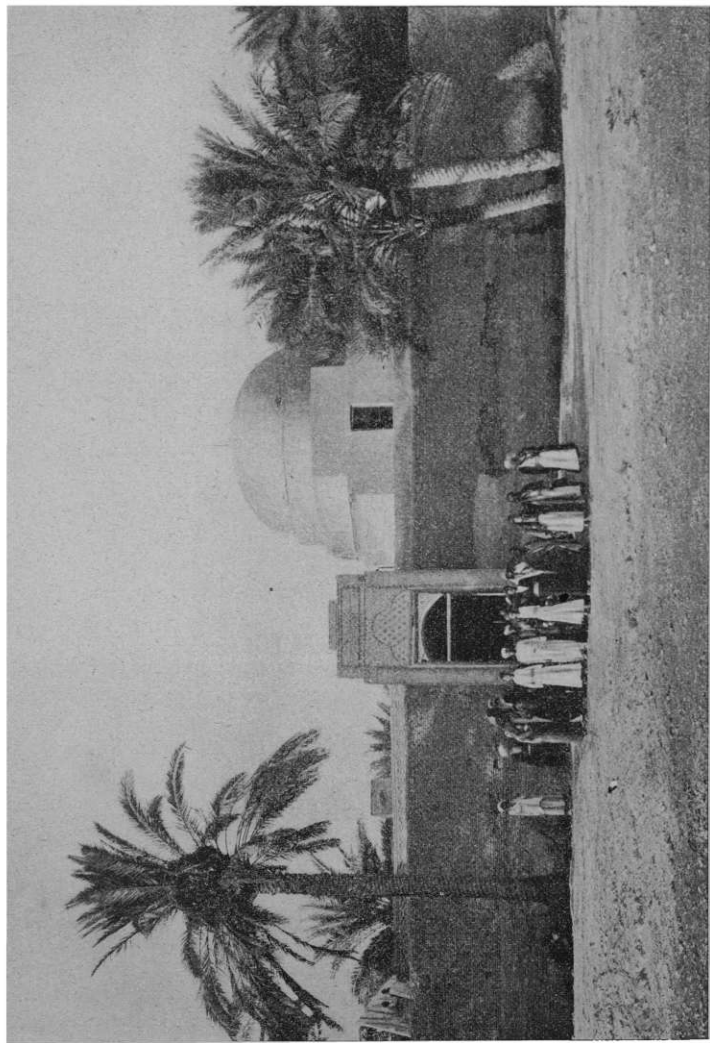
Mekka után Kerbele a legszentebb bucsujáró helye a perzsa és egyéb siita mohamedánusoknak. A temető a város közepén van. Mondanom sem kell, hogy a kerbeleiak szintén igen megbámultak minket. Nem tudták mire vélni, hogy ott, a hová a siita mohamedánok vallásos kegyeletből zárándokolnak, mit keresünk mi?

A kerbelei mutasaref igen figyelmes volt irányunkban. Egy tiszt vezetése alatt tíz főből álló katonai őrzőjáratot küldött elébünk, eljött az angol konzul helyettesének kavasa is.

Kerbelébe érkezve, meglátogattam az angol helyettes-konzult, a ki indiai származású. Nagyon szívesen látott s megkérdezte, hogy hol óhajtom sátrainkat fölállítani.

A mutasarefnél is voltam látogatóban s úgy a konzul, mint a pasa tanácsára a sereil udvarán helyezkedtünk el.

Másnap nemcsak a mutasaref lovait tekintettem meg, hanem azt a mintegy 60 drb lovat is, melyet fölvezettek. A mutasarefnek egy kanczáját, a szürke, felette szép nemes állatot szerettem volna megvenni és a bábolnai anyakanczáink számát gyarapítani, sajnos azonban, hogy éppen ezt a szép arabs kanczát a szultánnak ajánlották föl.

A DERVIS-KAPU KERBELÉBEN.

Száz nap óta voltunk már uton és még mindig csak azt az egyetlen lovat vezettük kézen, melyet Raschid pasától vásároltam.

Mikor vehetem meg legalább már a párját is? Okvetlenül föl kell keresnem a sammárok törzsét, kikről, a hová csak eljutottam, mindenütt azt hallottam, hogy igen szép, nemes lovaik vannak. Nincs más teendő, vissza kell menni Hillehbe, mert csak itt tudhatom meg, hogy a sammárok merre vannak a sivatagban? Hiszen időnként Hillehbe benéz a törzs néhány tagja, mert innét szokták magukat élelmezni.

Vissza tehát Hillehbe!

Északkeletnek vettük az utat Muzajíbea felé, a hol nem-sokára elértük az Eufrates partját. Innét aztán a folyó partján haladtunk. Sok bajt, nehézséget, idővesztegetést okoztak azonban azok a számtalan kisebb-nagyobb csatornák, melyek sűrűn hálózák be az Eufrates mentét.

Hogy átvergődjünk ezen a vidéken is, a csatornákat be kellett tömni, és hogy az öszvérek átmelessenek, átjárókat kellett csinálni. A mokárik valóságos kubikos-munkát teljesítettek. Szerencsére ezek az öntöző csatornák nem voltak tulajdonságos mélyek és szélesek.

Pihenőnk Moszeidban volt, a hol már jövetelünkről értesítve voltak.

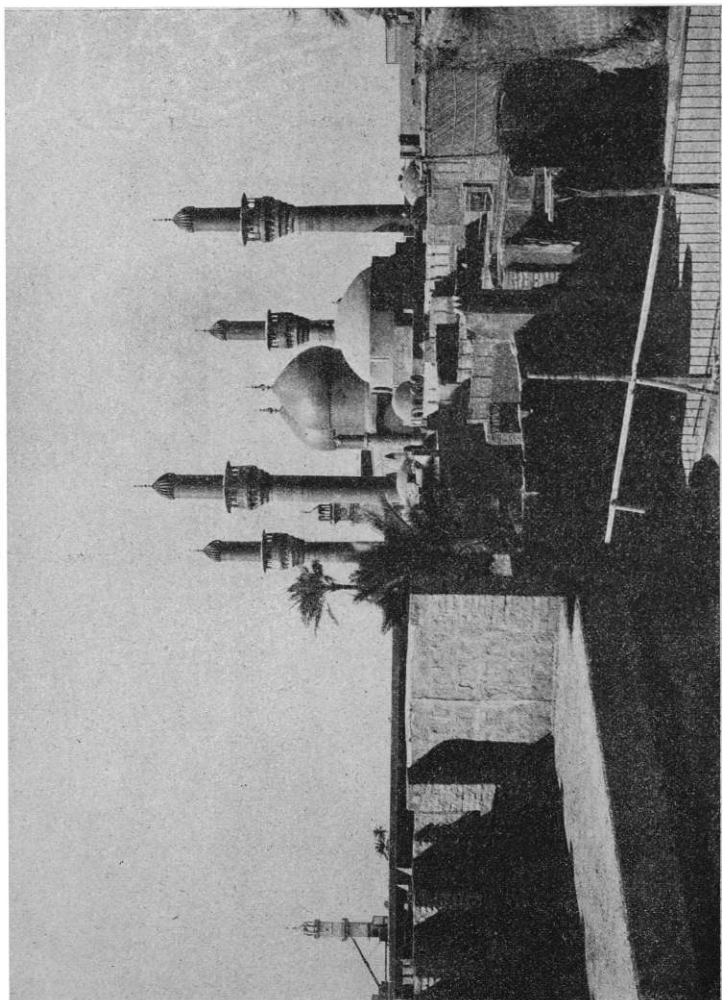
Egy kis pálmaerdőcskében ütöttünk sátort. Hajnaltájt harczy riadóra ébredtünk. Több lövés hangzott; nyergeltek, lovak dübörögtek s egy kis ütközet puskaporszagát éreztük.

Egyszerűen az történt, hogy mintegy 200–300 főre tehető tevekaravánt rablók támadtak meg s erőszakkal néhány tevét el akartak hajtani. Szóval a beduin tulajdonjogot, az ügyesség és erő jogán akarták eldönteni, mint azt ezen a vidéken oly gyakran. Ilyenkor pedig a tulajdonjogot a töltött fegyver oldja meg.

A támadó csapat azonban, úgy látszik, nem volt elég számmal, hogy a népes karavánnal a siker reményében fölvegye a harczot. Mikor a nap biborágyából fölkel, csak egy kis csetepaténak, egy viharos éjjelnek nyomaira hintette sugarait.

S a megtámadott beduin-csapat méltatlankodott.

Talán már azóta meg is fizettek azért az éjszakáért.

HUSSZEIN SIRJA KERBELEHÉN.

Odahagyva a méltatlankodó beduinokat, ismét az Eufra-tesnek egy rozszant fahidján kellett átmenni, hogy a tulsó parton sátorozó beduinok lovait megtekinthessük.

Itt vásároltam aztán 80 török aranyon a második lovat, a Farha szürkét: apja Siglavy, anyja Gehelt Adjuze, 156 cm. magas, hat éves. Kedvező jelek arra birtak, hogy eltérőleg eredeti szándékomtól, néhány nappal meghosszabbítsam itt való tartózkodásomat. A sammárok törzse is érdeklődött már lóvásárlásom iránt. S a törzs egyik tagja eladás céljából ide vezette fedező ménjét. Hat éves, gesztenye pej, 157 cm. magas volt a ló, határozott nemes arab telivér, apja: Kohajlan Adjuze, anyja, Schéha Djilife. Ezt a lovat, Schechan Shammárt, 50 török aranyon megvásároltam.

Minden a környékben tanyázó beduin törzset küldöttem kereste föl. Három irányban kerestettem a sammárok törzsét is. Ezenkívül irtam a sammárok seikjének is, a kinek választát a hatodik napon megbízottja hozta el. A válasz azt tartalmazta, hogy igen jó lovaik vannak és jövedelemet szívesen várják.

Keressük föl tehát a sammárokat.

Ujra fölszedtük sátrainkat és neki indultunk a sivatagnak. Rappaport Alfréd bagdadi konzulnak pedig sürgönyöztem, a ki fölkért, hogy bárhová vezet utam, vele azt tudassam mindig, hogy biztonságunk és utunk akadálytalan végzése érdekében, a mennyire lehetséges, a szükséges intézkedéseket megtehesse. Megsürgönyöztem, hogy utban vagyunk a sivatag felé, hogy mikor jutok vissza, nem tudom. Bojtárt megfelelő katonai kísérettel Hilléhcbe küldtem a három vásárolt lóval, hogy ott várjon be.

Az első falu, melyet elértünk, Avadel volt; husz zbedi (letelepedett) család él itt, kezdetleges földművelődéssel tengődve. A község seikje elébünk jött és a szokásos módon üdvözölt: szívére, homlokára és szájára tette a jobb kezét, a kelet majesztózus előkelőségével és tiszteletet parancsoló nyugalomával.

Elmondtam utam célját és megmondtam, hogy a sammárokat szeretném valahol a sivatagban megtalálni. Különösen a sef-Nayef törzsét szeretném fölkeresni, mint a kiknek jó lovaikról már hetek óta és minden oldalról oly sok jót hallottam. A seik

jóakaratu figyelemmel hallgatott és maga is bizonyította, hogy a hír igaz: a sef-Nayef törzsnek valóban jó lovai vannak.

*

Alig egy óra múlva újra fölkeresett és elmondotta, hogy a katonák, kik a sammárok után mentek a tevedót beszédni, visszajöttek és Avadel falu közelében, alig egy óra járásnyira egy másik faluban táboroznak. A hír kapóra jött. Remélni kezdtem, hogy a megszaladt beduinokra akadok.

A török katonák parancsnokának levelet irtam menten, fölkérvé, tudassa velem, hogy a beduinok elmentek-e és ha elmentek, hol lehetnek most? A felelet nem is késett soká.

A török katonák parancsnoka készséggel válaszolt. A renitens adófizetők a nagy pusztaságban úgy eltűntek, hogy halvány sejtelve sincs arról, valjon merre lehetnek?

Azt is tudatta velem, sorsunk iránt való aggodással, hogy ne is menjek utánuk, mert utam veszedelmekbe sodorhat.

A levelet sátramban hangosan olvasta föl Szelim Daraoui s a levél tartalmát egyik-másik török katona meg is hallotta azok közül, a kik éppen sátram közelében álltak.

Csak éppen ez kellett!

A levél hallatára a török katonák között ijedelem támadt. Szeppegve beszéltek egymás között, hogy veszedelem küszöbén állunk. Ekkor tapasztaltam, hogy a török katonák mennyire félnek azoktól a beduinoktól, kik ellenállásra határozták magukat. Mondhatom: bosszankodtam a török katonák félelmén. Hiszen így az expedíció céljait legjobban veszélyeztető hangulat terjedhet szét, a bátortalanság és félelem.

A török katonák parancsnokának, az őrnagynak jóakaratu figyelmeztetésére egyébként az adott okot, hogy két év előtt egy ilyen adószedéstől megriadt beduin-törzs, kiket a török katonák üzőbe vettek, hét katonát meggyilkoltak. A meggyilkolt katonák emléke felujult és a mi ilyenkor szokásos, egyik a másikat rémitgette a várható fejleményekkel, melyek veszélyt rejtenek s talán életük is kockán forog ebben a válságos napokban.

Helyzetem nehéz volt.

Visszatérni nem lehetett többé. Ám ha a félelem mégis erőt vesz az expedíció tagjain, — vesztett ügyem van.

Az egyik mokáritól tudtam meg, hogy miket beszélnek a török katonák. Határoztam.

Magam elé hívtam őket és himezés-hámozás nélkül tudattam velük, hogy hallottam, miket beszélnek egymás között. Kijelentettem, hogy visszatérni nincsen semmi hajlandóságom, én megyek föltétlenül. Megyek előre abban az esetben is, ha ők nem jönnek. Tegyék, a mit akarnak. Tetszésükre bizom, velünk tartanak-e, vagy visszatérnek Hilléhbe?

Ez a határozott föllépés használt.

A török katonák Allah nevére, a próféta szakállára esküdöztek, hogy ők nem a maguk bőrét féltik. Hiszen ők az én biztonságomért aggódnak. Az én drága életemet féltik, mert mi történnék velük, ha csak egy hajam szálát is bántanák, miután a padisah valamennyiüket, a kiket kísérnek, rájuk bízta.

A fogadkozások után igen erélyesen hívtam föl őket, hogy ha ez így van, akkor kövessenek. A közös sors elé pedig nézzünk bátorsággal, férfiasan és együtt.

Készülődtünk és virradóra kelve megindultunk.

A török katonák jönni jöttek ugyan velünk, de hangulatukat rózsásaknak semmi esetre sem lehet mondani. Szótlanul, morgván haladtak előre. Egy szó, egy hang nélkül. A hol pedig a vidék az ő órákra terjedő egyhanguságáról amugy is melancholiát terjeszt, csak a jó kedély az, a mi a sivatagi utazást elviselhetővé teszi. Nem volt meg a karavánnak régi hangulata, s nem lehetetlen, hogy egyik-másiknak a szive hevesebben dobogott.

Mondhatom, hogy ez mindnyájunkat, a kiknek helyén volt a szívük, lehangolt. Az ilyen desperált kedély a veszedelem előtt, ha ugyan az mégis előnkbe bukkannék, fél veszteség. A katona, a kinek ütközet előtt a csizmaszárbá huzódott a szive, kész prédája az ellenfélnek. Helyzetem valóban nem volt könnyű. Ebben a nehéz órákban nekem és közvetetlen kíséretemnek kellett megmutatnom, hogy bármilyen zavarok, akadályok és veszedelmekre bukkanunk is, fejünket nem veszítjük el. Különösen nekem, ki az expedíciót vezettem, kellett megmutatnom, hogy a veszély hire erélyemet növelte és reám mindenkor számíthat az, kinek sorsát végzete oltalmam alá helyezte. A sivatagnak olyan részén kellett végigmennünk, a

hol még európai ember nem járt. Az emberséges seik szolgálatomra lovast rendelt, a ki az uttalan utakon kalauzolt.

Eleinte kultivált földek között haladtunk. A gabona kifejlés előtt, térdig érő szép zöld árpa és buzavetések.

A sivatagban újra találkoztam Mezsuel seikkel, a kivel Chazim pasánál időzésemkor ismerkedtem meg. Mezsuel a sammárok elcsapott seikje volt és most három török katona kísérté, hogy élete ellen ne törjenek. Az elcsapott seik bűne csupán az volt, hogy a tevedót szedő török katonáknak kezére akart játszani. De ezt a törzs nem bocsájtotta meg és opponálva, helyesebben: megszaladván a sivatagba, az első dolga az volt, hogy seikjét hatalmától megfosztotta. Meglátva az ex-seikot, elébe lovagoltam.

— Hol akadnánk derék seik a törzsre? kérdeztem tőle.

— Csak lovagolj előre, — mindig előre, — majd csak rájuk találsz... volt a dodonai jóslatokat is megszégyenítő, keleti fatálizmus hajtásán termett válasz.

Biz ez nem volt biztató. Allah nevével vett bucsut Mezsuel. Elhagytuk a kis oázist buja vegetációjával és északfelé tartván, kezdetét vette a monoton sivatagi utazás. Homokbuczkákon föl-le s üzőbe vett, a mi a sivatagon a legkellemetlenebb, a szél. Szerencsére a nappali szelek a sivatagon rendszerint elülnek esti alkonyatra. Így volt most is. De nappal nagy kellemetlenségünkre volt. Rakonczátlan szárnyai fölkapták, kiemelték a puszta homokját s mint a tenger morajló hulláma csapott fülünkbe a homokfelhővel rohanó sivitó szél. Mindenünket belepte a sivatagi homok, úgy hogy egymást se tudtuk fölismerni.

Reggeltől délután három óráig haladtunk ebben a sivatagi kegyetlen szélben és pedig a nélkül, hogy a lóról leszálltunk volna. Egyedül csak Pegauradem seik lovasának kalauzolásában biztunk, hogy majd valami alkalmas helyre vezet, a hol eldugott kutak vannak és a hol sátort üthetünk. Délfelé a ló hátán ettünk, a mit éppen lehetett: egy darab kenyeret és ittunk rá egy-két korty bort, a mit Szelim Darauni osztott szét,

És óráig nem láttunk a homokfelhőn keresztül, akár csak egy sötétlő pálmifa árnyékát, vagy akár a vegetációnak valami

csekély jelét. Mindenütt homok, melyet szárnyára kapott a forgósél és hátunkat, arcunkat üti, arcunkat éri.

És még hálát kellett adni a gondviselésnek, hogy ez a gazdátlan szél hátba kapott bennünket, mert ha ellenkező irányban fújt volna, akkor egyszerűen megállít. A széllal, mely a sivatag homokját szemedbe szórná, tehetetlen vagy.

Elernyedtt idegekkel és e monoton utazás közben valami változásért epedve, a délután folyamán a kísérőnké adott lovas kalauz előre mutatott és figyelmemet fölhívta, hogy látok-e abban az irányban egy mélyebb helyet?

— Ném látok semmit, — feleltem.

Midőn száz lépésnyit haladtunk előre, oda értünk arra a helyre, melyet csak a beduinok ismernek: az eldugott kutakra. Pusztá emberkéz, minden különösebb szerszám nélkül ásta a két kutat. Amint az egyikbe bepillantottunk, láttuk, hogy «holt kut», olyan, melynek vizét már kimerítették azok a beduinok, kik előttünk e helyen járhattak. A másik kut fenekén volt valami kis víz, a mi nagy szerencse volt, hiszen a Tigris partjától tíz órányira lehattunk. Ebből enyhítettük szomjúságunkat s adtunk, a mennyit lehetett, az állatoknak is.

Itt ütöttünk sátort. Nehéz nap fájdalmát kellett kipihenni.

Hogy a fáradság csakugyan szokatlanul erőt vett embe- reimen, arról ellenőrző éjjeli szemlém alkalmával győződtem meg. Az egyik török katonát a buzgóság elnyomta és bár hangosan szólítottam, nem ébredt föl. Ha ilyen mély alvókból áll az egész őrség, akkor a beduinok minden különösebb fondorlat nélkül is ránk törhetnek. Nem volt más hátra, mint az éjjeli őrszolgálatot akként szervezni, hogy vegyesen moka- rik és katonák őrködjenek. A moka- rik jobban bírták az expedíció fáradalmait és éberségük, odaadó szolgálatuk ellen komoly kifogást nem tehettem.

Napfölkeltkor újra fölszedtük sátrunkat s folytattuk utunkat a sivatagban. Az előbbi szeles, kellemetlen nap után gyönyörű hajnal köszöntött. Tiszta a mennyboltozat, olyan tiszta, a milyen tiszta csak az arabiai égbolt lehet. Jobb kedvvel indultunk utnak, remélve, hogy a sammáro- kra fogunk akadni.

Egyre csak a sivatag homokját róttuk, azt a homokréteget, melyet talán a tegnapi szél hajtott, tett le ide. Hosszabb menetelés után emelkedős tájéknak vitt utunk. Itt-ott cserépdarab, egy-egy elpusztult sír, aztán kultivált vidék.

Itt-ott néhány sakált, keselyűt is láttunk, aztán gazellákat, melyek a sivatagban csak igen közelről vehetők észre. Színük ép olyan, mint a sivatagi homok. Így védi meg a természet ezeket a félénk állatokat. Ha a gazella a sivatag homokjában fekszik, tizenöt-husz lépésről is alig látni a meleg párás levegőben. Utközben szerencsénk volt egy hajdani asszir király nyaralójának romjaira akadni. Január 20-ika volt. És olyan melegen pörkölt a nap, hogy a hőmérő 20 fok R. meleget mutatott. Ezt a palotát se választanám nyári kéjlaknak, még ha asszir király lettem volna is — gondoltam, mikor veritékes homlomat megtörültem a romok mellett.

A SAMMÁROK.

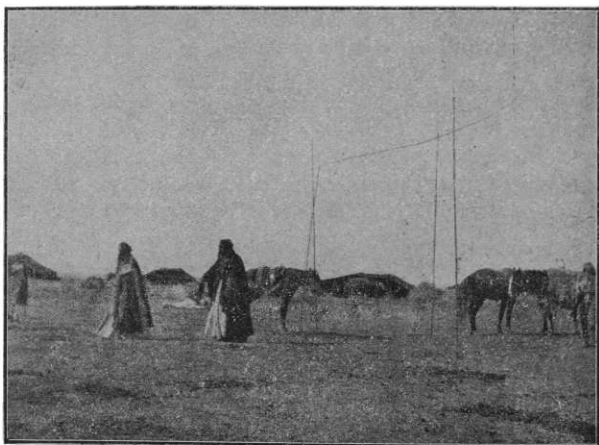
A nap feljöttétől délután három óráig lovagoltunk már. A lovas kalauz ismét a messzeségbe mutatott. Ráakadtunk volna az oly régen keresett beduin-törzsrre?

Elővettük a messzelátókat, hogy megbizonyosodjunk, mi az a messze távolból látszó fekete tömeg? Körvonalai lassanként kibontakoztak s mikor előre haladtunk, szabad szemmel is jól kivehettük a legelésző tevék alakjait, a fekete tömegből mindjobban kibontakozott a sátorozó beduin-törzs képe. Nem hiszem, hogy Kolumbus a Szabadulás szigetének látásakor nagyobb örömet érezhetett, mint én, hogy viszontagságos utunk során beduinokra akadtunk, talán éppen arra a beduin-törzsrre, melyet kerestünk. Az egyik emberemet előre küldöttem, hogy nyugtassa meg a beduin-törzset békességes szándékunk felől és kérdezze meg, hogy vajjon adnak-e helyet, a hol sátort üthetünk?

Emberem megnyugtató válaszzal jött vissza. A seik nincs otthon, de testvérei készen állanak fogadtatásunkra. Elém is jöttek, tisztelegtek s följánlották a helyet sátrainknak. Sátraink helyét közvetlen a seik sátora szomszédságában jelölték ki, a mi nagy bizalom és kitüntetésnek a jele. Az előzékeny fogadtatást köszönettel fogadtam és mindjárt hozzá is fogtunk a sátor fölveréséhez. Most pedig szerencsecsillagom, te segíts, hogy czélt érjek!

De szerencsecsillagom most nem ragyogott. Igaz, hogy a

sammárok közzé segített minden nagyobb baj nélkül, de Szelim Daraouni azzal a kellemetlen hírrel keresett föl, hogy sehol sincs víz. A seik egyik testvéréhez fordultam, hogy számunkra a Tigrisből vizet, legalább annyi vizet hozasson, a mennyi az állatainknak szükséges. Ezt emberségesen meg is tette a seik testvére és a maga vízkészletéből adott vizet megfelelő pénzért. Embereim másnap a Tigrishez mentek vizért, csak Halácsy, a drágomán és én maradtunk a törzs vendégeiül. Az nap a beduin-törzs lovait nem tekintettük meg.

A SAMMÁROK.

Nem olyan egyszeribe megy az! Meg kellett előznie egy kis keleti ízű antisambirozásnak.

Reggel meglátogattam a seikot, Nayefet, Mezsuel utódját, egy klasszikus szépségű arabot. A sammárok új seikja sef-Nayef deli férfiú volt, mintegy 25—28 éves. Bátorságáért a bálványozásig szereti törzse. A kölcsönös üdvözlés után mindenekelőtt a teveganéjon levő kannában állandóan gőzölgő kávéból, mint a vendéglátás italából egy csészével kebeleztetett be velem, arab módra leültünk a szőnyegre s néztünk az egymás

— szemébe. Mert az arabs előbb is a szemedbe néz s abból olvas lelkedben s az önérzetes, bátor magatartás, az illemes, tiszteletadó tekintet egyszerre részedre hódítja.

Előbb csak általános diskurzuson kezdtem, — de bár az én seikem előre tudta, hová lyukadunk ki, — nem tört a cél felé. Az arabnak van ideje. Majd csak arra is rá kerül a szó, a mi a dologra tartozik. A formalitások után rá került a sor a lovakra. A baksis klasszikus földjén ki csodálkoznék azon, hogy én a harcban, támadásban vitéz és rettenthetetlen derék Nayefnek már előljárójában tiz aranyat ígértem minden egyes ló után, melyet a törzstől megveszek. A hanyattfekvő barna fiúnak csak a pillája rezgett. De ez a rezgés azt mondotta: a hangod, az ajánlatod tetszik nekem, idegen. Jóllehet az új seik nálunk még a fiatalsága révén ifjú legény számba menne, nevének már több rendbeli örököse is volt, a kik a sátorból ki-be szaladgáltak. Ezeknek a kis arab ficzkóknak a cifra papirosba göngyölt cukkerli, a mit a kis kezükbe adtam, egyszeribe mosolygóra változtatta az ábrázatjukat. Az édes apjuk is ellágyult kissé.

Mégis csak a jó sors vezette elébem — látszott mondani nyugodt ábrázata — ezt a becsületes idegent. S kiment a sátorból, hogy intézkedjék. Elő kell vezetni minden lovat! Az nap délelőtt száz kanczánál jóval többet mutattak meg. Két ménjüket is megtekintettem. A mének gyöngék voltak, de a kanczák közül néhányat, mint a megvételre alkalmasakat előjegyeztem.

A mennybolt tetejéről melegen sütött le a nap. Szemlélem során észrevettem, hogy egyes befolyásosabb törzstagok, a seiknek aféle tanácsosai, titkos értekezéseket folytatnak. Nem volt ez a halk beszélgetés olyan, hogy egy-egy hang s a mozdulatok ne tájékoztattak volna arról, hogy küszöbén állunk egy beduin-lakomának.

— Okvetlenül meg kell vendégelnünk az idegeneket, szoltak a seik oldaltanácsosai. Reggel óta sem nem ettek, sem nem ittak.

— Van egy darab tevehus, jut abból az idegeneknek is, — szoltak mások.

Megköszöntem. Rólunk ne gondoskodjanak. Van nekünk ennivalónk elég. Sőt Nayefet, a seikot meg is hívtam, tartson inkább velünk; de ő a meghívást nem fogadta el. Ha a meghívást, a teveganéjon sült tevehust sikerült is elhárítanom, érdeme szerint méltányoltam a sammárok vendégszeretetét.

Hiszen a meghívás az európai jövevénynek nem kis hódítása volt. És pedig oly nomád beduin-törzsnek bizalmát nyertük meg, a kik idegenekkel szemben fölötté bizalmatlanok.

NAYEF, A SAMMÁR SEIK, SZERECSEN RABSZOLGÁJA, KÖZBÜL A KÖNYVIRÓ.

Utazásom során igen sok beduin-törzset láttam, de oly vadra, idegengyűlölőre és kevésbé vendégszeretőre, mint a sammárok, — nem akadtam.

Azt kellett hinnem, hogy bizalmukat a kölcsönös érintkezés hozta meg, melynek során meggyőződtek becsületes szándékainkról és fölismerték emberséges magatartásunkat.

A szemlét délután is folytattuk. Ujabb és újabb lovakat vezettek el egész napestig. Már az esthajnali szellő lengedezett, a mikor befejeztük.

A szemle végeztével táboromba indultam. Karavánom Breili községben a Tigris partján, két óra járásnyira tőlünk sátorozott. A sammárok deli seikjétől, sef-Nayeftől azzal váltam el, hogy másnap ismét visszajövök. Ugyanis a törzs többfelé táborozott. Itt mindössze kétszáz sátor lehetett. A törzs nem volt együtt, a kik távolabbra sátoroztak, azoknak lovait csak másnap vezettei elő a seik, a mint távozásomkor ígérte.

Mikor másnap a sammárok tábora felé igyekeztünk, néhány beduin vágatott elébünk kifeszített lándzsával, a hogyan elleneikre szoktak támadni.

Nem tudtam ezt mire vélni.

Valjon mit akarnak?

Ellenséges szándékuk lenne?

Már közel voltak hozzánk, midőn a vágató paripákat hirtelen megállították. Megismertem Nayef seik egyik testvérét, ki előző napon a lovak elővezetésével foglalatoskodott. Egy szerezsen rabszolga állott mellette.

— Mi kell? — szóltam hozzá.

— Pénz.

De inkább kérte, mint követelte. Aztán elmondotta, hogy a városba megy és nincs pénze. Tíz ezüst medjidiere volt szüksége.

Ha nem Nayef testvére lett volna, a kinek jó véleményére szükségem volt a lóvásárlásoknál, a tolakodó kérelmet egyszerűen elutasítom, de jobbnak véltem üres kézzel el nem engedni. És tudtam, hogy ha az arab tíz medjidiet kér, hárommal is beéri.

— Nincs több apró pénzem három medjidienél, mondtam a lándzsás beduinnak s a kezébe nyomtam a három török pénzdarabot. Örömmel kapott utána s hálálkodva köszönte meg és mint a ki dolgát legjobban végezte, vágatott neki a sivatagnak. . .

A második napon is igen sok lovat vezettek föl. Néhány kanczát újra kiszemeltem s különösen egy kancza igen megtetszett.

— Ezt megvenném, szóltam a mint a lovat elvezette előttem a gazdája.

— Ha ezt a sátort — és a seik legnagyobb sátorára mutatott — tele arannyal nekem adod, még akkor sem adom el ezt a lovat, — szólt a ló gazdája.

Ismerem már a lóra büszke beduint, nem firtattam a dolgot tovább.

Általában a lóvásárlás nagy tapintatot igényel. A beduinak hiába dicséred a lovát, ő tudja az értékét és véleményétől el nem térítheted. De a ló hibáival előhozakodni se szabad,

LÓSZEMLE A SAMMÁROK KÖZÖTT.

ez sérti büszkeségét s aztán semmikép sem boldogulsz vele, sőt kinevet, a tudatlanságodat neveti. A beduin existenciájának alapja az ő gyorslábu lova. Ez minden büszkesége és nem sértheted meg jobban érzelmeiben, mintha a lovát gáncsolod. Azt azonban, hogy a fölvezetett ló egyáltalában nem eladó, nem kell egész komolyan venni. Ha az arab azt mondja, a lova nem eladó, még az nem az utolsó szó, mert ha nem eladó, akkor elő sem vezetted, vagy csak a legritkább esetben. Öt év előtt lóvásárló expedicióm során nagyon megjártam.

Hammában a megvételre fölvezetett lovakat nézegettem. A szemle végeztével a pasa azt mondotta, hogy van neki egy ménje, de meg sem mutatja, mert ugy se eladó. Ám a kedvemért mégis megmutatja. Hadd lássak egy igazi gyönyörű arabs nemes állatot. Azonban ismételten kijelenti, hogy nem eladó.

A mént fölvezették.

A hogy rátekintettem, sok hibáját észleltem s eszem ágában se lett volna megvenni, még ha eladó is lett volna. És akkor még nem tudván, hogy az oktan dicséret kockáztatása veszedelmes és mivel a lovat amugy se óhajtotta a pasa eladni, hogy jó napot csináljak neki, néhány dicsérő szót kockáztattam meg. S nem is gondoltam, hogy ez a néhány udvarias szó még kellemetlen helyzetbe sodor.

Nem sok idő múlva, hogy a szemle végbe ment, a pasa titkárja keresett föl és így szólt:

— Üdvözl az én hatalmas gazdám. Mivel neked nagyon megtetszett a ménje, ámbár szándékában soha sem állott azt eladni, nem akarja kedvedet rontani, följánlja a mént: megveheted. Mit adsz érte?

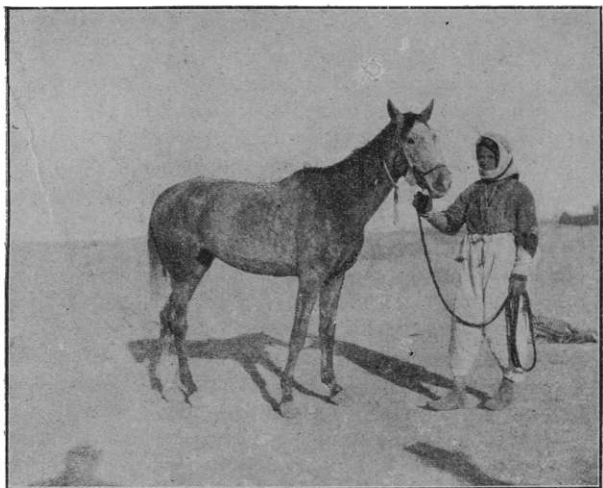
Mit adok érte?

Ha az a titkár tudott volna az arczvonásaimról olvasni, ugyancsak furcsákat olvashatott volna le. Hogy én mit adok azért a lóért?

Tessék most eludvariaskodni ezt a komoly ajánlatot, hogy dehogy is fosztom meg a pasát attól a remek szép állattól! Dehogy is tudnám én azt az embertelenséget elkövetni! És a többi, és a többi. Ekkor megfogadtam, hogy lóvásárlás alkalmával sohasem nem nyilatkozom. Az én ajakomról dicsérő vagy gáncsoló szó ki nem szalad soha.

A szemle szünete között barátságosan beszélgettünk, barátkoztunk.

Én cigarettákkal kínáltam meg néhány törzsembert s jellemző a fidélis ficzkókra, hogy utóbb már egész kedélyesen a zsebemben kotorásztak s így szedegették elő a cigarettákat. De mindezt olyan szeretetreméltó módon cselekedték, hogy eszemben sem volt megharagudni érte.

AIDA.

HAGVALE.

Igy telt el a második nap is s a szokott módon visszatértem karavánomhoz.

A harmadik napon még mindig a messzebb táborozó törzsek érkeztek lovaikkal. Ezen a napon elővezettek egy két és fél éves 149 cm. magas szürke mént s jóllehet a ló kicsiny volt, megfelelőnek megvételre, alkalmasnak találtam. Igértem is érette ötven török aranyat. Tulajdonosa nem akarta eladni.

Szóltam ahhoz a beduinhoz is, a ki lovától egy sátor aranyon se akart megválni, hogy nem gondolta-e meg a dolgot?

— Minek akarod a testet elválasztani a lélektől, szólt lovára fanatikus szeretettel tekintve, s busan sátorába vonult.

És bizonynyal ezen az éjszakán a beduinak szomorú bucsuzkodása volt a lovától, mert mindeneket összevéve mégis meggondolta a dolgot s harmadnap 130 török aranyért megvettem tőle Em Tiurt, a mi arab nyelven azt jelenti: a madarak anyja. Ezt a büszke nevet a ló gyorsaságáért kapta.

Ugyanis a beduin lovait kedvencz szokása szerint allegorikus névvel tiszteli meg. A ló neve azt jelentette, hogy a levegőt szelő, gyors szárnyu madárnak is az anyja lehetne ez a nemes állat.

Ámbár a csillogó 130 arany sokban enyhítette a beduin fájdalmát, de megható volt nézni, a hogyan utoljára lovára tekintett.

... Este már a lélek a Tigris partján volt; a test, már mint az Em Tiur bánatos gazdája, talán aranyait pengette. . . A sammárok törzsénél vettem meg Aidát, három és fél éves szürke kanczát 125 török aranyon és ebbe az összegbe bele volt számítva a borraaló és a seiknek külön proviziója.

Itt vásároltam Semriet, a hat esztendő s szürke kanczát 80 török aranyon. Megvettem még a seiknek pej kanczáját Hagyale-t, melyet ő egy évvel az Annase törzsektől háboruban szerzett. Ezért 200 aranyat fizettem, ám az élelmes seik a tőle vásárolt ló után is követelte a tiz arany proviziót és nem fért a fejébe, hogy miután a lovat tőle veszem, ez után provizió nem jár. Így aztán a Hagyale borraalóval együtt 220 török arany árán a bábolnai ménes egyik valóban szép lova lett.

LÓALKU ÉS FIZETÉS.

Következett a megvásárolt lovak árának kifizetése.

És ennél a munkánál (valóban illik rá a szó) sóhajtva gondoltam az európai fizetési formákra, midőn a banknak utalványt irok és aztán az, kinek szól, szépen elmegy a bankba és bemutatván az utalványt, felveszi a pénzt.

A lovak kifizetése nehéz, súlyos és körülményes munka volt.

Darabonként olvastattam az aranyakat. Minden egyes darabnál annak valóságát és azt, ha valjón nem kopott e az arany, körülményesen megvizsgálta a pénznek új gazdája. Mivel pedig a mesopotámiai sivatagnak ezen a részén hiába ejtette volna az aranyat a földre, nem csöngött volna, az arany pengéséről más módon győződtek meg. Minden egyes darabot a lándzsán levő vaspánthoz vertek, hallgatták: tisztán peng-e, aztán hosszadalmasan megforgatták jobbra, balra, a mibe ők is beleizzadtak, de én is.

Pedig már az alku is körülményes, nehéz és fárasztó dolog.

A beduin soha sem mondja meg, mit kér a lováért, hanem azt, hogy mit adsz?

S valósággal dőreség lenne a végső összeget megmondani, A lóért az ár egy harmadrészét kell ígérni, mint némely ruhásboltban. Aztán 5, legfeljebb 10 arannyal kell hosszú alku után az ajánlott összeget felemelni. Ha figyelemmel vagyunk arra, hogy a lótulajdonos éppen a négyszeres árát adja a lovának, elképzelhető, hogy órákra tartó tárgyalás után juthatunk oly összeghez, mely elfogadható. Nem egy ízben történt, hogy maga az alku három napig tartott. Türelem kell hozzá és idő.

mely az arabnál valóban nem számít, hiszen az arab az idővesztegetést egyáltalában nem ismeri; de talán képtelen is lenne szabott árak mellett adni vagy venni. Azt hinné, kegyetlenül meg van csalva.

Az alkuvás ideje alatt kedveskedésekkel is kellett a ló gazdáját puhítani. Egy-egy kafenek, abajének ígérese, revolver-törtények, fegyver mint ajándék, páratlan hatással van a makacs eladóval szemben. Ezeket a nehézségeket számba véve, még nem is kellett az időt sokalnom, hogy négy nap alatt négy lovat meg tudtam venni.

Miután a törzsnek egy része legelőhiány miatt ismeretlen tájakra huzódott, nem volt többé reményem, hogy az elkalandozottakat megvárhatom, így tehát kézen vezetettve a négy megvásárolt lovat, karavánomhoz Breili községbe indultunk.

A mudir a szerailt jelölte ki, a hol a megvásárolt lovak biztonságban lehetnek.

Be is akartuk őket kötni az udvarba. De ez fölötté nagy munka volt! Mikor a tanácsház kapuján be akartuk a lovakat terelni, mintha a lovak lába gyökeret vert volna. Nem akartak a kapun átlépni s félelmükben remegtek.

A pusztának e nemes állatai soha még kaput nem léptek át.

Miután könyvemnek az ad jelentőséget, hogy a jövőben eszközlendő állami lóvásárlóknak kalauza lesz, írásomon keresztül az a vezető gondolatom, hogy minden oly körülményt, melynek a különleges viszonyok között a lóvásárló hasznát vehetné, el ne hallgassak. Ezek sorában kétségkívül legjelentősebb a megvett lovak őrzése és hazaszállítása. Hiszen a benszülötteknek állandó panasza, hogy egy-egy lovukat elhajtották és azért békózzák éjjelente le a szegény állatokat. Itt a tulajdont féltve és a legnagyobb vigyázattal kell őrizni, mert ha egyszer a lovat ellopták, azt ugyan élő ember vissza nem szerzi. A közbiztonsági állapotok ultra-ázsiaiak. A lopás hajlandósága az arabnak vérebén van. És kitől lopna szívesebben, mint az idegentől, a ki — mint mi is — száz meg száz vásárolt lovuk közül a legjobbat vesszük meg és azért annyi szív vérzik. Ha lovat vett az ember, legajánlatosabb, ha az ember kézen vezeti.

A lóvezető mindig az expedíciót vezető tiszttel haladjon. Ha az expedíció táborba érkezik, estére pihenőre helyezkedik, az expedíció tagjait két körben kell elhelyezni. A belső körbe jutnak és pedig vasbékóban a vásárolt lovak. Aztán a vezető személyesen győződjék meg, — különösen veszedelem idején, — hogy a békók rendben vannak-e?

*

Európai embernek fogalma nincs arról, hogy ezek a sok utánjárással szerzett lovak minő állapotban voltak. Az az oldalbordaít mutogató sovány gebe, melyen a debreczeni hetivásárookra a falvakból jönnek, hasonlíthatatlanul szemrevalóbb, mutogatósabb, mint a mi fényes aranyon nagy költséggel vásárolt lovaink. Némi módon a Halácsy főhadnagy főlvételei, melyeket előbb talált az olvasó, is megmutatják vásárolt lovaink elhanyagolt siralmas állapotát.

Milyen legelőn nőttek föl ezek az állatok? Két éve nem volt azon a vidéken eső, a hol a sammárok törzse a sivatag oázisait kereste. A nyomorúság és elcsigázottság bágyadt tekintete pislogott a lovak szemeiben. Szőrük hosszú, gondozatlan, gubanczos. Jobbadán tüskekorót rágszáltak egész életükben és a rendszeres táplálkozástól elszoktak. Gondolhatjuk, micsoda tengődés volt az állatok élete, ha tudjuk, hogy e sivár esőtlen vidéken a birka táplálék hiányában előbb elhulajtott a szőrét, aztán eldöglött, a teve zsirpupját a folytonos koplalásban elapasztotta. Aztán a beduin napokig nyargal a lován és a hol megüli kipálik, kisebesedik a ló háta. Ha avatatlan ember látta volna az én állami lóvásárlásomat ebben a siralmas állapotában, aligha kerülöm el szigorú megrovását. Szegény lovainkat az első napon nem is lehetett kellő módon táplálni, nehogy nélkülözésekhez szokott gyomruk megártson az új ételporczió. Mindössze 3 okka (nem egész 4 kg.) árpa és szecskán delektálták magukat. Az arabs lónak küllemét, származását, hibáit és előnyeit, összes tulajdonságait nem sorolom föl. Ezt megtették előttem. Leirom azonban azt a legendát, melyet minden arab gyermek első meseként hallgat, hogyan lett az arab népnek a legjobb ló a kerek világon.

Hiszen a nép meséje, a nép karaktere!

LEGENDA AZ ARAB LÓRÓL.

A mesék országában történt.

Tulnyomó nagy sereggel támadtak egy vitéz kis népre. Megölték a királyt és elfoglalták a földet. A király fia is csak áruhában tudott menekülni. És bolyongva sokáig uttalan utakon, lovászgyereknek állott be egy királyi istállóba. Ott folytonosan a lovak között forgolódott mindig és olyan ügyesen végezte dolgát, hogy lovászmester lett belőle. De ugyan furcsán gondozta a királyi istálló lovait. Nyolcz napig még egy korty vizet se adott a lovaknak.

A nyolczadik napon pedig eleresztette a lovászmester a királyi ménes valamennyi lovát a víznek, a tenger felé. A szomjazó állatok megpillantván a tengert, feléje iramodtak, vágattak, száguldtak, hogy nyolcz napi szomjuságukat enyhítsék.

Egy vén öreg kancza nem követte a többit. Adjuze (arabul öreg), megállott a tenger partján. (Az arabnak Adjuze minden öreg, akár ló, akár asszony.) Ez az öreg Adjuze mintha nem is látná a vizet.

Ugy állt ott mozdulatlanul, mintha nem szomjazott volna ő is a többi lóval nyolcz napon keresztül. Pedig a nyolcz napon keresztül mint a többi ló, ő sem látott egy csepp vizet, nem hogy ivott volna.

Mélázva állott a tengerparton az öreg Adjuze, a vén kancza. Kis vártatva a tengerből egy mén jött ki. Ez a tengerből kilépő mén meghágta a parton álló kanczát. Így lett a Kohailan el Adjuze.

Ismét két esztendő telt el.

Két év mulva megint nyolcz napig, egy korty viz nem sok, de annyit sem adott a lovászmester a lovának.

A nyolczadik nap elmultával újra kieresztette az istállóból a lovakat.

Azok pedig pihegve a szomjuságtól, mohón itták a vizet. Rettenetesen szomjaztak már.

Az öreg Adjuze ismét megállott a parton s meg sem kóstolta a vizet, mintha nem is látta volna. A tengerből pedig kilépett a mén, meghágta, s kancza lett utána.

Az áluhában lovászmesterként szolgáló királyi ifju ennek a Kohajlan el Adjuzenak és Kohajlannak az ivadékát gondosan nevelte. Mintha tudta, mintha sejtette volna, hogy ez a nemes vérből való állat fölviszi még az ő napját.

Ebben az időben kegyetlen haragban volt egymással a két szomszédkirály. Háborut viseltek, véres háborut.

Már régen viaskodtak s egyik se tudott a másikon győzelmet venni. Megsokalták az oktalan vérontást. S az ellenség ifju királya párviadalra hívta ki az öreg királyt. A nép helyett harcoljanak meg ők. A ki a harczban elesik: annak népe meghódol az ellenségnek. Ezt az ajánlatot tette. Lázongott mindenki, de legjobban az áluhás királyfi, a lovászmester. Milyen egyenetlen harcz lesz az. Az ellenség királya ifju volt, erős aczélos karu. Az ő gazdája pedig öreg, reszkettek is már inai. Amaz élte virágjában, ez már a sir felé hajolva.

Tehetetlen haragjában a ház falára ment, ráült a falra, mintha lovagolta volna s meg is sarkantyuzta a ház falát és olyanokat mondott: «Csak én a szivedben megforgathatnám a lándzsámat, te kegyetlen király, ki az én királyi gazdámnak adáz ellensége vagy».

És mérgében a sarkával ütötte a ház falát, hogy abból kiserkedt a vér és pirosra festette a falat.

— Így verném én szét a te fejedet bösz királyi ellenség, a ki a gazdám, a király ellen támadtál, a ki annak legyőzhetetlen ellenfele vagy.

A királynak szépséges leánya megleste a lovászmestert és meg is hallotta, mit mondogat az mérgesen magában.

És az apja királyi trónusa elé járult.

— Én édes királyi apám! Nem hallgathatom el, a miknek látója, a miknek hallója voltam.

— Miket láttál és miket hallottál én édes leányom, — szólt busan az öreg király.

— Azt láttam, hogy a lovászmester fölment a ház tetejére s mérgében a ház falát ütötte, hogy a bokájából kiserkedt a vér és pirosra festette a ház falát, — közben pedig ezt mondotta: így verném én szét a te fejedet bösz király, — királyi gazdámnak legyőzhetetlen ellenfele.

Az öreg király pedig szóla az öröknek:

— Hivjátok a lovászmestert királyi szinem elé.

Az áruhában levő királyi ifju régen várta már ezt. Büszkén lépett a király elé, pedig a fénylő arany trónus csak úgy kápráztatta a szemét.

— Ki vagy te? — szólt az öreg király hozzá.

— Nevem Zir, Manzurnak, a harczban elesett királynak a bujdosó fia vagyok. Hontalan. Mikor ellenségeim országunkat elfoglalták, elmentem uj hazát keresni. Nemeslelkűséged, vendégszereteted hire messze ismerős. Jó sorsom hozott ide s áruhában itt állok szolgálatodra régóta s egyetlen vágyam csak az volna, hogy ellenségedet, az én ellenségemet is, legyőzve lássam.

— Tudod-e, hogy ellenségünk kihivott bennünket párbajra, — szólt az öreg király és mélyen belenézett az ifju szemébe.

— Tudom.

— Megvívsz-e helyettem a legdrágább kincsért? — és leányára mutatott.

A lovászmester epedő szemekkel nézett a szép királyi szüzsre s így felelt:

— Le fogom győzni ilyen bérért a legyőzhetetlent is.

— Menj királyi istállómba és válaszszt lovat; menj fegyvertáramba és válaszszt lándzsát.

A királyi ifju pedig lement az istállóba. Negyven lovat próbált ki és mind a negyven, a hogy ágyékukon megfogta őket, lerogytak vasmarka alatt.

A negyvenegyedik az a ló volt, melyet ő nevelt az után

a kancza után, mely nyolcz napon át sem nem evett, sem nem ivott, s a mely a tengerből kikelt méntől származott. Ez a szép mén, a Kohajlan el Adjuze kényesen fölemelte a fejét s várta a jelt, hogy előre száguldjon, mint a villám, mint a sziklák királyi madara.

De még lándzsát is kellett választani.

Bement az áruhában szolgáló lovászmester, a hogy az öreg király megparancsolta, a királyi fegyvertárba. Ott aztán kezébe vette a lándzsákat, de azok mint a száradt kóró sorra széttörték. Napestig keresett már és egész halommal hevert előtte a sok eltörtött lándzsa.

Meghallotta ezt a király s megcsóválta ősz fejét.

Aztán a saját lándzsáját nyújtotta át a lovászfőnöknek. Ez már aztán az igazi volt. Mikor ezt megütötte, csörgött, mint az arany és szikrát hányt, mint a haragos ember szeme.

De ellenfele sem volt ám aféle pipogya legény, azonfelül igen jó lova is volt. Mindennap más lovon szállott hadba. Egyik lova jobb volt, mint a másik.

Tíz napon át tartott már a két ellenséges tábor között a rettenetes párharcz, de még egyiknek teste se festette pirosra a puszta sárga homokját.

Mikor a tizenegyedik napon a vitéz ifju királyfi újra neki-vágtatott a bőszen ellenfélnek és érezte, hogy a ló enged, már nem rohan oly villámgyorsan az ellenség felé, a lova nyakára hajolt, átölelte és ezeket sugta a lova fülébe:

— Kohajlan Ibn el Adjuze, kedves ménem! Atyád a tenger, vízben él, iparkodj, hogy ma az ellenséget legyőzzem.

A mén visszafordult és megszólalt:

— Én édes gazdám! Tíz napig nem ettem, sem nem ittam. A vas a lábamon elkopott! . . .

Aztán mint az égből sistergő haragos villám rohant az ellenfélnek.

Nem látott olyat azóta se a világ!

A tizenegyedik napon rövid tusa után a legyőzhetetlen ellenfél szívében forgatta meg az ifju lándzsáját.

És a Kohajlan el Adjuzenek, a melyiken büszkén lovagolt a királyi sátor felé, nem is habzott a háta.

A királyi sátorból pedig leszállt a deli szüz, a király szépséges lánya, a hős vitéz elébe járult és ne is kérdezzétek, hogy mit sugott a fülébe!

. . . De az bizonyos, hogy egy pár lett belőlük, a diadal-mában, mármorban uszó nép nagy örömére.

Eddig az arabs ló legendája.

Az öreg Adjuzetől, melynek nyolcz napi szomjuság után se kellett víz és a melyet a tengerből kikelt mén fedezett, nevelte az álkirályfi azt a lovat, mely tiz napig tudta tűrni az éhséget és szomjuságot és a tizenegyedik napon mégis az ellenfél legjobb lovát s lovasát borította föl.

Ettől származott a puszták beduinjének legnagyobb büszkesége: a lova, — mondják, mesélik száz meg száz évek óta a vándorló arabok.

Mikor a beduin gyerek először hallja ezt a mesét, kimegy a sátor elé, a hol vasbilincsben áll a lovuk és megöleli, tán könnyét is hullatja rája. . .

Tradicziók tartották fön az arabs fajnak tiszta vérben való nevelését. Nem ritka egyes lovak nyakán a gazella bőrzacskó, melyben a ló családfáját őrzik. A hires lovaknak messze földön hire van; és ha Helena elrablásáért tiz esztendő háboru lehetett, — itt is megtörténik, hogy egy-egy lólopásért évekig tartó háboru folyik a törzsek között.

A BEDUIN LOVA.

Ha az arabbal beszélsz, másról ne beszélj vele, csak a lováról. De erről aztán szeret beszélni. Ilyenkor fekete szeme megvillog, alakja kiegyenesedik. S lovára úgy tekint, mint szerelmesére. Nem tudna olyan összeget elképzelni, melyet lóért adni nem lehetne, ha az a ló igazán jó. És éppen ezen elfogultsága az oka, hogy nehéz tőle lovat venni. S nála nem azok a nézőpontok, a melylyel a ló értékét megállapítja, mint a mieink. Nem nézi az arab, milyen a ló termete, milyen a lába, csak azt, milyen a származása, milyen gyors és milyen kitartó. Hogy a lova milyen színű, erre se nagyon tekint; de annál többet, hogy milyen jegyek vannak a lován. Ha például a ló homlokán két szőrcsiga van, akkor igyekszik rajta minél előbb túladni, mert azt tartja, hogy az ilyen ló a gazdájának a koporsóját a hátán viszi. Ha a szőrcsiga nem a homlokán, de lejjebb van a fején, az se jó, csak azt veszi kedvező jelnek és az ilyen ló értékesebb, ha a szőrcsiga balfelől és magasan van. Szereti az arab, ha a lovának két hátulsó lába kesely, valamint kedvező az is, ha a két hátulsó és az első bal láb kesely. Az olyan lovakon, melyen kedvezőtlen jelek vannak, könnyedén tulad, még ha a legkiválóbb arab telivér is. Annál jobban megbecsüli a kedvező jegyű lovat.

Meg kell jegyeznem azt is, hogy nem minden beduin lova arabs telivér és a vevőnek kiváló lóismerőnek kell lenni, mert az eladásnál próbát tesznek vele, hogy a ki velük szemben

alkuban áll, megismeri-e biztosan, milyen kvalitású lovat vezet-tek el előtte.

Sokszor a ló közös tulajdona a törzs néhány tagjának. Az ilyen közös lovat felette nehéz tőlük megvenni sőt egyáltalában a lehetetlenséggel határos. Olyan helyzetet létesít ez a közös tulajdon-viszony, mint nálunk a latifundiumok tulajdonjogi állapota. A minthogy az arab mindig nehezen válik meg lovától.

A pusztának e nomád gyermeke harcban bátor és bizó, ha lova jó. Ez társa a győzelemben, életének megmentője, ha kell. És ló nélkül a sivatag vándorát ne is képzeljük. A tevének, a «sivatag hajójának» tán nagyobb hasznát veszi s talán még nagyobb szolgálatokat tesz neki, mint a ló, mert a szomjuságot és éhséget jobban bírja, de ezt még sem becsüli annyira. Minden előkelő beduinnek van egy-két kanczája, ritka dolog és az már nagy előkelőség jele, a kinek három kanczája van. Ha az arab sátort ütött, lova éjjel-nappal vasbilincsben a sátor előtt áll s meg van kötve. Az első két lába van vasban; és ez valóban szükséges is, mert a hol a tulajdonjog tiszteletét nem ismerik, ez övrendszabályok nélkül még gyakoriabbak lennének a lopások. A ló egyuttal minden pillanatban készenlétben áll és a nyereg éjjel-nappal a ló hátán van.

Hogy a lovat gondozni és tisztítani kell, az, bár mint szeresse is lovát, sohasem jut az eszébe az arabnak. Majd elvégzi ezt Allah, mondja bölcs nyugalommal és csak megmosolyogja az európai, ha a lovával bíbelődni látja. A lópatkolást a mi fogalmunk szerint egyáltalában nem ismeri. A kész vasat és szögeket a karaván-főszereleéseket áruló bazárokból vásárolják s itt-amott van egy, úgy a hogy, hozzá értő beduin, a ki föl is tudja azt verni. Maga a lópatkó egy lapos vas, hat-nyolcz szeggel, melyek egyszersmind a sarkokat is képezik. Imitt-amott akad-akad a nomád táborokban egy-egy ember, a ki a patkó felveréshez valamit konyit.

Sokszor megtörténik, hogy a vásárolt vas nem illik a patára, ilyenkor éppen ellenkezőleg a mi szokásainkhoz, legtöbbsnyire a patát igazítják a vashoz kezdetlegesen, az állatot meglehetősen megkínózva.

A vasdarabnak, a mit a lóra szegeznek a közepén lyuk

van. Ezt a lyukas vasdarabot szögezik a patához mint föntebb említettem, 6—8 szöggel. Hogyan néz ki az ilyen barbár módon megpatkolt ló, el lehet képzelni; valóban csodálni, hogy egészséges patájú lovakat lehet a beduin birtokában találni. Legtöbb lónak formátlan a körme.

Egy-egy törzsnek alig van két-három ménjénél többje. A fedeztetésért ott is fizetni kell. A fedeztetési díj rendszerint egy medjidije. A kanczát négy éves korukban viszik először fedezni. S ha nincs megfelelő fedező ménjük, öt-hat napig tartó utra is elmennek, csak hogy megfelelő ménnel fedztesse nek. A beduin szereti a beltenyésztést, Kohajlan Adjuzet megint ezzel a fajtával párosítja. Legtöbbre is ezt a fajtát becsüli.

Ha a lova megtermékenyült, lovát éppenséggel nem kiméli. Megtörténik, hogy az ellés előtt három-négy nappal előbb még a hátán ült és lovagolt rajta. Mikor a kancza megellett, ez a beduin legnagyobb ünnepe. Az új jövevényt a részükről kifejtendő legnagyobb pompával ünneplik. Nem is családi ünnep ez, de a törzsnek közös nagy ünnepe. Ilyenkor szerencsekívánataival siet minden törzstag. Körülállják a törzs tagjai és elmondják a jókívánatokat. S elhangzanak ezek a kívánságok:

— Légy hűséges a gazdádhoz!

— Repítsd gazdádát mint a levegőég gyorsan szálló madara!

— Mindig győzedelmesen vidd a hátadon a gazdádát!

— Soha szemmel meg ne verjenek!

Egy-egy amulettet is akasztanak a kis csikó nyakába, a mely az ő saját szerű babonájuk szerint, megóvjá a lovat a rossz szemtől és betegségtől.

Hogy a ló konya fülű ne legyen, a fület kifurják s a hegyét vékony zsineggel fölkötik a bőr alatt és ez így marad tizenhat-tizenennyolcz napig. És közben a kis csikó aranjúezi napjait éli. De bizony nem ritka az az eset sem, hogy a szegény kis csikó már egy napos korában lábon követi anyját. Altalában azonban dédelgetik. Tíz-tizenkét hónapig szopik.

Kis csikó korában a farkát, sörényét lenyirják, hogy szebb sörénye nőjön.

Aztán milyen szeretettel veszik körül. Dédelgetik, beczéz-

getik, neki udvarol az egész család. Magam láttam, hogy mily otthonosan lép be a csikó a beduin sátrába s mint esik neki kicsi, nagy; becéző néven szólítják, simogatják, kedveskednek neki a hogyan csak tőlük telik. Ott áll a kis csikó a teveganej mellett s melengetik, ha hidegebb idő jár, féltik és óvják, mint a család legdrágább kincsét. Megosztják a csikóval mindenüket, a gyerekek, asszonyok gondozzák és ugyszólván mint a család tagja szerepel. Szabadon szaladgál a sátor körül, addig szophat, míg anyja engedi. Így nevededik mindannyiok öröme a kis csikó egy éves koráig.

Mástél éves korában már a beduingyerek rákap a csikó hátára s megszalajtatja egy-egy kicsit. Ilyenkor már könnyebb nyerget tesznek hátára. A beduin-nyereg nemez-féle teveszorból való igen egyszerű, a kengyelvasat nem ismerik, természetesen kantár nélkül, csupán kötőféken. Ezzel megszűnt a csikó játszi gyermekora, éjjelenként békó jut a lábára; többnyire csak 2—2½ éves korukban vasalják meg.

A beduin lova soha sincs zablával, csak kötőféken. Zablát csak akkor tesznek a ló szájába, mikor háboruba mennek. Mikor a két évet elérte, megpatkolják. S attól az időtől, mikor a rendszeres lovaglásra befogják, ha pihen, békó van a lábán.

Hogy aztán a nyerget levegyék a lóról, az a legnagyobb ritkaság.

Ritka ló az olyan, melynek a nyereg alatt teste ki ne sebesednék vagy a szőr színe el nem veszne. A legtöbbnél fehér, csupa seb, csupa hegedés a nyeregkápa alatt! Mily szivósság van ebben az állatban, hogy ilyen «gondozás» mellett nem degenerálódott el, főleg, ha meggondoljuk, hogy nyáron nappal 50° meleg is van, télen pedig kint a sátor előtt fagyos hideget kell eltűrnie.

A beduin nem ismeri a kengyelvasat, így hát nyeregbe akként ül, hogy a fiatalabb ficzkók egyszerűen ráugornak a lóra, az élemedetteknek pedig egyik lábát fölemelik, a többi aztán a lovas dolga. És hogy milyen lóra termett ez a nomád pusztai nép, sokszor csodálkozva láttam. Öreg rokkant emberek délczegen ülték meg a lovat, hogy csupa gyönyörűség volt nézni. Testük kinyult, tartásuk elegáns, szemükből önértet

látszott. Egész lényük átalakul. A gyalogos beduin, meg a lovon ülő beduin az egészen más. Az arab lován érzi biztosan magát; a mi nem is csoda, mikor gyermekkorában lóra pattanva megy előre. Neki ez az iskolája, foglalkozása, meddig Allah bölcsessége el nem szólítja az élők sorából. És talán mikor lelke költözik, hogy érdeme szerint Allah valamelyik paradicsomában élvezze örökre a gyönyörök gyönyörét, akkor is a lovára gondol.

Mikor az arab lovagol, a nyereghez erősítve elől a kantár, hátul a békó. Ha sátort ütöttek és a mi kevés fű van a sátor közelében, azt lelegeli a szegény állat, éjjel a ló közvetlenül a sátor előtt áll vasbékóban, ha vándorolnak és e közben oázisra találnak, kézen legeltetik.

Hogy nemcsak legelőn etetik lovaikat, hanem a tilosban (gabonaföldeken) is, az mindennapos dolog és a letelepült beduinok állandó panaszkodása. A nomád arab nem nézi, mi az övé, mi a másé. Soha nem gondol avval, hogy ha a lovát a kalászban levő árpába, búzába ereszti, a földnek veritékes tulajdonosa ám sirva nézhet, mit arat utána. Az ő erkölcsé az, hogy ha a másé is, de ha lovát jól tarthatja, meg kell a lovának szerezni. Az ő felfogása az, hogy a mit a szeme lát, az az övé és kóbor utazása közben gyakran legeltetnek tilosban. Az arab a szabad természetnek rakoncátlan gyermeke. A ló abrakja árpával kevert szecskából áll, melyet rendes tarisznyából etetnek, persze nem valami dusan. A legjobb esetben két okka (két és fél kiló) ilyen vegyes abrakot adagolnak.

És micsoda fanatikus szeretettel csüng a viszontagságos nomád életen.

Ezelőtt tizenhét évvel, egy itteni utam alkalmával az Annase el Spara törzsnél tanyáztam.

Seikjük Bthéni idős ember volt, beszédes öreg ember, meglehetősen tisztult nézetekkel.

— Miért nem mégy be öreg létedre a városba lakni? — kérdeztem tőle.

Rám nézett és mosolygott.

— Láttad-e a tevéimet, mikor tegnap itatni hajtották őket?

— Láttam.

— Tudod-e, hogy tizezer darab van együtt?

— Soknak láttam magam is.

— Nézd meg a két kancza lovamat, a mik a sátor előtt állanak.

Elmentem vele. Megnéztem a lovait. Gyönyörű nemesvérű állatok voltak.

Ezután megfogta a kezemet. Bevezetett a melléksátorába. Megmutatta a két feleségét, a kik valamikor szépek lehettek, de bizony már nekik is elvirított.

Mikor feleségeit is bemutatta, kivezetett a sátora mellett lévő emelkedettebb helyre, a honnét messze elpillanthattunk a végtelen síkon, a hol az ég a földdel találkozni látszott.

Az öreg seik szeme a messze távolba révedezett. A naplemente aranyozta be ránczos arcát, hófehér szakállát.

— Láttad tevéimet, láttad lovaimat, láttad két feleségemet és látod ezt a földet messze-messze, mely mind az enyém, melynek addig, a hol az ég a földdel ölelkezik, én vagyok az ura! És nézd, milyen szép az én házam. Tekints föl mennyezetére. Mily szép kék, arany csillagokkal van kihi-mezve. Meddig kellene nektek meszelni, mázolni és ilyet még se tudnátok kimesterkedni! Mit kívánod, hogy a városba menjek lakni. Hogy akkor feküdjek le, mikor parancsolják, hogy ha haragszik a föld és haragjában megrázkódik, összedöntse a fejem fölött a házat s maga alá temessen? . . . A városba menjek én, mikor itt minden az enyém és a városban meg van szabva az a kicsi, a mely enyém lehet. Ha te azt kívánod, nem is tudod, hogy mi a szabadság! . . .

. . . És elfogódott pillantása, lelkes szeretete, hangjának rezgése még többet mondott, mint a beszéde.

Hitvallást a beduin szeretetéről a nomád vándorlás és a pusztá iránt. S látva a mindezekhez való ezt a fanatikus szeretetet, elgondoltam, hogy a mindent nivelláló művelődés vajjon mikor hatol erre a nagy homokpusztára az ő mindent átalakító nagy eszközeivel? Mikor lesz itt civilizáció és micsoda lassu folyamata a kulturának töri meg a nomád életnek fanatikus szeretetét? Vagy megmarad ez a föld időtlen-időkéig a

sivatag vándorának, a hová a civilizációt be nem engedi, egy nagy darab földnek, mely tanítani fogja a polgárisult művelt nemzeteket, hogy milyen volt az ősember, midőn még nem polgárisult, midőn még a kultura át nem hatotta és új eszmények, új célok, új világnézet felé nem sodorta?...

És tudja Isten, van a kulturemberben is — legalább néha — olyan vágy, hogy legyen a földnek ilyen nem civilizált része is. Különösen az olyan ember vágya ez, a ki közvetlenül, a maga tapasztalásából látja, hogy milyen boldogok ezek a nomád emberek...

De mondjunk el egyet-mást az arab lótenyésztés mai helyzetéről.

Általánosan ismeretes, hogy a lótenyésztés évekkel ezelőtt sokkal virágzóbb volt Arábiában, mint ma. Ugyszólván napról napra fogy Szíriában és Arábiában az arabs telivér ló. Ennek oka, hogy Elő-Ázsia ma sokkal ismertebb a külföld előtt, mint csak néhány évtizeddel előbb, a külföldiek felkeresik a helyeket és a tömeges kivitel következtében az anyag megfogyott annál is inkább, mert sok nomád beduin-törzs telepedett le. A letelepedett beduin pedig mezőgazdaságot űz és inkább tevéket tart. Az Aninaze-törzsnek például ezelőtt igen sok és nemes vére lovai voltak; de ez a törzs legkönnyebben lévén felkereshető az idegen részéről, ma már alig találunk náluk, kivált a mi viszonyainknak megfelelő lovat. Csupán az egyes karavánok fejénél, a seikeknél akadunk egy-egy telivér lóra. S hogy mily gonddal vannak a jobb vére lovakra, jelzi az is, hogy az előkelőknek, a váliknak, perzsáknak megbizottaik állandóan informálva vannak a felől, hogy messze vidéken kiknek vannak jó lovaik? Ezeket vagy megveszik, vagy — a mi nem is oly ritkaság — csellel szerzik meg, bárhogy szabadkoznék ellene az a beduin, a kitől elviszik.

Áért a beduin irtózik lovával a városba menni, nehogy kénytelen legyen lovától, a mi neki a legkedvesebb, a mi neki dédelgetett barátja, megválni. Persze ezek a lovak a tenyésztés számára elvesznek. Chazim pasa, a ki már husz év óta Bagdadban lakik és a ki passzionátus lóbarát (a Keleten minden előkelő férfi arabs-lovon lovagol) mindig tudja, hogy hol

található az a jó ló, melyet udvartartása részére megvesz, mert a nomád seikekkel élénk összeköttetései vannak és ezenkívül messze vidéken megbizottai azonnal informálják, ha jobb lóról szereznek tudomást. Egyébiránt Chazim pasának három ménese van, melyeknek anyakancza-állomása huszonnyolcz drb telivér. Ebből négy kanczát, nemkülönben két mént vettem meg az állam részére.

Az arab telivér jó hátú, igen szép lapoczka-fekvésű, többnyire bezuzott könyökű, hátrahajlott és tehénállású, többnyire kicsiny, 148—156 cm., ritkán 160 cmnél magasabb. A kardállás is gyakori. Mostani expedicióm során körülbelül négyezer lovat vezettek el, de köztük szembajos lovat nem láttam, ugy szintén csonthibákban levőt se, kivéve Bagdadban, a hol néhány csánkópókos lóra akadtam.

Az arab ló hátrahajlott alakja szerintem onnan van, hogy az arab ló csikó korától kezdve, takarmányát folytonosan a földről kénytelen szedni, míg a tehénállásnak okozója az, hogy a lovakat éveken át békózzák, aztán az arab ló a zord idő következtében összehuzódott állásban a szabadban egész éjjeleket összegémberedve tölt el.

A tenyésztés nem okszerű, csupán egyes beduinoknak vannak tekintettel a küllemre is. A földolog a vér, gyorsaság és szívósság. Mint említettem, előfordul az is, hogy ha európai vevők jönnek, a letelepedettek lovaikra beduin-kantárt, nyerget, pokróczot raknak, sőt olykor valóságos nomád beduinokkal vezettetik elő, csakhogy az idegennel elhitessék, hogy beduinlóval van dolguk. Ilyen csalafintaságok ellen elővigyázatosnak kell lenni, mert könnyen rászedik a vevőt. Azelőtt a beduinoknak esküdni kellett, hogy lova telivér. De az eskü szentségének tudata nem él a beduin karakterében, így mit ért az eskü, ha sokszor hamis volt. Némi tájékoztatást nyújt, ha megfigyeljük, hogy a beduin kanczáját hova viszi fedeztetni. Ugyanis a városok lakói többnyire a kávéházak elé vezetik kanczáikat; jönnek ugyan nagy néha nomád beduinok is, de csak azok, kik a városhoz közel sátoroznak. A kávéházak előtt lévő fedező ménék így a városok és letelepedett zbédi-beduinok anyakanczáit fedezik és kevés köztük a telivér mén. A ménék a

kávéházak előtt vannak kikötve. Ez a hely pótolja náluk a mi fedezettő állomásainkat. A mének egyesek tulajdonát képezik, a fedezettési díj egy, legfeljebb két medjidie (4—8 kor.).

Hogy nem minden beduin-törzs lova telivér, arra élénk világot vet az a körülmény, hogy a sammár-törzsnél, mely törzsnek pedig még a legkevésbé megfogytakozott és elég gazdag lóanyaga van, az élém vezetett 400 lóból csak 52 volt telivér.

Az Annaze-Ruela és a Wolt-Ali törzseknek azelőtt híres lovaik voltak, de háboruszkodás és lovaik elszedése következtében nagyon elszegényedtek. Aztán a kivitel is jelentékeny. Körülbelül 3500—4000 lovat Bagdadból és környékéről Bassrán exportálnak át Indiába. Az Indiába exportált lovak közül azonban kevés a telivér. A kivitelt nagyon megkönnyíti a szállítás olcsósága, például Bassrából Bombai-jig egy-egy ló szállítási díja mindössze 22 Rupia (Egy rupia 1 kor. 80 fill.) A szállítási engedély megváltása (vám) se tekinthető oly magasnak, de amugy is India jelentékeny szükségletét Bagdadban szerzi be, azért Bagdadot kell az irak-arábiai lóexport főpiacának tartanunk.

A BEDUIN ÉLETE.

A beduinna! a természetnek e szabad gyermekével bántani is kell tudni. Ha arabbal van találkozód és véle ügyed, légy vele komoly, ám nem tulkomoly és mogorva. Érezze lényed önérzetes voltát, de ne tegyél rá olyan benyomást, hogy pökhendi vagy. Csodálatos e barangoló népnek udvariassága és lovagias felfogása. Udvariasnak és lovagiasnak kell neked is lenned vele szemben. A magatartásodból, lényedből érezze ki bátorságodat, de ne hallja bátorságodról való dicsekvésedet. Mert a ki bátorságával dicsekszik, könnyen nevetségessé válik előtte. Az arabnak a bátorságát fitogtatóról az az egészséges vélekedése, hogy a bátorságnak fitogtatása a gyávaságnak leplezése.

Az a férfi, a ki veszélyben bátor, mikor békességet élvez, nem fitogtatja bátorságát, melyet nem szóval, de tettel kell kimutatni. Mint a hogy az arab általán megveti a fecsegőt, és sehol sem gyökerezett mélyebben az a szentencia, hogy a hallgatás arany s a beszéd ezüst, mint az arabnál. Sohasem szabad mutatnod, hogy félsz. Mindig határozottságodat lássa és azt, hogy komoly pillanatban nem veszted el a fejedet.

Ez a gavallér-faj megveti a fősvényt és kalmárt.

Hajlandóságát nemcsak magatartásoddal, de borravalóiddal is — és főleg ezzel — nyerted meg. És mikor ajándékozni akarsz, ne feszélyezzen ebben semmi. Mert az ajándékot elfogadja szegény és gazdag, felnőtt és gyermek egyaránt; aztán tehetségéhez képest viszonozza is.

Ha sátorába lépsz, illedelmesen fölkel valamennyi; de fölkel mindannyiszor, valahányszor a családfőnél öregebb vendég látogat be.

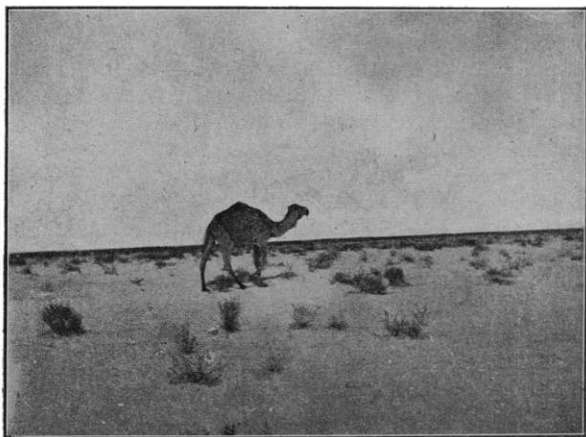
A családi szeretet meleg és benső. A gyermekeknek szülőkhöz való ragaszkodása és szeretete megindító.

Tizennyolcz éves korban a beduin a maga szárnyára megy, vagyis külön otthont alakít. Tizenkét éves korában a beduin leány menyecskévé lesz s rendesen érette valami biztosítékot tesz le a férje. Ez a biztosíték arra való, hogy ha netalán a beduin elválnék feleségétől, a mi igen könnyen megy náluk, a hoppon maradt menyecskének legyen miből megélnie. Mindazonáltal, hogy az elválás oly könnyű, ez a lehető legritkább; még ritkább dolog az, hogy a beduin másnak a feleségére vesse a szemét. Hűség és a családi érzelmek tisztaságában a beduin példát adó. Nehéz lenne megdicserni a tisztaságukért! Fürdeni akkor fürdenek, ha a folyó innenső partjától a tulsó partjára igyekeznek. Az asszony nem egyenrangú társa férjének, de nem is rabszolgája. Rendszeren a tüzet élesztí, a kenyérnek való búzát darálja, a csikót becézgeti, mely besétál a sátorba, a juhokat feji, a tejéből vajat készít. Ez a vajkészítés akként történik, hogy a birka bőrét szőrével befelé fordítván, aféle tömlőt készítenek, melybe beleöntik a juhtejet s addig görgetik, ringatják a tömlőt, míg a tej zavaros része ki nem válik és vaj lesz belőle; akár ilyen kezdetleges módon köpül, akár más dolgot végez az arab asszony, bizony nem sűrög-forog, hanem a keleti lassuság melancholiájával végzi dolgát. De Éva leánya, csak Éva leánya. A tettszeni vágyás hiusága él lelkében. Ezért hódol a divatnak, az ő sajtászerű formái szerint. A szája szélét tetovirozza s ha a sátorba idegen lép, kaczerán, avagy a szemének fellobbanó sugarával elárulja, hogy mi sem simogatná úgy hiuságát, mintha az idegennek feltűnnék szépséges alakja. De ez az ártatlan hiuság őt teljesen ki is elégíti. A férj hűségével hasonló az arab nőé is.

A nomád beduin hűséges hitvallója az izlamnak, büszke vallására, de nem gyakorolja. Ritka ember, aki elmondhatja, hogy imádkozó beduint látott.

Rokkant emberek térnek csak magukba és mikor erőtlennül leestek a lábukról, hogy lóra többé soha ne ülhessenek, fordulnak zsolozsmáikkal Mekka felé. Legnagyobb rémük a fekete himlő, mely rettenetes pusztítást tesz köztük. És ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen mindég együtt élnek és még csak nem is gondolnak a rémes betegség ellen való óvintézkedésre.

Az arab kevéssel megelégedő, szótlannul tudja a nélkülözéseket elszenvedni, szívós és kitartó s e nyáron rettenetes

LEGELESZŐ TEVE.

klimát teljes egészségében éli. Ragaszkodik a legitim törzsfőnökhöz, ám ha az méltatlannak mutatkozik, habozás nélkül letaszítja és másikat választ. Vagyonuknak zöme nem a lovaikban, hanem a tevéikben van. Lova egy-kettő van az arabnak, de az se mindegyiknek, csak az előkelőbbjének; tevéje néha tiz, sőt olykor ezerig való. A tevének ára 8—12 arany között változik. A tevének egész élete koplalás, ő a sivatag proletárja. Néha olyan rémes koplalás jut osztályrészéül, hogy még zsirpupja is elapad. A teve februárban párzik s méltán lehet

az arab legnagyobb javának számítani. Ez a legjobb táplálék, sátrait, máhált ez viszi. Teve híján igen siralmas élete lenne az arabnak, sőt meg sem élhetne.

*

De térjünk vissza expedicióm történetéhez. Ott hagytam el, hogy nagy ügygyel-bajjal a lovakat mégis csak betereteltük a kapun át. Megvettem, a mikre szükségem volt s készültem visszaindulni Hillehbe. A készülődések közben a mudir látogatott meg és azt tanácsolta, hogy ne menjek azon az uton, a melyen jöttem vissza Hillehbe, mert az veszedelmes. Más uton mentünk Hilleh felé a Tigris partján. Már egy órát haladtunk, a mikor a sammároknak arra a törzsére akadunk, a kiktől a lovakat vásároltuk és a kik lovaikat és tevéiket a Tigrishez terelték, hogy megittassák. A beduin törzset éppen derékben találtuk, kitérni már nem lehetett előttük.

Megzavarodott a beduin törzs, vagy minket akart megzavarni, egyelőre nem tudtuk. Óriási lármával fogadtak s egy-két revolverből a levegőbe lőttek. Mindenekelőtt a karavánomat kellett jól összetartanom, Halácsy főhadnagy s két katona állandóan a megvásárolt lovak mellett voltak. Két dolgot kellett föltételeznem, vagy azt, hogy ezt a zavart mesterségesen rendezik, hogy a zavarosban egyet-mást ellophassanak, vagy azt kellett föltételeznem, hogy a találkozás nem is véletlen műve és a már megvett lovakat akarják tőlünk visszalopni. El voltam határozva, hogy ha gonosz szándékkal vannak hozzánk, fegyvereinket mi is használni fogjuk. De ebből a zavarból is kikeveredtünk, valahogy csak elvonultunk és este a Tigris partján sátort ütöttünk.

Nem igen messze voltam ahhoz a Tel el Raszasz letelepedett beduintörzshöz, a kiknek lovaikat megtekinteni óhajtottam. Már előbb írtam seikjüknek Albufarhamnak, a kinek a mint hallottam igen jó ménje van, hogy szeretném ezt a mént megtekinteni. Másnap tehát oda mentünk, de már a mén nem volt otthon, a seik értesülvén jövetelemről, azt Hillehbe elébünk vezettette. A letelepedett zbedi-beduinok arra kértek, hogy

tekintsem meg a lovaikat. A seikkel nem beszélhattunk, mert beteg volt, öcscse és két fia fogadtak.

A zbédiek csakhamar elő is vezették a lovaikat, de megvételre alkalmasra nem találtam.

Körükben tanyáztam és beszélgettünk és este vendégeik voltunk.

A sátor előtt folyt le ez az emlékezetes lakoma a pusztá földön, melyre hasra vagy oldalt feküdtünk. Nagy tálban és az ő ünnepi eledelükkel kínáltak meg: rizses birkahussal.

Hatalmas tálban tették le a földre az ételt, olyan hatalmas tálban, hogy a rizs mennyiségét legalább fél métermázsára kell tennem; benne egy-két birkának a husa piroslott.

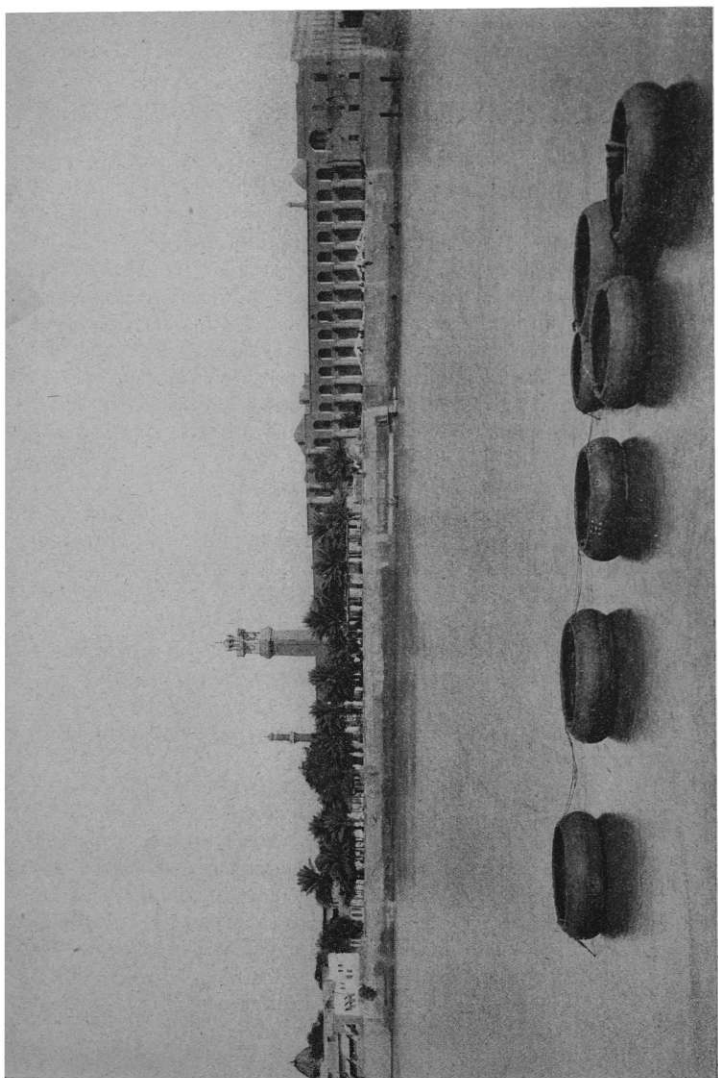
Először én nyultam a tálhoz, a melyet körülültünk, aztán expedícióm tagjai; a seik öcscse, hogy kedvemben járjon, pusztá kézzel kikotorta a jobb falatokat és a nagy tálnak arra az oldalára dobta, a hova én nyultam. Mint az ősmagyarok, természetesen mi is villa és kanál nélkül ettünk.

Az öt ujjunkkal szedegettük ki a falatokat és a három ujjunk közé csíptük a rizst s így lakmározottunk. Lakoma végén látcsövet ajándékoztam a seik fiának, de azt is nagy szabadkozva és szerénykedve fogadta el.

Másnap is a Tigris partján haladtunk előre a Nilnek nevezett vidéken, a hol már a letelepedett beduinok kezdetleges földmivelésének nyomait láttuk. Árpa és buzavetések, durrahültetvényeket. Itt-ott a parton pálmákat.

Estére hajolván az idő, ismét letelepedett beduinok közelében ütöttük föl sátorunkat, a hol lovainknak takarmányt kellett beszerezni, de bizony — mint annyiszor — ez most is igen nehezen ment. A letelepedett zbédiek a török katonákat meglátva, nem igen akartak semmit eladni. Mert mi türés, tagadás, a török katonák rendszerint arra a bizonyos nagyharangra bizzák a fizetést s ez alapos okból elcsukdostak előttünk is mindent. Csak mikor látták, hogy jó pénzzel fizetünk, bátorodtak föl.

Reggelre zimankós időre virradtunk. Az öntöző csatornák

VESZTEGLŐ LADIKOK A TIGRISÉN.

vize befagyott. Öt R. fok hideg volt. A szellős sátorban eléggé fáztunk.

A lovak, jóllehet le voltak pokróczozva, a hideg időben reszkettek.

Mire azonban a nap fölkel, megenyhült a lég s a legsebbe tavasztáji utazásunk volt bájos délibábos vidéken. A nap-sugár játéka a fölmelegedett párában messze tűnő városok fordított képét mutatta, mintha a tengerből nőttek volna ki a pálmafák koronái.

Közelben pedig durrah-ültetvények telve flamingókkal és pelikánokkal. Elragadtatva szemléljük a természetnek szépségét. Milyen kár, hogy az ember az ilyen fönséges kép láttára nem rendelkezik szavakkal. Leírni a napnak százféle színhatását, a mint az exotikus vidéket megfesti. Valóban azt leírni nem tudom; sőt azt hiszem, leírni egyáltalában nem is lehet. Ezt látni kell!

Igy értünk Hillehbe, a hol a régi tanyánkra igyekeztünk.

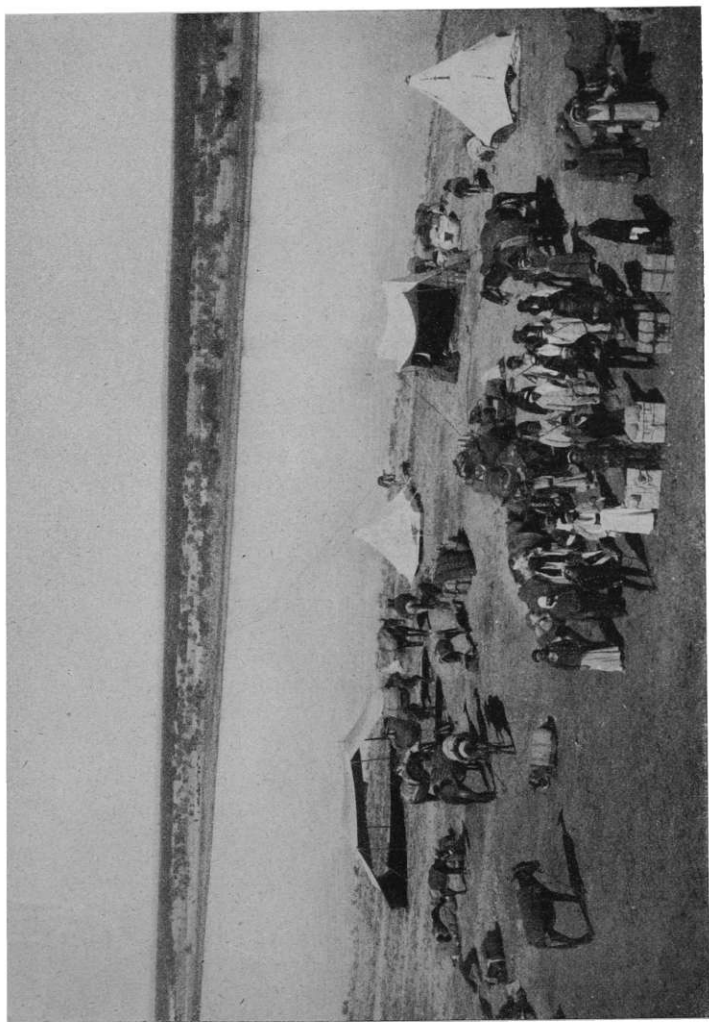
Mint előbb is jeleztem, itt hagytam Bojtár őrmestert a már előbb megvett három lóval. Hillehben nagy örökre Szentkirályi is mosolygó arczzal üdvözölt, ki betegségéből felépülve Bagdadból elébünk jött, hogy mielőbb európai utitársaival együtt legyen. Szentkirályi magával hozta az addig Bagdadba érkezett iratokat és leveleimet s egy kellemetlen hírrel is megijesztett, avval, hogy Bagdadban a pestis kiütött.

Ez baj!

Hiszen nekem Chazim pasához okvetlen vissza kell mennem, hogy az előjegyzett lovakat megvegyem.

Katonák voltunk mindnyájan, tehát a következő konkluzióra jutottunk: ha a pestis el akar vinni, itt is megtalál. Vissza fogunk menni Bagdadba. Sürgönyöztem a konzulnak: Megyünk; minket a pestis sem tart vissza. Hiszen meg kell vásárolnunk Chazim pasától a kiszemelt lovakat. A konzul válasza volt: Bagdad vesztegzár alatt van. Eddig csak öt napi vesztegzár van megállapítva, de ha a betegség terjedni fog, a vesztegzárt tizenöt napra terjesztik ki.

Ha tetszik, ám jöjjen. Egyébként megnyugtató, hogy nagy veszedelem nincs.

A KARAVAN MEGPHEN A TIGRIS PARTJAN.

Január 30-án Hillehből megindultunk Bagdadba.

Első este egy Hasszuában, egy khán mellett ütöttünk sátot.

Már sátorunkban voltunk és éppen az estebédnél, mikor valamennyien riadtan ugrotunk ki sátorunkból.

Lövés hallatszott.

Óriási láрма és a beduinok ismeretes csatakiáltása.

Több lövés durrogott és golyók süvitettek.

A török katonák tiszthelyettese és a kíséretünkben lévő katonák is kilőtték fegyverüket.

Ez azonban nem volt komoly riadalom. Így szokták a zabtieket összebeszélve, a perzsa karavánokat megtréfálni és őket kifosztani.

Szinlelt támadást intéznek, a zavarban vagy ellopnak valamit, vagy formaliter megmentik a megtámadottakat, a kiknek egy részük megszalad, a többiek üzőbe veszik, aztán visszajönnek a borraivalóért.

Rendszerint a Meshed-Aliba, Kerbelébe törekvő ájtatos szándéku perzsa bucsus siitákat részeltetik ebben a kedveskedésben.

A mostani zenebonát is ilyen örv alatt rendezték. Sőt a török katonai őrtanyán levő egyik katona, mikor reggel a szokott módon a borraivalókat osztogattam ki köztük, elmondotta igen fontoskodó ábrázattal, hogy — testi épségünkért — négyszer lőtt az ellenségre s neki az állam nem ad töltenyt.

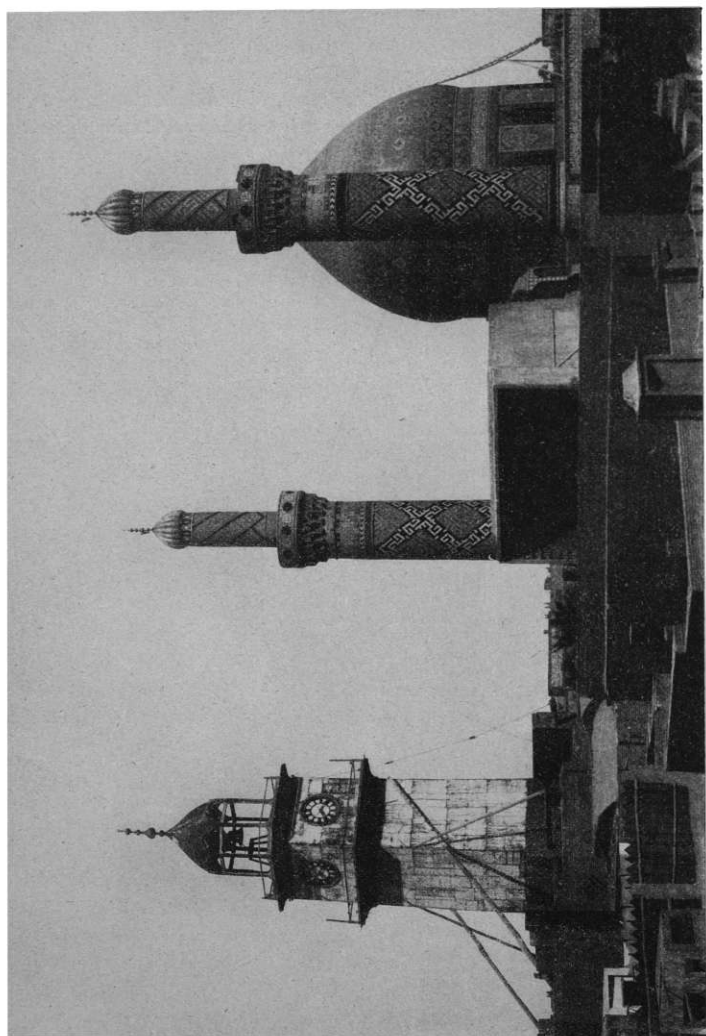
— Mibe kerül az a négy lövés?

— Négy piaszterbe.

A borraivalóból a lövések váltságdíja is bőven kitellett és a kis éjjeli zűrzavaron hamar átestünk s másnap a megvett lovakkal Mahmudie felé indultunk, a hol aztán meg is haltunk.

A bagdadi konzul, Rappaport Alfréd két órai utat tett s elébünk jött, s hat heti távollét után újra találkozottunk és együtt reggeliztünk a pusztán.

A konzul megnyugtatót.

A BAGDADI TORNACZOS MECSET.

A bagdadi pestis igen enyhe lefolyásu, sőt az angol ezredorvos nem is pestisnek minősíti.

Tudatta velem, hogy szállásunkról gondoskodott s egy negibe udvarát kibérelte, a kinek udvarán sátorunkat fölülthetjük és elhelyezhetjük a lovakat.

Együtt mentünk újra Bagdadba. Egyedüli föladatomb volt most már Chazim pasa lovait megvenni.

CHAZIM PASA LOVAL.

Ez azonban nem olyan könnyű föladat. A váli titkára, maga a váli is, úgy voltak értesülve, hogy a pasa nem ad el lovat. Nem adott el még soha.

Naponként látogatást tettem nála. A lovak felől beszélgettünk, ám lóvásárlásról egy szó sem volt.

Harmadik nap felemlítettem, hogy nagyon szeretnék tőle lovakat venni.

Erre ő a negyedik napon nyilatkozott.

— A melyik ló tetszik neked, azt odaadom neked ingyen.

— Értsd meg derék pasa! A ló nem nekem kell, hanem az országnak. Az ország pedig azt tőled ingyen nem kívánhatja.

Az ötödik napon sem jutottunk előbbre.

A hatodik napon egy papírlapra irtam, hogy mindegyik lóért, melyet meg akarok venni, mit adok egyenként.

A hetedik napon a pasa ugyancsak papírosra írta, mennyit kér ő érettük. Ezer fontot kért.

Én nyolczszáznegyven fontot ígértem.

Chazim pasának jelzett ajánlatát azonban el lehetett fogadni. azért ildomosan megírtam neki, hogy a kért ár-összeget megadom. Kilencszázötven fontot a vételárba és 50 font borraalót a személyzetnek. A pasa ajánlatomat elfogadta és a következő lovakat vásároltam, és pedig két mént, a Mersuchot és Siglavy Bágdadyt. Mersuch 4 éves, 157 cm. magas penészszerű mént, apja: Schmed Kohailan, anyja Hamdani Semri; a Siglavy

Bagdady apja Siglavy, anyja Saklavy Gidran, 156 cm. magas fehérszürke mén; vásároltam továbbá még a következő kanczákat: Delalet, apja Kohailan Schveni, anyja Manehgie; hat éves, 157 cm. magas, gesztenyepeji. Delilaht, apja Manehgie, anyja O-Bajan, 9 éves, tűzött barna pejkanca, 157 cm. magas; Kheilat, apja Dzselfan, anyja Kheila, 6 éves, fehér-szürke, 160 cm. magas kanczát, s végül a Scheriffet, apja Saklavy, anyja Gehelt el Scherif, seregély szürke, 158 cm. magas, nyolcz éves. Mersuch a pasa saját nevelése, Siglavy Bagdady az Annaze-Rueláktól való, Kheilát a zbädi beduin-törzs nevelte, Scherifet a sammárok, Delilaht az Anase el Sbaa-törzs, Delalet pedig Ebn el Raschid nedjedi emir nevelte.

Most már a nebigék, azok, a kiket Indiából internált az angol kormány, vagy a khalifák utódai, emirek s egyéb előkeiségek is jobban érdeklődtek bagdadi tartózkodásom iránt és a váli utján fölkertek, hogy tekintsem meg az ő lovaikat is. Mindenütt nagy pompával fogadtak. Teával kínáltak meg, elhalmoztak szeretetreméltóságaikkal. Valami tiz gazdag nebigét látogattam meg, kik a pusztáról elő is hozatták lovaikat, de minden eredmény nélkül. Hazulról pedig sürgettek, hogy ha több lovat nem tudok venni, jöjjenek haza.

Meg is indultam volna, de öt napig tartó vesztegzárát kellett még előbb elszenvednünk. És ettől csak a török kormány menthetett föl. Diplomáciai uton fordultunk e végből a portához.

A bagdadiak nagy érdeklődéssel kísérték, hogy milyen lovakat vásároltam.

Általában az egész uton lovaink iránt általános érdeklődés volt s egyiknek egyik, másiknak a másik vásárolt lovunk tetszett. Chazim pasának, az avatott loismerőnek az volt a véleménye, hogy ilyen kiváló telivér és sok arab ló egyszerre még nem ment Európába és a vételhez melegen gratulált.

*

A vesztegzár elengedéseért való kérelmemre késett a válasz. Az időt azzal töltöttem, hogy készültem az utra. A lovakat újra megvasaltattam, a hiányzó felszerelési tárgyakat meg-

vásároltam s mivel a válasz még mindig késett, arra kértem a török kormányt, hogy miután Bagdad környékén két vesztegzár volt, az egyik északkeletre, a másik dél felé és nekem nyugati irányban kellett haladnom, számomra és karavánom számára Bagdadtól nyugati irányban jelöljenek ki olyan helyet, a hol az öt napi veszteglést kiálljuk.

Végre megjött az óhajtott válasz. A váli, a ki megkapta, szíves készséggel tudatta. Csak az volt a hiba, hogy az nem sokat használt.

A válasz ezt tartalmazta:

«Az ezredes minden kívánságát készségesen teljesíteni kell. Így teljesen rábizandó, hogy a megállapított vesztegzári utak közül melyiket választja s hol akarja a vesztegzári időt eltölteni.»

Melyik vesztegzári utat? Mikor nekem nyugatnak kell mennem s a vesztegzarak, mint fentebb jeleztem északkeletre, illetőleg délfelé voltak.

Mit tegyek most?

A következő nap a bucsuzkodással telt el. Érzékeny bucsut vettem az angol és német főkonzultól, kiknek valóban sok szíves ségével voltam és kiknek, valamint az előzékeny török hatóságoknak köszönhetem, hogy küldetésem ilyen sikerrel is járt.

Mikor a válinál voltam bucsulátogatáson, előzékenyen közölte velem, hogy rendelkezésemre bocsájt egy tisztet, a ki százal fölér. A következmények azonban azt igazolták, hogy a váli nem jól ismeri embereit. Mert ennek az oldalam mellé adott tisztnek az utban nem sok szerencséje volt.

Rapaport konzul eddigi szíves ségét még azzal tetézte, hogy eljött velünk Mahmudiébe és a vesztegzár idejét is velünk töltötte, nemcsak hogy a veszteglés ideje könnyebben teljék, de azért is, hogy a tovább utazás esetleges nehézségeit elhárítani segítsen.

Mahmudie egy kis nyomorult falu a mellette lévő csatorna mentén.

És itt szorongtak kelet minden tájáról és népéből az ott rekedt karavánok: törökök, perzsák, beduintörzsek. Hiszen

Mesopotámia e tája a legiártabb karaván-ut és Bagdad is nagy kereskedelmével messze vidék embereit vonzza.

Micsoda rondaság és micsoda zsinatolás! És nem tudtam elképzelni, hogy ez a vesztegzári intézmény a pestis elhurczolása ellen való lenne.

Hiszen ha soha pestisben nem lennél és itt meg nem kapod, hálát adhatsz a hatalmas Gondviselésnek, kinek bölcs gondoskodásából még e félszeg egészségügyi intézmény sem vált ez időszerint a pestis főfészkévé.

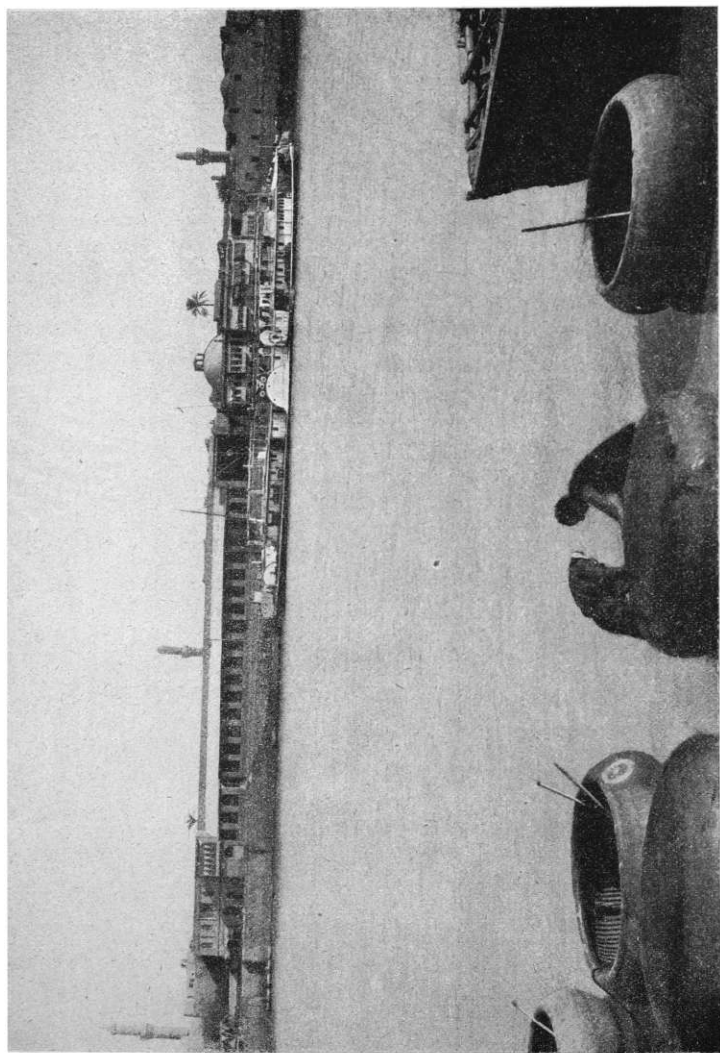
Kijelölték ugyan a khán udvarát és épületeit, a hová a megrekesztett karavánok helyezték holmijaikat, de biz az semmi védelmet nem nyújtott. Sőt e gyülevész csőcselék népség között napirenden voltak a lopások. Jobbnak láttam, ha lovaink a mi örködésünk alatt maradnak.

Beduin szokás szerint a sátor előtt állottak lovaink éjjel bilincsben s őrünk is fokozott éberséggel teljesítették szolgálataikat. Ezeken a tétlenségre kárhoztatott napokon más szórakozás híján azzal töltöttük az időt, hogy célba lőttünk. Orvosunk arab volt s igen könnyen lehetett volna már az első napon megváltani egy néhány fonton a szabadságot. Tovább mehettünk volna, ha a baksist leszurjuk. Azonban éppen nekem nem volt szabad ezt kockáztatnom. Hiszen egész utamban azt tapasztaltam, hogy velem, mint idegen ország lakójával szemben, minden rendelkezést szigorubban foganatosítottak s már küldetésem célja is fölhívta a figyelmet; így ha az arab orvos a vesztegzár alól föl is oldana, nem lehetetlen, hogy napok mulva sült volna ki, hogy a vesztegzár idejét megrövidítettük, miután a Mahmudieban kezünkhöz adott iratok szerint az indulás ideje pontosan föl volt írva.

Ennek pedig alig lehetett volna más következménye, hogy a hosszú utról visszaküldenek.

Nehogy ily kellemetlen eshetőségnek tegyük ki magunkat, bármily nehéz volt a vesztegzári időt eltölteni, azt is elszenvedtük emberül. És így példát szolgáltunk, hogy a mi hatósági intézkedés, azt tisztelettel fogadjuk.

Végre, miután mindenféle dolognak vége szokott lenni, még a vesztegzárnak is, elkövetkezett a valóban szomorú bucsu-

CSOLNÁK/AVTÓ BENSZÜLÖTTÉK, HÁTTERBEN A KORMÁNYZÓSÁGI ÉPÜLETEK BAGDADBAN.

zás konzulunktól, kinek akkor is megköszöntem, de itt e helyen is megköszönöm nemcsak azt a körütekintő és eredményes fáradozást, melyet kiküldetésem célja iránt tanusított és küldetésem céljához segített, és hálásan köszönöm azt a lekötelező barátságot és vendégszeretetet is, melylyel fogadott és egész bagdadi tartózkodásunkat kellemessé tette. Betegünknek menhelyet adott, velünk volt mindig, a mi valóban messze túlhaladta azt a hivatalától folyó kötelezettségét, melyre expedicióm sikere végett a kormány fölhivta.

Valóban gratulálni lehet a konzuli karnak, ha minél többen vannak ilyen pályájukra rátermett kiváló férfiak.

Hálásan őrzöm szívemben barátságát és készségesen elismerem, hogy nélküle alig érek valamelyes cél.

NYUGTALAN ÉJSZAKÁK.

Az én török tisztemet, ki a váli szerint százszáz fölér, Ali Agát megkérdeztem, hogy ismeri-e alaposan az utat és a vidéket, a melyen végig fog vezetni. Bagdad környéke telve lévén öntöző csatornákkal, a számos rajtuk lévő hidon valóban csak a vidéket teljesen ismerő ember kalauzolására lehet támaszkodni.

— Tehát tudja, hogy melyik hidon kell átmenni? kérdeztem a tiszte.

— Oh, hogyne! szólott ő mosolyogva.

Nyugatnak indultunk; mindenütt szántóföldek, melyet időnként a csatornák vizével árasztanak el. Feludjába kellett érkeznünk. De az én tisztem öltöztetett, hogy merre is van Abugréb őrház, melyet a Feludjába igyekvőnek utba kell ejteni.

Erre-e vagy amarra?

Két embert kellett fogadnom, a kik az utat mutassák. És a tájékozatlan vezetésnek köszönhettem, hogy kilencz órai lovaglás után, mikor már esteledni kezdett, olyan tájékon, hol azt se tudtam hol vagyunk, csatorna mentén kellett sátort ütni.

Éppen azért, mert ilyen bizonytalanságban voltam, fokozott óvatossággal tettem meg az éjjeli őrökösésre való parancsokat.

Mikor a táborban nyugalomra vonult mindenki, megnéztem, hogy vajjon meg vannak-e vasalva a lovak? Meg vannak-e kötözve a mokárik lovai? A tábor négy sarkán katonasírt állítottam föl.

Itt jegyzem meg, hogy mikor Bagdadból elindultunk, néhány petroleum-lámpát szereztem be, azokat gondosan külön ládába tettem, hogy üvegjük el ne törjék és egész uton külön öszvér cipelte. Ezeket a lámpákat hosszú póznára tételvén, a karaván több pontján fölállítottam és meggyújtattam, hogy az őrség minden gyanus embert távol tudjon tartani.

Tizenkét óra tájon egy szó riasztott föl.

— Haramie! haramie! — kiáltottak a mokárik.

Persze hogy az egész sátor fölriadt. Vilhem, a druz mokári látta meg, hogy idegen ember kuszott a sátora felé és egy zsákot el akart emelni. Mikor észrevette, hogy a mokári rálesett, aszfaltos végű buzogányával ráütött. Fájdalmában ordította el magát Vilhem. Az hangzott oly riasztóan a csöndes éjszakában.

A török tisztet fölkertem, hogy fokozott éberséggel őrökadjék az éjszaka, mert úgy látszik, a bagdadi vialet legveszedelmesebb vidékén vagyunk.

Ugy is volt.

A dlémi letelepedett beduinok a leghirhedtebb tolvajok a bagdadi vialetben és ide vetődünk fáradalmaink kipihezésére.

A tábor újra elcsendesedett. Két óra táján még nagyobb zaj riasztott föl.

Ujra a haramie kiáltás hangzott, melyet néhány puska-lövés követett.

A dlémiek még egy kísérletet tettek. Odalopódtak sátrainkhoz és Aszab, druz mokárinak a szamarát akarták elvezetni. Már elvágták a kötelet és Aszab kiabálva utánuk rohant.

A lövésekre és óriási kavarodásra kisettem sátramból, a mokárik jelentették, hogy mintegy tizenöt ember hason csuszva közeledett a tábor felé. Ez szokott módja a beduin csapatos lopásnak. Így ijesztik meg a karavánok lovait, melyek ijedtükben fölugrának, toporzékolnak. A megriasztott karaván persze legelőször a lovakat akarja biztonságba helyezni s a tolvajok a zavarban aztán elviszik, a mi kezük ügyébe esik.

Most is ilyen csellel közeledtek hozzánk. Aszabnak el is

vitték a kasmir kendőjét, a mit Bagdadban vett, a mit büszkén mutogatott az egész úton társainak, a mit gondosan a tarisznyájában helyezett el. Szegény egészen oda volt fájdalomában. Csak ő tudja, micsoda meglepetésre számította ő azt: feleségének akart kedveskedni vele. Óh, az a gonosz dlémi! Már láttam, hogy nyugalunk nem lesz az éjjel, még három lampiont gyújtattam meg, mivel a lámpák nem világították be egész sátorunkat.

De még így is igen gyér világítás volt, mivel meg lehetős térséges táborunk volt.

Ettől kezdve nem feküdtem le. Többször megnéztem az öröket. Végre fölvirradt a hajnal.

*

Másnap eljutottunk Feludjába, oda, a hol négy hónap előtt már megfordultunk. Feludjában Chazim pasának harmadik ménese van. Valamennyi lovát megtekintettem itt is. Itt láttam Mersuch anyját, egy tizennyolcz éves sárga kanczát, de nem akarták egyáltalában eladni. Sok szép fejlődésben lévő csikó nyerte meg a ménesben tetszésünket, melyek Siglavy Bagdady, az innét importált lovunk ivadéakai voltak, de ezeket amugy sem vettem volna meg, különben is nem voltak eladók.

Az én százszal fölérő katonámat pedig a dlémiek körében szerzett éjjeli tapasztalatai arra az elhatározásra birták, hogy Feludjában tíz főből álló katonái őrzőjáratot kérjen. Csak-hogy már ebbe én is beleszóltam.

Elvégre a kisérétül mellénk adott katonákat nekem kellett élelmezni és zsolddal ellátni, s egyébként is csak Ali Aga szemében volt az expediczióknak szüksége a katonák szaporítására.

Ali Aga az első napon velünk reggelizett. De csak az első nap.

Ugyanis irigylendő nyugalommal szedte ki egyenként a falatokat előttünk és ha beleharapván, nem ízlett ez a keleti gourmandnak, bámulatos fesztelenséggel lökte vissza a közös tálba és tovább turkált az ételben.

Ennek a fesztelenségnek aztán az volt a következménye, hogy ezután nem a mi tálunkba rakosgatta vissza az ételeket, miket nem talált finnyás gyomrába való elég ízes falatoknak.

Feludjából szép rendben zavartalanul haladtunk Hitig. Itt aztán utólért az, a miért a mohamedánusok ajkán két év óta hasztalanul hangzott el zsoltosma: csöndes, szitáló, perme-tező áldott eső.

Felüdült minden.

Ember, állat mohón szította be az üde levegőt.

Ettől kezdve az égnek meg-megeredő csatornája sok vizontagságos napot szerzett karavánunknak. Az Eufrates mellett ütöttünk sátort s legelébb Ali Agára nem valami biz-tató körülmények között, mert azt beszéltek, hogy e tájon három nappal ezelőtt egy karavánt kiraboltak.

Képzeltető, hogy az én Agám milyen rémséges félelmet állott ki. Annyira meg volt ijedve, hogy minden utas ember láttára, lett légyen a karavánunktól bármily messze, — leve-gőbe lőtt.

És ha a sivatagon bármily békességgel ember ment, akár kétezer lépésre is, Aga azonnal puskájához kapott.

Én ezt fölöslegesnek tartottam.

Közben történt hogy inkább véletlen vadászszerencsém-nek eredményeképpen, mint a jó lövőt dicsérve, valami 3—4 száz lépésnyi távolságról Mauseremmel pelikánt lőttem le az Eufrates másik partján.

Ez a véletlen sikerült lövésem mértéktelenül imponált mindenkinek, különösen Aga tekintett rám olyan szemekkel, mint valami felsőbb lényre.

Majdnem mosolyra birt, hogyan fogadta azt a kijelentésemet, hogy ha jövőben gyanus embereket lát, hát ne lövöldözzön, hanem csak hívjon engem, majd elbánok én vele.

Ali Aga ezt olyan arccal fogadta, mint a ki elhiszi, hogy akár ezer lépésről is lelövöm azt, a ki gonosz szándékkal van hozzánk.

Aga legnagyobb öröme itt nem volt semmi veszedelem, minden baj nélkül megérkeztünk Annába, a hol hosszabb ideig kellett pihennünk, mert lovaink ki voltak merülve.

A pálmák alatt ütöttünk sátort az Eufrates partján. És gondoltuk, hogy csöndes, nyugodalmas pihenésünk lesz az éjszaka. De bizony ez nem így volt. Most változatosság okáért a felséges természet mutatta haragját.

Megeredt az eső. Mindig nagyobb és nagyobb cseppekben hullt és aztán orkánt kavart a szél, a nehéz felhők egész tartalmukat ráeresztették a tikkadt földre. Mint minden jelensége a természetnek, ez is főséges volt. Zúgott a szélvész orgonája, hajlongtak a dus koronás pálmák; majd a sűrűn ismétlődő cikázó felhők fényénél életemben a legnagyobb felhőszakadást láttam.

Ebben a rettenetes időben csak a lovakat sajnáltam. Mennyire reszkettek a szegények. A szélvész mind haragosan bömbölt és attól kellett félnem, hogy e viharos éjszakában — a mi nem szokatlan — egy másik elemi veszedelem is megtelep: az árvíz. Ha Arméniában előbb ilyen esőzések voltak, akkor az Eufrates úgy megdagad, hogy a mi karavánunkat kiöntheti, mint az ürgéket.

Sátraink az Eufrates partjánál mindössze egy méterrel voltak magasabb helyen.

Az árvíz pedig nem szokatlan veszedelem itt.

Egyszer kétszer ismétlődik minden évben. Nincs itt se táviró, se telefon, se országos vízrajzi osztály, hanem ha eső van, akkor közelében ne szállásold el magadat, mert sohasem tudhatod, hogy mikor önt ki. A szélvész össze-vissza zavarta a pálmafákat s erős aggodalmakat állottam ki, hogy a vihar ne törje ki a lovak közelében lévő nagy pálmafa sudarát, mely agyonsujthatta volna őket.

Aggodalmaim közepette megigézett a természetnek dörgő, vad haragja. Az égen patkó alakú villámok villantak elő sűrűn, mint valami nagy bizzar tűzijáték a messzeségben.

A mitől féltem bekövetkezett.

Egyik sátrunkba, mely alacsonyabb helyen állott, beszivárgott a víz.

Gyorsan szárazra!

Az Eufrates úgy megdagadt, hogy szélesebb volt, mint rendes vizállásánál Budapesten a Duna. Ezen a kegyetlen éjsza-

kán különösen mokáriaink végeztek emberfölötti munkát. A kegyetlen szél folyton fölkapni készült a sátrainkat. Szüntelenül, és pedig szakadó esőben, a köteleket kellett erősíteni.

A szívós legények ezen a kegyetlen éjszakán bizonyították be, hogy mi telik tőlük. Teljesen meg voltam velük elégedve.

Szerencsére napfölkeltével elvonultak a fekete felhők, ismét legszebb azurkék ég mosolygott reánk. Mint a pusztai sziget Robinsonja az első napokban, mi is ruháinkat, sátrainkat szárítottuk.

Két napig tartott, míg a természet viharja után, ruháink, málháink valahogyan összeszáradtak és elindulhattunk.

De az út most sem volt kedvező.

A szél előről kapkodott és menetelünket fölötte akadályozta. Különösen a málháinkat vivő öszvérek haladtak a szokottnál lassabban. A megázott holmik is sokkal nehezebbek voltak.

Valóban megesett a szívem a szegény mokárikon, hogy újra ilyen nehéz napjuk van. Biztattam őket, ajándékokat ígértem, hogy csak menjünk előre, mert az égen újra felhők mutatkoztak és esőre hajlott az idő, aztán nemsokára meg is lett az eső, már-már azt kellett hinnem, hogy embereim kidőlnek, mielőtt valami rendes pihenőre érkezünk.

Jó szóval sokra lehet menni.

A jó indulatu derék fiuk tovább is kitartottak s megígértem nekik, hogy mihelyest a letelepedett beduinok közé érünk: megpihenünk. És hogy a nehéz nap fáradalma még tovább tartson, arról az Eufrates is gondoskodott, a rendes karavánutat kiáradása eliszapolta s nekünk két órai kitérő uton kellett haladnunk célunk felé.

De végre!

A völgyben, a melybe érkeztünk, egy sátor tűnt föl.

A sátor lakója kényelmesen, a pilláját se mozdítva megvárt és kötelességéhez hiven megkérdezte, hogy honnan jövünk?

— Bagdadból.

— Ugy? Akkor nektek várnotok kell, míg az orvos kijön és megvizsgál benneteket.

— És mikor jön az orvos?

— Ha érette küldök.

Az orvos csakugyan kijött elébünk. Nagy tudományyal végezte hivatalos kötelességét. Megnézegette nyelvünket, megfogdosta ütőerünket.

Egészen a legujabb modern orvosi tempók szerint. És mi hűségesen engedelmeskedtünk, kiöltöttük a nyelvünket, odaadtuk a kezeinket, hogy az érverésünk rendben van-e?

Később tudtuk meg, hogy a ki minket ekkora szigorúsággal megvizsgált, becsületes mesterségére borbély és Deir el Zorban évekig folytatta első mesterségét, míg arra a másikra adta a fejét.

Nyelvünk, szájunk és ütőerünk megszemlélése után következett a vesztegzári írárok szigorú megszemlélése, nem jelentéktelen aktus e közben a szokásos baksisok kellő zsebdugása s mehettünk Abugamal felé.

Itt istállót akartunk kibérelni, de nem lehetett. Egy napi sátorozás után, pedig ez nem volt elég pihenés annyi fáradalom után, újra neki indultunk.

SZAKADÓ ESŐK.

Utunk tamariszk-cserjéken vezetett keresztül és újra olyan zápor zúdult ránk, hogy egy csöpp se maradt rajtunk szárazon.

A természet tehát elég szépen kárpótolt. Hónapokig hírét se hallottuk az esőnek, most pedig napok óta részecskített benne.

Csuronvizesek voltunk, ember, állaton nagy kimerültség vett erőt, mikor a Szalahie nevű őrház elé értünk. Csakhogy az őrház tája vízben állott, a hol sátrainkat nem tudtuk fölűtni. A letelepedett beduinok fát hoztak, máglyát raktunk és ennek tüznél szárítottuk az éjszakában ruháinkat. Másnap kemény napunk volt, hogy ennél jobb tanyára érjünk, hosszú utat kellett tenni. Azért már reggel négy órakor megindultunk, hogy naplemente előtt olyan helyre érjünk, a hol meg lehet pihenni. Gyönyörű szép helyen haladtunk. Február hónap, az őszi barack s a mandula virágzott. Tavaszi pompájában a természet, melynek gazdag vegetációját éltetni látszott a gazdag, áldásos eső.

A merre szétekintettünk, virágkoronával voltak borítva a fák.

Gondviselő Isten, milyen nagy a te hatalmad!

Ennyi szépség láttára szívünket elöntötte az áhitat érzelme.

Kedvesen gondolok ez ihletett perczekre, melyek az életben sokért kárpótoltak, melyek az expedíció fáradságát is

feledtetik velem. Szárnyaló lelkem Istent találta meg. A vén katona úgy el volt érzékenyülve, mint még életében soha . . .

Mindenütt kultivált vidék, mezőség, rajta legelésző birkák.

Négy órakor délután Mehadinba érkeztünk, a hol a lovaknak szükséges takarmányt, abrakot beszerezni reméltem, a hol a mi élelmünket is beszerezhetni véltem. Mehadin 4000 lakosu város és a rendes körülmények között, azt hiszem, be is vásárolhattuk volna a szükségesekeket. De az történt, hogy az előző nap 6000 perzsa zarándok, a kik Mekkába igyekeztek, — elfogyasztottak és elvásároltak előttünk mindent. Csak durraht és szecskát tudtak embereim vásárolni, melyhez a lovak nem is nyultak. Csak a szamarak ették . . .

Tehát még mindig nélkülözni és várni kellett, a míg jobb napok virradnak föl karavánunkra.

Hiszen közel voltunk már Deir el Zorhoz, a hová másnap délután érkeztünk meg. Öt kilométerre a város előtt újra föltűnt a sátor, melyben a karavánokat föntartó hatalmasság lakozott.

Természetesen nem enged tovább, míg az orvos meg nem vizsgál.

Mi pedig már égtünk a vágytól, hogy rendes helyen kipi-henjük fáradalmainkat.

Valahogy kiegészzem a cerberussal, hogy lovas embert küldök az orvos után. El is küldtem az emberemet. Ámde míg küldetésében eljár, az is legkevesebb másfél óra.

Ez a másfél óra pedig igen sok volt akkor. Ugy ki volt expediciónk minden tagja merülve! . . .

— Mi nem várunk oly sokáig, míg az orvos kijön. Megyünk elébe, ha nem tetszik löjjél le.

— Tiltakozom ellene. Ne menjetek. De ha elindultok nem lölek le, ám jobban szeretném, ha nyugodtan várjátok.

Volt is eszünkben. Mentünk előre. Alig tettünk azonban száz lépést, az orvos már jött elébünk. És rárivalt Szelimre:

— Ki engedte meg, hogy a karaván a határpontnál előbb jöjjön?

— Az ezredes, — mondotta Szelim Daraoui, a dragomán.

— Micsoda ezredes? — kérdezte az orvos zordonan.

— Az én ezredesem.

Erre a felvilágosításra megcsittult a derék férfiú egy kicsit.

S felém közeledett s fölkiáltott, mutatná meg a nyelvemet. Mikor azonban közelembbe lovagolt, az én lovam fölágaskodott és az orvos egyszeribe végzett velünk. Nem volt többé kíváncsi senki nyelvére: mehettünk tovább.

Soha az ut egy állomásán úgy megcsigázva az expedíció nem volt, mint mikor Deir el Zorba értünk. Szegény emberek! Véghez vitték, a mit magam is lehetetlennek tartottam: ennyi akadály ellenére és aránylag oly rövid idő alatt azt a hosszú, fárasztó utat. De lovaink, öszvéreink, szamaraink is végkép ki voltak merülve. A végső ideje volt, hogy hosszabb pihenőt tartsunk. Tovább már nem bírtuk volna. Hiszen sátraink s ruháink egy része rothadni kezdett. Olyan elerőtlenedés és olyan fáradtság vett rajtunk erőt, minőt sohasem tapasztaltam.

A mahmudietől való vesztegzári uttól kezdve egész Deir el Zorig, körülbelül 700 kilométernyi uton változatosan gondoskodott a természet, hogy menetelünket akadályozza és fárasztóvá tegye.

Három napig időztünk Deir el Zorban. A nagy esőzések után meleg napok következtek s a napsugár holminkat csakhamar megszáritotta. A mokárik, ezek az elcsigázott emberek a deir el zori meleg fürdőben üditették föl magukat és mosakodtak meg. Magam a három napi pihenést arra használtam, hogy az expedíció állatainak a takarmányt és vizet beszerzzem. A víz beszerzése itt is igen lényeges kérdés volt, hiszen ismét a sivatagnak kellett neki vágni. Azért itt tevéket béreltem, melyek vízkészletünket czipeljék. De mit mivelte itt e sivatagi tájon az eső! Egészen megváltozott a hely, melyet négy hónap előtt láttam. A homokon kiserkedt a fű és zöld szőnyeget terített elénk. Mindenfelé élet, a hol, mikor előbb jártunk, pusztaság volt. A merre szemünk pillant: legelésző birkákat és tevecscordákat látunk.

Deir el Zorból megindultunk három napig tartó utra, mely

idő alatt megemlítésre érdemes esemény nem történt velünk, újra a meleg forrásokhoz (Sohne) értünk, a hol jövetben már megfordultunk.

Itt ütöttük föl sátorunkat.

Kedves kis epizód ígérkezett itt részünkre.

A sátorverés közben óriási láрма tört elő és többrendbeli puskalövés durrogott. Mintegy kétszáz főből álló karaván igen virágos, derült kedélyhangulatban közeledett.

Az arab nemcsak akkor használja fegyverét, mikor harczba száll, hanem mikor vigad is. Mint minden pusztai népnek, örömteli zenéje a fegyver csattogása és dördülése. Tán a mi falunépünk lakodalmi zaját, kedvtelését, egykori nomád pásztor élete magyarázza. Oly rokon vonás ez minden pásztornépnél.

Azok az arabok, a kikre most akadtunk, szintén lakodalmások voltak. Csakhamar megláttuk a disztevét lábig leterített szőnyegeivel.

A disztevén a menyasszony ült.

De a menyasszony sűrűn le volt fátyolozva, egészen le volt takarva s az én szorgalmas amatőr fotografusom Halácsy, bármint szeretett volna egy arab menyasszonyt lefényképezni, nem tudta, mert a menyasszony arcát nem láthatta a kandi szem.

Megismétlődtek a puskalövések!

A diszteve után czeremóniás pontossággal következett tevéin a menyasszony rokonsága s mikor a faluba értek, a falu legvénebb asszonyai üdvözölték a lakodalmásokat, talán inkább szimbolikus, mint valami értelmes szóval. Ezt mondták:

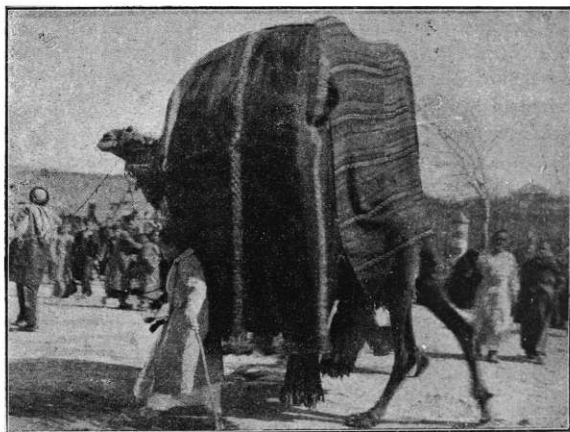
«Lululu», «Lululu»; a mi az arabok örömének sajátos indulatszava. A luluzó arab örömének legnagyobb fokán van. Most ilyen luluzás töltötte el zajával a puszta csöndjét.

És ez a furcsa üdvözlés tagadhatatlanul nagyon jelentőséges lehetett, mert a lakodalmas arabok fölötté meg voltak hatva. Az üdvözlés után aztán közrefogták a menyasszonyt s bevezették a faluba. Bennünket még kárlátóra sem hívtak meg.

Sok olvasómat érdekelni fogja, hogy az arab legény hogy

szerzi feleségét? Hát egyszerűen Ámornak igen kevés dolga van náluk. A menyasszonyt rendesen a legény szüleinek ajánlják és a legénynek nem sok beleszólása van ebbe.

Különben a lánynak nem kell soká pártában várnia. Látam beduin asszonyt, kinek tizenkét éves korában csecsemője volt. A legény meg tizenhét-tizennyolcz éves korban már megsátorosodik. A házasságnál nem czeremóniáznak. Se kihirdetés, se anyakönyvvezetés. A szülők megegyeznek, hogy a legény

A MENYASSZONYT HOZÓ DISZTEVE.

milyen összeget fizet le, ha netalán feleségétől elválna és jöllehet, semmi írásbeli szerződés nincs erről, nem igen van rá eset, hogy illető az adott szót megszegné és a biztosítékul lekötött összeget le ne fizetné. Ha, a mi különben ritka, el akarna válni a nejétől az arab, hónapszámra megfeszített erővel dolgozik, csak hogy a biztosítékul lekötött összeget megfizethesse. Mikor a szülők megegyeztek ebben a váltságdíjban, a vőlegénynek szabad a menyasszony házába menni, a hol a lefátyolozott menyasszonyt akkor látja meg először életében.

Mielőtt disztevére ültetnék a menyasszonyt, a seik előtt a legény és szülei nyilatkozatot tesznek, hogy a megegyezés alapján megállapított biztosíték mily összegű, aztán a menyasszonyt a szőnyeges tevére ültetik s elhosszú a vőlegénynek a tett helybe. A lakodalmas szertartást rizs és birkahús, édes-ségekből álló pazar lakoma fejezi be. Azonban a házassági szertartásnál sokkal nagyobb ünnep az arabnál a circumcizio, melyet a fiukon 13—14 éves korában végeznek az előirt szertartások mellett.

Nincsen olyan szegény arab, a ki akkor, ha nincs lova, ne kapna kölcsönbe szép, mutatós lovat és arra ne ültetnék az ünnepély hősét. És elkölcsönzik, vagy bérbe kiveszik, de szívesen fölajánlják a legszegényebb ember gyermekének is a legszebb lószerszámot, arra ül az arab fiu s proceszsióval kísérik a mecsetbe, a hol a szertartás végbe megy. Hasonló ünnepélyes a mecsetből való kivonulás is. Végül ezen az ünnepen is nagyon jelentős dolog és kiemelkedő rész a lakoma, lövöldöznek és ajkukon nóták fakadnak.

Miről dalol az arab?

A legtöbb dala a háborúról és győzelemről való; sűrűn előfordul dalaiban, hogy lándzsáját ellensége szívében megforgatja, látja ellensége vérért folyni és meghalni.

Zordon kegyetlenséggel pusztítja ki a földszinéről ellenségeit még a dalaiban is.

Igen sok azoknak a daloknak a száma, melyek nem ily véres tárgyauak. A szerelemről és lováról sokszor dalol az arab.

A szöveg Deir el Zortól le Köves Arábia déli síkjáig lehu-zódik; elviszik a nomád törzsek és gazdájukat, szerzőjüket soha nem tudja meg senki. A beduin dala is ugy terem, mint általában minden népi dal.

Az arab dalok melódiája azonban monoton. Hiányzik az arab dalából a kelet érzéki lágysága, melódiája. De hogy a zene iránt nagy szeretetet táplál, magam tapasztaltam sokszor.

Igen jó gondolat volt, hogy Triesztben fonográfot vásároltam, melybe Bejrutban török és arab nótákat is vehettem.

Soha se láttam azt az érdekes együgyű csodálkozást, majd alig palástolható lelki derüt, mikor a fonográfon ilyen arab és török dalokkal gyönyörködtettem őket.

Eleinte csodálkozásukban szinte gyökeret vert a lábuk. Majd nyitjára akartak jönni a dolognak. Alábujtak az asztal alá, hogy nincs-e valaki, a ki ott dalol? Széttekingettek sátramban, honnét a hang? És nézegették a kis szerszámot; — gondolom, milyen legendák keringenek róla tán most is a mezopotámiai sikon. Hogy egy messze ország katonája, a ki lovakat jött vásárolni, valami túlökféle szerszámból tudott muzsikálni. Valóban mikor rájuk tekintettem, soknak arczáról azt olvastam le, hogy valami ördögi dolog ez. Hálás vagyok a fonográf föltalálója iránt, mert kétségtelen, hogy a beduin-törzsnek hajlandósága, rokonszenve, sőt kitüntető szeretete kivívásában nagy része volt annak, hogy hébe-hóba egy-egy arab vagy török nótával bővöltem el őket.

Orpheus és Arion, a zene hatalmával ne csak ti kérkedjete . . .

*

Sohnétól nyugati irányban folytattuk az utat Arrak felé. Már a klíma is enged forró égövi jellegéből s olykor hidegre változik.

Arrakon különben egyik vásárolt kanczám Scherif megellett. Éjjel tizenkét órakor jelentették nekem.

Mire kitekintettem, akkor a ló gondos ápolója már köpenyével takarta le a kis kancza-csikót. Sokért nem adtam volna, ha magammal hozhatom a kis jószágot. De nem sok reménységet tápláltam. Nagyon is sietett a világra, hogyan fogja kibírni a hosszú utat?

Legfőjebb egy napig pihenhetett, mert miatta nem lehetett az expedíciónak szétszakadozni. Meghagytam a mellé rendelt emberemnek, hogy egy napig pihenjen, aztán jöjjön utánunk Palmirába, a hol szándékom volt egy napot pihenni és esetleg lovakat vásárolni.

Meghagytam, hogy a csikót hordágyon hozzák oda.

A csikó hordágyát két abajéből (beduin-köpenyegből) csináltuk össze.

Mi pedig Palmirának vettük az utat. A romvárosban az elhelyezkedés után a beduin törzsekhez küldtem emberemet, fölkérve őket, hogy vezessék föl lovaikat. Most több szerencsém volt.

Az Annaze törzs is elvezette előttem, még eddig nem látott lovait.

De megvásárolni valót most sem találtam.

Annál nagyobb örömem volt abban, hogy az Arrakban hagyott kanczát baj nélkül Palmirába hozták s a kis huszonnégy órás csikó vigán követte anyját. Ez már derék!

Ez a huszonnégy órás jószág nyolcz óráig gyalogolt az anyja után.

Remélni kezdtem, hogy a kis csikót hazahozhatom Bábolnára.

NEHEZEBB NAPOK.

Palmirában különben óriási vihar zúdult ránk. A diadal-
ives kapu alatt vad, félelmetes szél süvitett, egész felhőjét szórta
ránk a homoknak a mind erősebb orkán.

Attól féltem, hogy ezek az ezredéves romok ránk szakad-
nak és lovainkban kárt tesznek.

A sivatagon a szél rendszerint estére el szokott ülni, de
most nem úgy volt. Nyugalomról szó sem lehetett. Fékezhe-
tetlenül süvitett a szél s nem hunytuk le a szemünket.

Még reggel is, habár kissé megszeliidülve süvitett a szél.
Jobb időre nem lehetett várni.

Kiadtam a parancsot az indulásra.

A völgykatlanban, a hol további utunkat folytatni kel-
lett, előlkapott a szél, vadul zuditotta ránk a homokot. Kegyet-
len utazás volt ez. Minden száz lépésnél meg kellett állni, hogy
megfordulva lélekzetet vegyünk. S ebben a homokfelhőben nem
is láttuk egymást. Nem csoda, hogy egymástól elmaradtunk.
Szentkirályi, Szelim s egy török katona és én, együtt marad-
tunk; a karaván pedig elmaradozott tőlünk a vásárolt lovakkal
együtt.

Mikor déltájban egy kis pihenőre megállottunk és néhány
perczig vártunk a többiekre, megijedtem, hogy hol maradha-
tott el a karavánnak az a része, mely tőlünk a viharban
elszakadt.

Mondhatom nagy aggodalmam volt miattuk.

Oriási fáradság vett erőt mindnyájunkon.

Magam is leheveredtem a homokra.

Mikor a fáradságtól a homokra dőltem s valami tíz percznyi pihenés után föl akartam emelkedni, akkor vettem észre, hogy alig bírok fölkelni. Mintegy 3—4 cm.-nyi homokréteget fujt rám a szél.

A vihar csak nem enyhült s kis pihenés után újra megindultunk. És ebben a menésünket akadályozó szélben csak kilencz óra alatt tehetők meg az utat, a mely kedvezőbb körülmények között különben csak hat óráig tartott.

Megérkeztünk Aindl Baidaba, a török őrházhoz, a hol jövetben már szintén voltunk.

S az akkor a török őrségnek kiosztott borraivaló megtette a hatását, mert a zabtiekek napok óta vártak ránk s az udvart előkészítették a lovak számára, nemkülönben az elhelyezkedésnél segítségünkre voltak.

A karavánnak se hire, se nyoma!

Nem valami derült kedélyállapotban voltam, az bizonyos. Ha valamelyik vett lóval egyik-másik szeisz félre lép és neki vágat a pusztának, üthetem bottal a nyomát, sőt még a nyomát sem üthetem, mert a nyomát a szél csakhamar befujta.

Déltájban a szél erejéből engedett.

Egyszerre elhangzott az aggodalmaimat megváltó szó:

— Jönnek!

Csakugyan a karaván érkezett meg, de a szeiszok, a kik a lovakat vezették, még most sem voltak velük.

Az égen pedig újra szélfelhők gyülekeztek.

Attól féltem, hogy egy újra kitörő vihar még inkább föltartja a szeiszokat s még estére se érnek ide.

Végre öt órakor megérkeztek.

Nem hiányzott senki és semmi!

A rettenetes vihar térítette el a vezetőket, a kik nem használtak iránytűt, mint mi és miután nekünk nyomunkat veszítették, ki tudja merre csatangoltak az uttalan pusztán, meddig a jó sors ide hozta őket. És a kis csikó kiállotta ezt a kegyetlen fáradságot. Bámultam a csöpp kis jószágot.

Embert és állatot egyaránt megviselt e gyilkos idő. Vala-

mennyinek szemgyuladása volt, a mit a vad erővel szóródó homok okozott.

Hogy a sivatagon micsoda vad erővel hajtja a szél a homokfelhőket és mennyire tehetetlen az utas vele szemben, hiába igyekezném hosszabban leírni.

Ez is utamnak olyan tapasztalása, a melyről azt tartom, hogy át kell élni annak, a ki tudni akar felőle.

Aindl Baida nem volt alkalmas a hosszabb pihenésre.

A víz zavaros, szinte ihatatlan.

Aztán a szélben nem lehetett sátort ütni.

Szerencsére az őrház emeletes volt, az emelet teljesen lakatlan. Az ablakoknak vájt lyukakon még ablakfák se voltak.

Gazdátlanul sivitott ki azokon a rettenetes szél.

És mégis micsoda enyhét adó helylyé vált az akkor. Az ablakokat a sátor ponyváival bevontuk és tábori ágyunkon édesdedebben aludtunk, mint a kinek selyemágyat vetnek. Éjszaka újra lecsendesedett egy kissé a szél.

Másnap már utunkban föltűnedezték a Libanonnak hófehér csucsai, a libanoni hűvösebb szellő lengedezett.

Itt-ott birkák, tevék legelészték.

Kedvezőbb körülmények között folyt utazásunk s estére egy mélyedésben, melyet valami romjaiban való város kerített, tanyáztunk.

S tovább az uton közeledvén a Libanonhoz, mindinkább kezdtünk fájni.

Kariténben pihentünk újra.

De sátort ütni éppenséggel nem lehetett. Nyolcz embert fogadtam, kik az elképzelhetetlen piszkot, állati hullák csontvázeit, a karavánok hulladékait és szemetjét eltakarítsák.

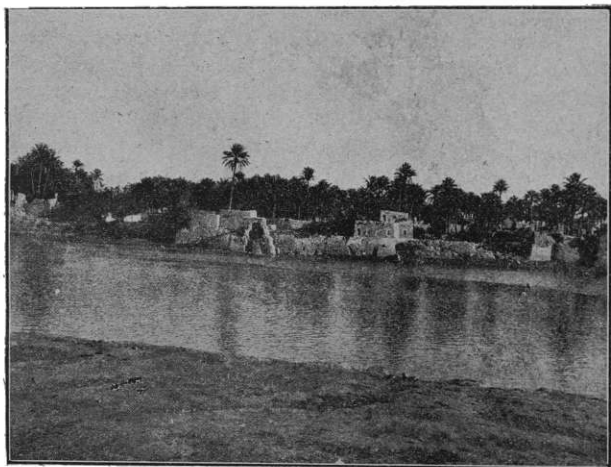
A kis csikó számára istállót béreltem.

Általában a kis jószág oly szépen tartotta magát s az utat oly bámulatos szívósággal bírta, hogy szép reményeket fűztem hozzá. Még majd ez lesz Bábolna büszkesége.

De az ut e része szinte lehetetlenné vált reá, patái elkoptak, kavicsok besorolódtak gyöngé lábába s kisebezték, boka-védőkből négy papucsot csináltunk s így sétált a kis csikó anyja után.

Északnak fordultunk és első állomásunk Szadad volt. Szadad nagy falu, a hol vegyesen keresztények és mohamedánusok laknak. Viseletük annyira egyező, hogy ezután nem tudnók megmondani, mohamedánus-e, kivel beszélünk, vagy keresztény? Szerettem volna itt alaposan megpihenni; de istállókat nem kaptam.

A falu lakóitól fát vettem, tábortüzeket rakattam és ámbár ki-ki magára szedte összes ruháit, fázott. Egyik olda-

FHÉLI.

lunkon a tábortüz lángjánál melengettük fázós testünket, másik oldalon a Libanon havastáji hidege figyelmeztet, hogy forduljunk azzal az oldalunkkal is a tűz felé

Másnap Fhéli községbe értünk és itt már valóban ideje volt megpihenni, mert hideg eső eredt meg és egész éjjel szakadt az eső. Istállót itt sem kaptam. Szegény lovak kint voltak a zimankós hideg éjszakában s egész éjjel csapta őket az eső.

Mi is egy bérelt szobában huzódtunk meg, a hogy éppen

lehetett. Kegyetlen, nagy gondokat hozó éjszaka volt ez is. Mintha a balsors állna utamba. Ennyi szenvedés után nem hittem, hogy csak egy lovunk is épen kerül haza. A vihar olyan rakoncátlanná fajult, hogy konyhasátorunkat eldöntötte.

Reggelre az eső alábbhagyott s midőn valahogy megszáradtunk, megindultunk Homs felé. Csak oda szerencsésen eljussak!

A várost már előbbi utamból ismerem. Ott bizonynyal megfelelő istállót bérelhetek a lovaknak, a hol egy kissé kipihenhetik a végkép elcsigázott állatok magukat.

És minekutána nagy fáradság után végre megérkeztünk Homsba, béreltem egy hant, hova elérték összes vásárolt lovaink, a háts lovak, öszvérek és szamarak is. A kis csikó számára szobát béreltem. De a tizenegy-napos állatnak késő volt már e gondos védelem. Életereje leroskadtt annyi utban és viszontagságban. Lélekzete rendetlenné vált, nem szopott már s három nap mulva kiadta páráját. A karaván dédelgetett kedvenczének elhullását mindenki részvételt látta. Mindenki sajnálta a csöpp kis jószágot, mintha családtag lett volna: sokan még meg is könyezték. Nekem egyik reményem szállt füstbe.

Valamennyiünknek szükségünk volt már alapos pihenésre. S Homs erre általában alkalmasnak mutatkozott. 40.000 lakosu város élénk bazárokkal, melyekben keleti tárgyakat, lópokróczokat, lófölszereléseket, selyem árukat, gyapotszöveteket árulnak.

A lakosok főfoglalkozása a selyemszövés.

Homsban különben azt is föltehettem, hogy talán megvételre alkalmas lovakat is fogok találni. Szét is néztem a kávéház előtt, a hová azokat a törzsméneket kötik, melyeket az arabok használnak fedezésre. Egyik sem volt alkalmas megvételre.

Ez időben Homsban épült Malakkáig a vasut, melynek munkálatainál európai mérnökök dolgoztak. Pihenésem közben ezeket a vasuti munkálatokat meg is tekintettem. Ruházatom olyan volt, mint a mérnököké.

Egy öreg vizet vivő asszony meglátva, így szólt zsembes szóval:

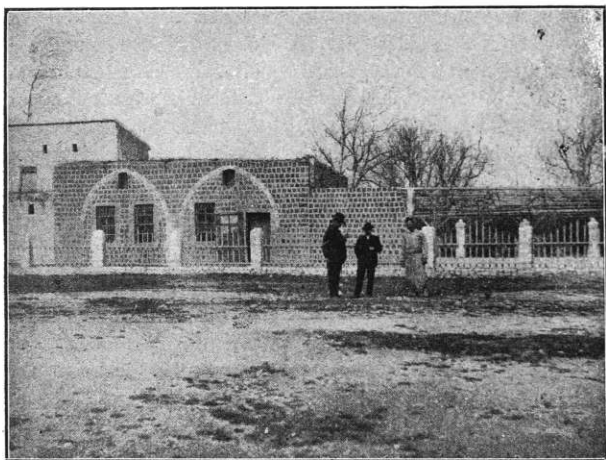
— Maradtál volna ott, a honnét jöttél!

Az öreg anyóka e szerint opponál a vasutnak és engem európai mérnöknek tartott.

Meg nem állottam, hogy így ne riposztazzak rá:

— Ráülsz te még arra a vasuti kocsira, a mi itt fog szaladni.

— Olyan nincs. Nem kell az nekem. Nem megyek én máson, csak ezen az agyagos uton, ni.

HOMS.

És ment tovább duruzsolva, hogy az idegenek mit háborgatják őket.

Homshoz különben egy kis emlék is köt. Öt év előtt hasonló küldetésem alkalmával itt szakadt rám a sátor.

Ha már itt járok, csak megnéztem azt a helyet is, már csak a «kegyeletes» visszaemlékezés okáért, hálát adva a Gondviselésnek, hogy akkor és most is bajban, viszontagságban megóvott.

Öt napig pihentünk Homsban, a mire fáradt embereimnek és lovaímnak szüksége volt s bár alaposan széttekintettem, nem tudtam lovakat vásárolni. Megindultam tehát Tel el Khalah felé, a hol 17 évvel előbb a kiváló mént, Koheylant, O-Bajant vettem. Tudattam jöveteletem az öreg Abdala Agával, kit még ez időből ismerek és fölkertem, hogy minden valamire való ló elővezetéséről gondoskodjék. Régi öreg barátom nagy örömmel fogadta levelemet és valósággal ünnepi fogadtatást rendezett nekünk. Lovon elébünk jött, megölelt engem, a régen látott ismerőst és minden jóval volt hozzánk. Lovainknak két istállót jelölt ki. Noha a falakról csurgott a víz, mégis elfogadtam az istállót, mert mégis csak jobb helyen voltak ott a lovak, mint a szabadban, mikor különösen az éjjelek szinte elviselhetetlen hidegek voltak.

A derék Abdala Aga azonnal kijelentette, hogy sem számomra, sem az expedíció számára főzni nem szabad: valamennyien vendégei vagyunk. Töltött bárányt, rizses birka-hust ettünk.

És tessék elhinni, hogy nem elfogultság hajtja tollamra ezt a kijelentést:

Ilyen izletes ételt Európa egy konyháján se tudnak főzni.

Másnap az összes lovakat megtekintettük. Abdala Aga, vendéglátó gazdánknak volt a többek között egy fekete ménje, szép nemesvérű állat, csak a háta nem tetszett s nem vettem meg. Ő viszont láthatólag nagy kedvteléssel gyönyörködött azokban a lovakban, a miket vásároltam s az egyik kanczáért, Delaleért száz török arannyal többet ajánlott, mint a mennyiért én vettem.

Két napig voltunk Abdala Aga vendégei. Bucsuzás közben, mely valóban érzékeny volt, látcsöveket, patronokat, revolvereket ajándékoztam többeknek, a kiknek lekötelező szivességében részünk volt. Abdala Aga meg egyenesen lovat akart ajándékba adni. Megköszöntem vendéglátó gazdánknak szivességét, de nem fogadtam el, mint tizenhét év előtt, mikor a «Báz» nevű mént adta ajándékba. Ez a ló különben igen jó szolgálatokat teljesített — nem is oly régen selejteztük ki s Melczer Gyula borsodmegyei birtokos vette meg, kinek most fedező ménje.

Abdala Aga és népe, a sammárok utódai, a kik kétszáz év óta laknak itt letelepedve; de őseik hitét és szokását hiven őrzik. Óriási területű földjeiket öntözik és azon búzát, durrah't termelnek. Hogy milyen vendégszeretőek, az kitűnik abból a fogadtatásból, melyet nekünk Abdala Aga rendezett, de általában minden idegennel szemben a vendégszeretetet ők hagyományos szívesseggel gyakorolják. Abdala Aga egész háza nyitott, vendéget mindig szívesen lát, a kit, ha nála akar megpihenni, vetett ágy várja.

Abdala Agát elindulásomkor kellemetlen hír zavarta meg.

Az a hír jött, hogy egyik rokonát a szomszéd faluban szóváltás közben megsebesítették. Ő is kantároztatott, hogy rokonához siessen s egyszerre indultunk. Abdala Aga harmincz lándzsás emberével keletnek, mi pedig nyugatnak.

*

De már nem sokára beérünk arra a területre, a hol a civilizáció hódít és tért foglal: csinált uton haladtunk minden akadály nélkül és csakhamar feltűnedezett Bojtár őrmester réme: a tenger.

Délután kiértünk a tengerpartra.

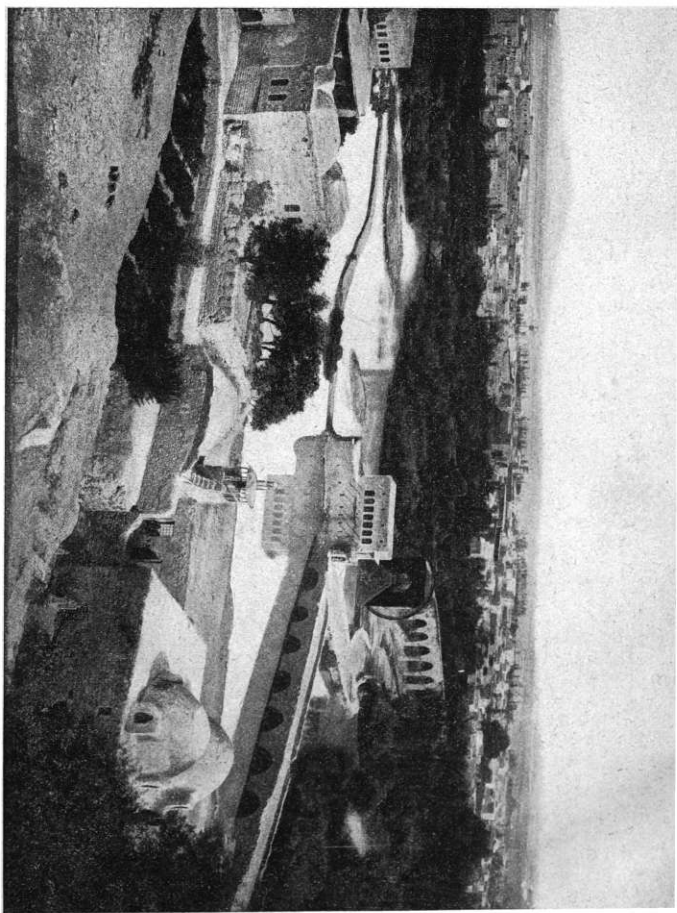
Mint a gyermekképzeletről a tündérregék, mint a hogy az ezeregy csodáinak olvasása közben ábrándjaink délibábos játéka indul a csodák megértésére: olyan hangulat vett erőt mindannyiunkon: Elő-Ázsia gazdag délszaki flórájában gyönyörködven.

Mindenütt narancs, füge és granáterdők lombjai borultak felettünk, a hová csak szemünk nézett.

Ha pedig e gazdag levélsátorra föltekintettünk, egy-egy tenyérnyi azurkék ég mosolygott ki itt-ott.

Előttünk a tenger a végtelenbe nyulva s játszi habokat csapkodva, fodrozva a partokhoz. Nincs ember, a kit a természetnek ennyi pazar szépsége el nem ragadna; ám a mi elfogultságunkat alig is lehet megérteni. Hónapokon át róttuk a sivatag homokját. Szemünk hozzászokott a homok szürke színéhez és a sivatag, párás meleg levegőjéhez.

Itt pedig két kézzel szórta áldását a természet és minden lépésre újabb látnivalóval szolgált. Nem szólt egyikünk sem,

TRIPOLISZ VIDÉKE.

sokunk levette fővegét. Oh, nem azért, hogy izzadt homlokunkat a tenger felől lengedező szellő hűsitse, hanem hogy kalapleemelve ismerjük el az Alkotónak hatalmát. . .

A szép uton haladtunk s értünk Han-Abdiba, a hol a lakosok fölhívásomra fölvezették lovaikat. Nem volt köztük olyan, a mit érdemes lett volna megvenni.

Han-Abdiban, a hol a délszaki flóra teljes pazarságát tárta föl, ütöttünk sátort.

Másnap folytattuk az utat a festői szép helyen s dél táján megérkeztünk Tripoliszba.

A szerail (városháza) előtt telepedtünk le.

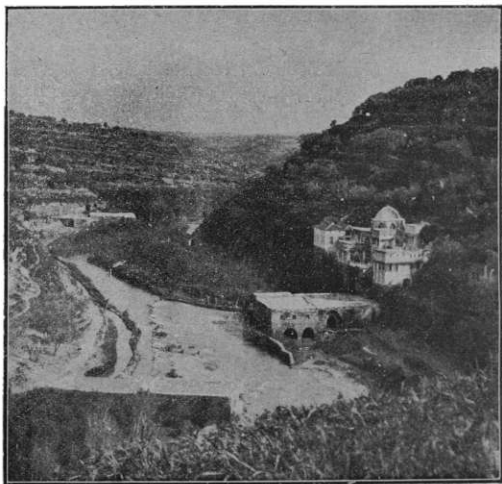
Tripolisz az egyik török vialetnek fővárosa, a Kis-Szirtisz mellett mintegy 40.000 lakossal, a kik örmény katolikusok, maroniták, ó-hitűek, druzok, zsidók és mohamedánok. Lakóinak nagyobb része kereskedő, többen kordován, szőnyeg, burnuszkészítéssel foglalkoznak. Tripolisz kereskedelmi élénkségét megmagyarázza kedvező fekvése, mint a honnan több karavánut vezet. Régiségei között legnevezetesebb a római korból maradt föl: a Marcus Aurélius tiszteletére emelt diadalkapu, melyet már igen megviselt az idő vasfoga, érdekes látnivaló a máltai lovagrend vára.

Különben modern közlekedési eszközei is említést érdemelnek. A kikötőből, az új-városból (a város egy óra járányira van) lóvasuton juthatunk az ó-városba s a móló mellett fiákerek is állanak.

Tripoliszba érkezésünk idején nem érdekelt a romokban heverő diadalkapu, sem a modern közlekedési eszközök. Mikor valahogy sátrainkat fölűtöttük és éppen reggelizni akartunk, rettenetes orkán zúdult ránk. A sátrainkat földöntötte, szakadt zuhogott az eső s hozzá a szeiszok ezek a kipróbált emberek elmentek. Takarmányunk teljesen elfogyott. . . Elég is már a viszontagságból, nélkülözésből, és ez annyival inkább elviselhetetlen volt már, mert a hetek óta tartó esőzés közben ki voltunk valamennyien fáradva s türelmetlenebb kedélyvel tudtuk az újabb akadályokat elszenvedni.

Valóban a végső ideje volt hánt bérelni, Palmirától kezdve egész uton néhány szép napot leszámítva, vagy nagyon szeles,

vagy esős időben haladtunk előre fárasztó uton. S különösen a lovakról kellett gondoskodnom, hogy a zordon idő ellen védve legyenek. S a tripoliszi eső valóban nem volt programomban. Kénytelen voltam tartózkodásomat egy nappal meghosszabbítani s az egek megnyíló csatornáját a mindenbe belenyugvó bibliai Jób kedélyállapotával tűrni. Különösen aggasztott az, hogy ha a tavasztáji vízdus keleti esők érnek utban, ez nagyon

TRIPOLISZ VIDÉKE.

föl fog tartani. Ismerem a keleti tavaszi esőket. Ha ezeknek kiapadhatatlan fellegei gyűltek össze, akkor a mi tovább utazásainkra — legalább egyelőre — felleg borult.

Aggodalmam azonban legnagyobb örömömmre felesleges volt. Másnap az eső megszűnt s mikor ruháink valahogyan megszáradtak, megindultunk Patrun felé.

Egy óra mulva elértünk a kis-ázsiai Törökország határához. A török katonák küldetése be volt fejezve s utolsót köszöntek s mi nélkülök folytattuk az utat a libanoni területen.

A LIBANON.

Libanon sohasem volt teljesen alávetve a törököknek, Midőn 1840-ben Sziria a szultán fennhatósága alá került, az európai hatalmak a Libanonban lakó keresztények számára kiváltságokat kötöttek ki. 1861-ben, mint utleírásom első lapjain irtam, a nagy keresztényüldözés után az európai hatalmak még jobban körülbástyázták Libanon autonóm jogait s azóta Libanon élén keresztény helytartó van, a kit a hatalmak tíz évre választanak. A Libanon 36 járásra van fölosztva. Miután papjaik nagy része francia, továbbá, miután iskoláikat a francia kormány tartja fönn, a Libanon egészben francia befolyás alá került.

És érdekes tünet, hogy az egész Libanon a francia szellem terjedésének nemcsak szívesen hódol, de örül neki. Okát abban kell találnunk, hogy a maronita vallású lakosokat vallásuk gyakorlatában a megszállás előtt állandóan háborgatták, most pedig a francia kultúra nyomában nemcsak polgári béke, de népjólét fakadt. A Libanonnak fölvirágzása a francia hadtest partraszállásával egyidős, talán ennek köszönhető az az odaadás, melylyel rövidesen a Libanon francia érzületivé lett. Egyébként a francia szellem térfoglalását egész Homsig lehet tapasztalni, innét beljebb már az orosz befolyás jeleire bukkanunk. Az ó-hitűek vallásos buzgóságából nagyon sok helyen láttam a czár és néhány az ó-katolikusoknál népszerű szent arczképét. A bánulatos szorgalmu nép, a hol csak lehet, a hegygerinceken mesterségesen teraszokat készít, ezeken, valamint

a völgyekben buzát, árpát, dohányt, olajfát, szőlőt és különféle gyümölcsöt termeszt.

Nagy területeket foglalnak el az eperfa-ültetvények és igen jelentékeny a selyemhernyótenyésztés, a termelt selymet Olasz- és Franciaországba szállítják. A Libanonban az első ut nem volt rózsákkal hintve.

Olyan uton kellett haladnunk másfél óráig fölfelé s ugyanannyi ideig lefelé, a hol csak kecskekörmök vájtak valami kis nyomot a sziklába s még a kecskék is csak nagy ügygyelbajjal haladhattak rajta. A mint a lovakat végig néztem, mikor a meztelen kősziklára kapaszkodtak, valóban megsajnáltam őket. Elhagyva e kietlen utat, a melyen jobbra művelt területeket, szederfákat láttunk, leértünk a völgybe, a hol a vegetáció ismét pazar szépségét mutatta.

Nyolcz óráig tartó menetelés után értünk Patrunba. Patrun régi város, valószínűleg a főnicziaiak idejéből. Még látszanak a tenger felől való erődítményei. Lakói szorgalmukról példák. Ujabban sokan kimennek Amerikába, a hová kevés igényt és nagy szorgalmat vivén, hamar vagyont gyűjtenek és visszajönnek. Ez az Amerikába való vándorlás a patriarchalis szellemet rombolja, mert a kik hazajönnek, azok megteltek modern, haladni vágyó eszmékkel s ezeknek itthon érvényt is szereznek. A városnak mintegy 8000 lakosa van. Patrunban expedíciónkkal az a valóban nevezetes eset történt, hogy vásárolt lovainkat kilenczvennyolcz nap után — hogy birtokunkban voltak — vasbékó nélkül hagyhattuk.

Patrunba különben, a mint a Libanon tengerparti nyergén tuljutottunk, rendes utak vezetnek. A természet oly áldólag osztja itt kincseit, hogy időnként meg kell állnod láttára. Előtted a narancs-, olajfa- és gránáterdő. A hegyek mindenütt teraszszerűleg műveltetnek, ezen áttekint a szem s a hegytetőkre réved át, a melyen a kolostorok vannak.

Nyugat felől elterül olyan bájos tengeröböl, a minő nem sok van. Mindenfelé nyüzsgő élet, szorgalmas munka, nyomában jólét. Az ember meglegegedéssel néz itt végig. A legnagyobb polgárerény: a tisztas munká révén, még ott is, a hol elemi nehézségeket kellett legyőzni, boldogulni tud a Libanon népe.

Patrunban való pihenésünk után tovább indultunk s legközelebbi állomásunk Junie volt. Ennek a kis bájos fészeknek a tengerőble a legszebb fekvésű a szíriai partokon. Ide jön le a Libanon hegyi lakossága és innét csempésszik ki a francia hajók a szorgalmas népet Amerikába.

A kis tengerparti városkában ünnepeltük a föltámadás nagy ünnepét husvétet.

Utitervem eredetileg az volt, hogy a husvétot már Bejrutban töltöm, de csak husvét másnapján értem a Libanon alatt lévő tengeri kikötővárosba, a mi a menetelünk előtt levő akadályokban találja magyarázatát.

Végre tehát Bejrutba értünk.

Valóban nem tudok beszámolni arról a hangulatomról, a mi lelkemet elfogta, mikor leszállottam arról a fekete ménről, melyen 85 nap alatt 3600 kilométernyi utat, naponta átlag 42 kilométert lovagoltam. Örömöm volt-e nagyobb, hogy révbe jutott immár az expedíció vagy a szomorúságom, hogy a háts lovát, mely minden viszontagságunk részese, nem látom többé. Az elérzékenyedést mégis legyőzte az öröm s föltekintve az égre, hálát adtam a gondviselésnek, hogy idáig megsegített és bizó hittel eltelve gondoltam, fölfohászkodván arra is, hogy bizonynyal oly szerencsével, minden baj nélkül haza fog segíteni is.

Bejrutban már kényelmesen kipihenhattuk fáradalmainkat.

A lovakat is megfelelő istállókba helyezhettük el.

Bejrutba való megérkezésem előtt irtam az ottani egyik ügynökségnek, hogy a vásárolt lovak szállításához szükséges boxok beszerzéséről gondoskodjék.

Jövetelemről néhány emirt is értesítettem, fölkerém őket, hogy megvételtre alkalmas lovaik megtekintésére adjanak alkalmat. Az emirek szíves készséggel tették meg kérésemet, sok lovat elővezettettek, de megvételtre alkalmas nem volt köztük.

A magyar expedícióval majdnem ugyanazon időben hasonló küldetésben járt egy francia misszió is s a szíriai tengerparton vásárolt is három lovat. Ezeket a megvásárolt lovakat én már előbb, még régebbi gazdáinknál láttam.

Irtam e napló elején, hogy Damaskusban több lőügynökkel beszéltem, kiknek megígértem, hogy ha visszajövök s a mennyiben megvételekre alkalmas lovakat kutatnak föl, minden egyes megvásárolt ló után tíz török aranyat fizetek nekik.

Ezek szerint mielőtt a Libanont elhagytuk volna, még Damaskusba kellett visszamenni.

Lássuk, hogy mit végeztek a lőügynökök?

Szentkirályival vonatra ültünk és a Libanon festői utvonalat még egyszer végigutastuk.

Az ügynökök reménykedve fogadtak.

Van ló, szép, jó és bizonynyal jó vásárom lesz. S nem is kell a lovak megismerésére messzire mennem. S aztán szerencsém az is — mondották az ügynökök — hogy ide jöttem, mielőtt Hemmed pasa családját Mekkába kíséri, a kinek gyönyörű lovai vannak. Az ő lovait is megtekinthetem.

Két napig időztem Damaskusban, de bár az ügynökök homloka beleizzadt a lótás-futásba, nyelvük a lovak dicséretébe, — sajnos, nem tudtam egyetlen lovat sem venni.

Most már nem volt más hátra, mint visszatérni Bejrutba s az intézkedéseket megtenni a hazautazásra. A boxokat átvizsgáltuk, a mi szükséges volt megjavítottuk s a lovakat a hajón elhelyeztük.

Hajónk az Amphitritte, nagysága miatt nem tudott horgonyt vetni a kikötőben. Így a lovak elhelyezése igen vesződéses munka volt. Parti hajókra kellett fölrakni a boxokat. A partihajó az Amphitritte elé siklott s csigákon huzták föl egyenként a boxokat. De megtörtént ez is.

És most következett az elválás azoktól a jóra való emberektől, kik a fáradságból bőven kivették részüket és kik sokszor igen nehéz helyzetben a hűségnek és odaadásnak oly szép példáit mutatták: bucsu a mokariaktól. És a bucsu valóban érzékeny volt.

A hosszú uton valamennyien, kiki ereje szerint, a közös cél felé törekedve s az együttérzést ápolva az összetartozandóságnak oly érzelmét gerjesztették, hogy mindkét részről az elfogódásnak nem kicsiny jele mutatkozott, mikor az Amphitrittére szállottunk. Naplóm elején irtam, hogy mokariaink majd-

nem mindegyike lázas beteg volt; de később csodálatos élet-energiával túrték a viszontagságokat és győzték az expedíció sokszor emberfeletti munkáját. A mokaik azonban ugyancsak megijesztettek a bucsujárók táján: egy közülök, a derék Vilhem leesett a lábáról: ennek az éghajlatnak legöldöklőbb nyavalyája, az itt lakó népek szörnyű gyilkosa, a fekete himlő vette le a lábáról. Sajnáltam a derék fiút és szerfölött aggódtam, hogy ez a baj átragad a kíséret többi tagjaira is. A beteget, miután ápolásáról gondoskodtam, odahagytuk. Később, nyolcz hét múlva, utánunk sántikált a valahogyan kilábolt beteg. De borzalom volt ránézni! Mivé tette a betegség! Egyik szemevilágát elvesztette. Arcza eltorzult. Biczegő és örök nyomorékja lett a szörnyű nyavalyának. Nem tudom nem megváltás-e inkább a fekete himlőben meghalni, mint e rettenetes kórságnak nyomorékjává lenni.

A többi mokaik — Istennek legyen hála! — elkerülték a bajt és így ez a betegség expedíciónk sorsára nem volt oly döntő hatással, mint akkor gondoltam, mikor a Vilhem fekete, lázban égő arczát először részvétellel láttam és betegsége annyira megdöbbentett.

Ezek az egyszerű emberek sirtak, mikor mi hajóra szálltunk, ladikokra ültek s azon kísérték el, s mikor pedig az Amphitrite megindult s valameddig láttak a hajó fedélzetén, bucsut intettek. Ha visszagondolok ezekre az idegenekre, a kiknek mi senkije nem voltunk, a kik a mi utazásunk valódi célzatát tán meg se értették, a kik — és tegyük hozzá — egy kis napszámért emberfeletti módon fáradtak: szivemben csak hálával tudok rájuk gondolni. A felebaráti szeretetről adtak e kerges kezű, egyszerű emberek ragyogó példát.

Érdemes lenne, hogy önfeláldozó viselkedésükről, kötelességtudásukról itthon is sokfelé halljanak azok sorában, kik panaszló ajkkal, tán hűtlenül, sokszor lelkiismeretlenül szolgálják azokat, kiktől kenyerüket kapják.

HAZAFELÉ.

Bejrutból kievezve az Amphitritte, másnap (április hó 12-én) este hat órakor Port-Szaidban horgonyt vetett. Utközben egy kis programmon kívüli éjjeli fürdőben volt részem. A kajüt ablakát nyitva felejtették s a himbálódzó hajó ablakán a locsogó hullámok egy darabja becsurgott s alaposan leöntött. Soha életemben nem fordultam meg oly hirtelen és ugrottam ki az ágyból.

Port-Szaidban tizenhét év előtt voltam utoljára, a szuezi csatorna tudvalevőleg 1869-ben nyílt meg. Még akkor kis halászfészek volt, most pedig modern város. Széles, kövezett utcák, melyeken nyüzsgő élet van. Az utcákon modern világítás és forgalom, az utcán lefektetve a lóvasutnak sinjei. Feltűnnek szépen rendezett, szobrokkal ékes terei is. Élénk kereskedelmét pedig mutatja, hogy a merre megyünk, a földszinten mindenütt boltot és boltot látunk. Port-Szaid a szuezi csatornának köszöni ezt a gyors föllendülését és modern várossá való alakulását. A szuezi társulatnak is székhelye s majd minden államnak van itt konzulátusa. A szuezi csatorna bejáratánál épült azon a homoknyelven, mely a menszalaki tavat a tengertől elválasztja. Ma mintegy 50 ezer lakosa lehet, leginkább francia, angol és görög, kereskedelmi forgalmáról fogalmat nyújt, hogy molója 1600, illetve 2500 m. hosszú. A belső kikötő három medenczéből áll. Kereskedelmi forgalma évről-évre nagyobbodik s ma alig lehet belátni, hogy a virágzásnak mily fokára juthat.

De a lovak hajóra való beszállásolása óta nem beszéltem a lovakról, melyek pedig utam során legfőbb gondoskodásom tárgyai voltak. A lovak a tengeri utazást jól állották s jól érezték magukat: leszedettem róluk a vasat és le is szerszámozgattam őket s mielőtt a tengeri utra indultam, már kisebb ételporczióra fogtam őket s a tengeri ut alatt nem is takarmányoztattam oly jól, mint midőn a szárazföldön 36—40—50 kilométernyi utat tettek. És valóban a behajózás előtt tanácsos a lovakról a vasat levenni és azalatt, míg a hajón való utazás tart a táplálékot fokonszint leszállítani. Három kilogramm untig elég. Szem előtt tartandó az is, hogy noha az adagolás kisebb, mégis kétszer annyi takarmányt vigyünk a hajón, azokra az eshetőségekre gondolva, a melyek érhetnek. Elromolhat a hajó gépje, vagy valamely tengerparti ragály miatt vesztgárba helyeztetnek. Es ha a lovak Európába jönnek, lassanként keverni kell az árpát zabbal. Mert bizony ehhez a delikateszhez szoknia kell a pusztasági lónak.

Port-Szaïdból még az este elindultunk. Mint minden Egyiptom partjait járó tudja, itt a tenger mindig igen viharos; most sem volt szelid s ugyancsak himbálta gyors hajónkat, az Amphitrittet.

Igy meglehetősen kellemetlen tengeri utazás után értünk a Levante legnagyobb, legérdekesebb városába, Alexandriába.

Alexandriát, ezt az ősrégi Nagy Sándor alapította várost ki ne ismerné. Hajdanta a tudományok székhelye, a világkereskedelem első városa. Ma régi nagyságának egy harmadára zsugorodott; de két kikötője, a régi afrikai (nyugaton) és az uj-ázsiai (kelet felől) meg van nyitva a világ minden nemzetének. A régi várerődítmények, melyeket az angolok 1883-ban lebombáztak, most romokban hevernek. Mindinkább európaisodik; csak a török városrész kövezetlen, rendetlen és piszkos. Vámházát, arzenálját még Mehemed Ali építette. Mehemed Ali szobra kiváló nézni való. A benszülött arabs nép a török városrészben agyagkunyhóban lakik.

Alexandriának életere a Mahmodie csatorna, a zsarnoki akarat erőnek műve, Mehemed Alié. Ez a nagyszabású technikai mű ivóvízzel látja el a várost. A legendák szerint 20.000

ember halt meg a munkálatok alkalmával, annál a technikai műnél, a melynél nagyobb szabású még nem létesült. Országhódító harczot is meg lehet vívni annyi katonával, a mennyi ember ennél a műnél dolgozott: háromszáztízezer ember.

Igy készült el a mű, mely ma is Alexandria életere.

Ám sokat lehetne beszélni Alexandriáról, de megannyi ismert dolog. A Nilus-utazók, kalmárok, hajósok terjesztik a róla való ismereteket. Ma már Alexandriáról nem kell hosszabban beszélni.

Alexandriában kellemetlen hírrel szolgáltak. Az Amphirrite nem szállít lovakat Triesztbe. Azokat más hajóra kell raknunk. Miután már Bejrutban a hajón való elhelyezkedés elég fáradságos volt arra, hogy a hirt nem valami nagy örömmel fogadtam.

De nem lehetett a dolgon segíteni. Hajónk a Semiramis mellé állott s a lovakat a boxokban csigán fölhuzták a Semiramisra, s magunk is ezen a hajón helyezkedtünk el. A Semiramis fedélzete virágokkal, zászlókkal volt díszítve. Felsőleges királyunk unokájának, Erzsébet főhercegnének tiszteletére történt ez, a ki ebben az időben férjével, Windisgrätz herczeggel nászúton volt és az ifju pár a Szentföldre utazott. Mikor a hajó horgonyait szedte, föl szállt a Semiramisra az ifju herczegné férjével. Az egyiptomi alkormányzó, a városi hatóság, a diplomáciai kar kísérte ki a városból. Alexandria népét egy érdekes esemény gyűjtötte egybe a kikötő mentén.

A herczegi pár Patraszig utazott.

Az uton az az afrikai néger csapat (inkább arab) szórakoztatta a főhercegnőt, mely később Budapesten is megmutatta az afrikai benszülött harczosok, a tűzimádók, kigyóevők és bűbájosok mutatványait. A hajón végig csinálták betanult mutatványaikat, a tánczot, a daljátékot, a kigyóévést.

Patrasz kikötőjében újra ismétlődött a fogadtatás és a Semiramis, jóllehet nem szokott a rendes körülmények között Patraszig menni, e kitérés ellenére is a rendes időben tett le bennünket a trieszti molóra.

Április hó 16-án volt ez. Előző napon Brindisiig jutotunk, a honnét a legrövidebb ut vezet a Levantéba. A vám-

hivatal előzékenyen végezte dolgát s így minden nehézség nélkül már délután négy órakor a lovak istállóban voltak elhelyezve; de ez istállót sokáig megemlegetem, oly borsos áron tudtam csak istállót bérelni. A vámhivatalnokok előzékenysége mellett úgy a bejruti lószállító ügynökségnek, mint az Amphitritte és Semiramis kapitányainak előzékenységét kell még e helyen is köszönni.

De most már haza!

Halácsy főhadnagy, miután az összes lovainkat nem tudtuk volna egyszerre szállítani, a lovak felét vasuti kocsikba beraktatván, — már este vonatra ült és Székesfehérvárra beavart; én másnap reggel indultam el.

A mi megérkezésemkor itthon történt, az a figyelemnek, a rokonszenvnek, a szeretetnek ténye volt, a hét hónapig távollévőnek szólt, a gyöngéd szeretet sugalta s nem tartozik e könyvbe: kijött elibénk a tisztikar s kijöttek a ménesbirtok gazdasági tisztviselői, a kik együtt bandériumot alakítottak és már Igmádon üdvözöltek. Ugyszintén Lossonczy Mihály min. tanácsos, az országos lótenyésztés vezetője is lejött Bábolnára és megszemlélte a lovakat, mely alkalommal meglegedését is kifejezte.

Hazafelé a bábolnai uton is mindenütt üdvözlők fogadtak, kicsi, nagy, a kik örömmosolygó arczczal köszöntötték a hazatérőket. Nem tagadom: a szeretetnek ennyi jelét látva, ellágyultam.

Itthon vagyok! Bábolna ismert halmai és völgyei között, a hová negyvenöt év előtt az isteni gondviselés vezérelt.

Az ébredő tavasz langyos fuvalma üdvözölte a hazajötteket
De nem folytatom.

Azokat, kik hazaérkezésemkor emléktárgyakat adtak nekem, már régen szívembe fogadtam: itt is megköszönöm szivességüket.

Nehéz ut volt, szokszor viszontagságos.

Voltak perczek, midőn küldetésem sikerét és a szerencsés visszatérést nem is reméltem.

De lett légyen bármily fáradságos utam, — százszorosan meg-

jutalmaz az az elismerés, mely a legfelső helyről felém sugárzott s engem kitüntetésre érdemesített és az az elismerés, melylyel a m. kir. kormány, különösen a földmivelésügyi miniszter ur részesített.

Ugy az ut előkészítése idején, mint utam alatt, többször voltam kitüntető figyelmének részese s célom sikere érdekében való segítségét a messze távolban is sokszor éreztem.

A lovakról az a mondani valóm van még, hogy azok a vásárlás óta folytonosan hízta s hogy micsoda nyomoru élelmük volt előbb, az bizonyítja, hogy eleinte nem is mertek az alomszalmára rálépni.

A szénára, mint soha nem látott táplálékra idegenül tekintettek, csak aztán a széna illata fölbátorította őket.

És a hogy később étvágygyal habzsozták az eddig nem ismert eledelt, a sivatagnak nem is régen kopláló állatai azt igazolják ők is, hogy a jóhoz könnyen hozzá lehet szokni, mint a rossz dologról leszokni.

A rendes élelem és rendszeres lógondozás már az első nyolcz nap alatt tetemesen följavította az elcsigázott lovainkat. S ma tán az, a ki előbb a gazdájuk volt, se ismerné őket föl. Nagy öröömre szolgált, hogy feljebbvalóimnak tetszését az importált lovak megnyerték. Ez a tetszés nekem elégtétellem is, mert bizvást elmondhatom, hogy sem időt, sem pénzt, sem táradtságot nem kíméltem, hogy olyan arabs lovakat vásároljak a köztenyésztés céljaira, melyekre az országnak szüksége van. A mely idő elfutott azóta, hogy ez utról hazatértem, minden jelenség azzal kecsegtet, hogy küldetésem nem volt meddő s reményilem, hogy hosszabb időig nem lesz szükség állami lóvásárlások céljából expedíció kiküldetésére.

És jól is van, hogy így van. Mert ámbár nagyon szeretem a Keletet, ámbár tudom, hogy az olyan küldetés, mint a minő a legutóbbi is volt, becsvágyamat igen alkalmas fölébresztetni; de érzem, hogy nehezen tudnám már ezt a föladatot jövőben elvégezni.

Egyébként is azt hiszem, hogy a mennyiben az arabs

köztenyésztés érdekében valaha szükség lesz újabb importra, ezt az expedíció elkerülésével, más módon kell beszerezni.

Keleten az idő nem pénz és mivel vásárok nincsenek, csak a véletlen következtében juthatunk esetleg fél, sőt egy év, olykor két év alatt, a mi igényeinknek megfelelő lovakhoz. Azért véleményem szerint jövőben legcélszerűbb lenne, ha szakember küldetnék Bagdadba, a hol az irak-arábiai lóexport gyűjtőállomása van. Itt a kiküldöttnek hosszabb, esetleg egy-két évi tartózkodás alatt alkalma lehetne a mi követelményeinknek alkalmas lovakat vásárolhatni.

A bajtársi elismerés hangján kell szólnom Halácsy Gyula főhadnagy és Szentkirályi István urakról, kik hűségesen megosztották karavánutunk viszontagságait s bőven kivették részüket a küldetés minden munkájából. Bojtár őrmesternek odaadó, hű szolgálatát Ő Felsége is elismerte s a koronás ezüst keresztjét tűzette föl e derék katona mellére.

Tagadhatatlan, hogy a bábolnai tenyészanyagnak vérfrissítésre szüksége volt. Hálás elismeréssel fejezem ki köszönetemet Darányi Ignác volt földmívelésügyi miniszter urnak nemcsak azért, hogy hét éven belől rövidesen másodszor személyemet jelölte ki a bizalmi és felelősséges, de egyuttal bátran kitüntetésnek is vehető utra; de azért is, hogy országos gondjai közben időt szakítva, személyesen megnézte a bábolnai ménés törzs-anyagát s ezen személyes tapasztalatok alapján haladéktalanul intézkedett, hogy a bábolnai ménés felfrissítése érdekében ily széleskörű, a célzt leginkább biztosító expedíció történjék.

Ez időszerint az itt leírt út során vásárolt ménék törzsménként Bábolnán vannak; az anyakanczák ivadékokat ígérnek; az importált ménékhez elég számú kanczák osztattak: remélünk lehet és remélünk kell, hogy olyan ivadékokat nevelhetünk utánuk, melyek nemcsak a lovak vásárlásával járó költséget térítik meg; de hasonlíthatatlanul nagyobb hasznot hoznak az országnak. (Az expedíció összes költsége 103,000 korona volt.)

Miután hazánkban a keleti vér meghonosult; a keresztezés jónak bizonyult s a keresztezés által nevelt állatok megfelelnek az ország igényeinek: föladatunk törzanyagunk fajtisztaságát

óvni, gondozni. Ezt a föladatot végzi Bábolna 1877 év óta és bizonynyal jelentős érdemei vannak abban, hogy a köztenyésztés ma már igen szép fokon van.

Sőt látva, figyelve Bábolna fejlődését, a viszonyok ismeretéből azt a meggyőződést meritem, *hogy Bábolna lesz jövőben egész Európának, arabs lovakra nézve, a beszerzési forrása.*

A lótenyésztés minden barátja szíve szerint kívánhatja, hogy Bábolna a lótenyésztés javára sokáig álljon, fejlődjék, virágozzék!

AZ EXPEDICZIÓ VEZETŐJE TEVÉN.

